

Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı
Türkiyat Araştırmaları Yüksek Lisans Programı

**ALTAYLAR'DAN ANADOLU'YA GÖÇ EDEN KAZAK
TÜRKLERİNDE SOSYO-KÜLTÜREL YAPI**

Saya GABBASOVA

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2017

ALTAYLAR'DAN ANADOLU'YA GÖÇ EDEN KAZAK
TÜRKLERİNDE SOSYO-KÜLTÜREL YAPI

Saya Gabbasova

Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı
Türkiyat Araştırmaları Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2017

KABUL VE ONAY

Saya Gabbasova tarafından hazırlanan “Altaylar’dan Anadolu’ya Göç Eden Kazak Türklerinde Sosyo-Kültürel Yapı” başlıklı bu çalışma, 05.06.2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof.Dr. M. Mete TAŞLIOVA (Başkan)

Doç.Dr. Bülent GÜL (Danışman)

Prof.Dr. Ferruh AĞCA

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof.Dr. Yunus KOÇ

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

05/06/2017

Saya Gabbasova

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

o Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.

(Bu seçenkle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etmeniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

o Tezimin/Raporumuntarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

o Tezimin/Raporumun 05/06/2020 tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

o Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

05/06/2017

Saya GABBASOVA

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Doç. Dr. Bülent GÜL danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

05/06/2017

Saya GABBASOVA

TEŞEKKÜR

Hacettepe Üniversitesinde 2014 yılında başladığım yüksek lisans öğreniminin her aşamasında pek çok kişiden yardım ve destek gördüm. Tez konusunu seçmekte, araştırma yapmakta, tezimin gelişmesinde ve sonuçlandırmasında bana her türlü destek veren, derin bilgi birikimiyle çalışmama katkı sağlayan, zorlandığımda sadece hocalık yapmayıp, kişisel tavsiyelerini benimle paylaşan değerli tez danışmanım, Sayın Doç. Dr. Bülent Gül hocama teşekkür ediyorum.

Araştırmamı yapmamda benimle güzel fikirlerini paylaşan, beni konuyla ilgili yardımcı olabilecek önemli kişilerle ve hocalarla tanıştıran, araştırmanın ilerlemesine katkı sağlayan, misafirperver, Alibek Hakim önderliğindeki göç esnasında liderlik yapan Sayın Hamza Uçar'ın torunu, Anadolu Kazaklarından Hamzaulı Batır'a ayrıca teşekkür etmek istiyorum.

Hayatımdaki başarılarımda, yenilgilerimde, sevinçlerimde hep yanımda olan, bana destek veren, tüm kazançlarımin pınarı olan, her şeyi onlara borçlu olduğum sevgili anneme ve anneanneme sonsuz teşekkür ediyorum. Ayrıca, hep yardımcı olan ve desteğini hiç eksik etmeyen Zhorabek Assel ablama teşekkürlerimi sunuyorum.

Hacettepe Üniversitesinde yabancı uyruklu öğrenci olarak geçirdiğim iki yıl içerisinde kendimi hiç yabancı hissettirmeyen H.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde görevli tüm hocalarıma, arkadaşlarıma ve tüm Enstitü çalışanlarına teşekkürlerimi sunmak istiyorum!

ÖZET

GABBASOVA, Saya. *Altaylar'dan Anadolu'ya Göç Eden Kazak Türklerinde Sosyo-Kültürel Yapı*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2017

Eldeki çalışmada 1911 yılında Qing İmparatorluğu'nun yıkılması sonrasında yaşanan siyasi mücadelelerin ardından anavatanlarını terk etmek zorunda kalan Doğu Türkistan Kazak Türklerinin göçleri konu edilmiştir. Göçün en büyük nedeninin de Çin'in yaptığı planlı katliamlar olduğu bilinmektedir. Bu çalışmada Kazakların önce Gansu eyaletine, sonra Tibet'e, oradan Hindistan'a (Pakistan yoluyla) daha sonran da Anadolu topraklarına göç aşamalarının tarihi incelenmiştir. Göç sırasında oldukça ağır olan yolculuk şartları, binlerce insanın ölümüne neden olmuştur. Çalışmada günümüzde Türkiye'de ikamet eden Kazak ailelerinin sosyal-kültürel yapısının, gelenek-göreneklerinin karşılaştırması yapılmıştır. Günümüzdeki Türkiye Kazaklarına ait olan örf-adetlerinin, dilinin, inanç kültürünün yöntemlerini Kazakistan Kazaklarıyla karşılaştırarak benzerlik ve farklılıklarını ortaya çıkarmaya çalıştık. Tez çalışmasında Altaylar'dan göç eden Kazakların destanları, Türküleri, şiirleri sıralandı.

Doğu Türkistan'dan başlayıp, Gansu, Tibet, Himalaya, Hindistan, Pakistan'dan Anadolu'ya kadar devam eden göçün tarihi, göçmenlerin yolda çektikleri işkenceler, başlarında geçirdikleri olaylar, Anadolu'daki hayatları ve sosyo-kültürel yapıları araştırmamızın esas konusudur.

İstanbul Kazakları ile yapılan görüşmeler esnasında anketin düzenlenmesi ve video çekimleri, Kazak Türklerinin göç sırasında çektikleri fotoğraflar çalışmamızın değerini arttıracığına umut etmekteyiz.

Bununla birlikte Çin topraklarından göç etmek zorunda kalan ve o göç hakkında bilgisi olan kişilerle yapılan mülakatlar ve bu kişilerden elde ettiğimiz belgeler ile bu kişilerin hatıralarından yararlandık. Emek kattığımız çalışmamızın sonradan yapılacak olan Doğu Türkistan ve Anadolu Kazakları üzerindeki araştırmalara katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

Anahtar Sözcükler, Doğu Türkistan, Çin, Türkiye, Kazak, Göç, Mücadele, Oralman, Diaspora, İrredenta.

ABSTRACT

GABBASOVA, Saya. *The Socio-Cultural Structure of Kazakh Turks from Altays to Anatolia*, Master Thesis, Ankara, 2017

The subject of this thesis is the Kazakh exodus from Xinjiang occurred in waves during the 1950-1960's right after the victory of the Communist Party of China in Xinjiang.

The foremost reason of migration was the massacre towards Kazakh people on behalf of Chinese Red Army, which made oppressed to head to Kashmir, which in turn was opposed by the victorious Chinese Red Army as they passed through Chinese territory. The first attack happened at Barkol, Kumul Prefecture and the second near Timurlik. The Kazakh groups managed to survive fled into Tibet. The raids by the Chinese Red Army was not the only factor hindering the initial Kazakh exodus but they suffered various illnesses which indeed did kill countless individuals. It took 3 months for Kazakhs to cross Tibet and arrive at Srinagar, Kashmir. Conditions of the migration were quite difficult, hard and long trip claimed many lives, out of the 18 000 000 population leaving China, only 5 000 000 could arrive at Srinagar throughout the first wave of exodus. The final destination of migration was Anatolia.

We tried to reveal and point out the similarities and differences of traditions, language, culture and beliefs upheld by particular Kazakh settlements living in Anatolia by comparing to Kazakh people living in Kazakhstan.

During this research, we made great use of books written in different languages, about Eastern Turkestan, studies from Eastern Turkestan's intellectuals and books published in Turkey about Eastern Turkestan and Kazakh People.

During this research, we made enormous use of book and studies published in different languages, regions and scholars respectively about Eastern Turkestan.

It is also used interviews, documents and memories of people who were forced to immigrate and knew immigration leaders. With this thesis, it is especially intended to clarify Eastern Turkestan's political history, independence between 1911-1955 and Osman Batur's struggle.

Moreover, we did organize and conduct interviews, collected documents, got acquainted with subjects, analyzed their memories on this unfortunate migration. this thesis also intends to clarify eastern turkestan political history, especially independence period between 1911-1955 and struggle of Osman batur.

We believe that this work will make reasonable contribution to the subsequent researches on East Turkestan and Anatolian Kazakh people.

Key Words, East Turkestan, China, Turkey, Kazak, Exodus, Struggle, Oralman, Diaspora, Irredenta.

ÖNSÖZ

Kazaklar eski göçebe hayatın temsilcileridir. Göçebe hayata alışık olan bu millet, doğal olarak soğuğa da, sıcağa da, fırtınaya ve yağmura da dayanıklıdır. Kazaklar, eskiden çoğunlukla hayvanlarını otlatmak amacıyla bir yerden bir yere taşınırlardı; fakat tez konusu olarak seçilen göç meselesi maalesef otlak aramak için gerçekleştirilen göç değil, Kazak halkının kendi canını ve milletini kurtarmak amacıyla gerçekleştirdiği göçtür. Altay Kazakları, sadece vatan topraklarına değil; kendi hayatlarına, dillerine, kültürlerine, dinlerine ve sonraki nesillerin geleceğine de sahip çıkabilmek için kabile kabile Anadolu'ya kadar uzanan, acı dolu uzun bir yola çıkmışlardır.

Beş bölümden oluşan bu yüksek lisans tezinde Altaylar'dan Anadolu'ya doğru uzanan işkence dolu göç sebepleri, yolda karşılaşılan olaylar, Kazakların Türkiye'ye ulaşmaları ve Kazakistan'a yeniden yerleştirilmeleri politikası incelenmiştir.

Kazakistan, bağımsızlığına kavuştuğu yıllardan itibaren uluslararası göç sürecinde önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Kazakistan'ın sosyo-ekonomik yaşam standartlarının yükselişi, güçlü jeopolitik konumu ile dikkatleri üzerinde toplaması; göç politikası ile göçmenleri kabul etmeye başlaması dünyanın farklı bölgelerine dağılmış halde bulunan Kazak diasporalarının da ilgisini çekmiş ve Kazakların anavatanlarına dönüş süreci başlamıştır.

Türkiye'deki Kazakların Anadolu coğrafyasına geliş tarihlerini, yaşam tarzlarını ve gelenek-görenekleri ne Kazakistan'da ne de Türkiye'de yeterli ölçüde bilinmektedir. Bu çalışmanın amacı öncelikle Türkiye Kazakları hakkında bilgi vermektir. Daha sonra Türkiye Kazaklarını Kazakistan Kazaklarıyla karşılaştırarak dil ve kültür açısından farklılıklar ve ortaklıkları göz önüne sermektir.

Bu çalışmanın ileride yalnız Kazaklar hakkında değil; Doğu Türkistan gibi bölgeler hakkında yapılacak olan araştırmalara da yardımcı olabileceğine inanılmaktadır.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	iii
ETİK BEYAN	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ.....	ix
TABLolar VE RESİMLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR VE AÇIKLAMALAR.....	xiv
GİRİŞ	1
1. KAZAKLAR VE DOĞU TÜRKİSTAN KAZAKLARI.....	5
1.1. ‘KAZAK’ KELİMESİNİN ANLAMI.....	5
1.2. KAZAKLAR.....	6
1.3. DOĞU TÜRKİSTAN KAZAKLARI.....	8
2. KAZAKLARIN ALTAYLAR’DAN ANADOLU’YA YAPTIĞI GÖÇÜN TARİHİ.....	12
2.1. KAZAKLARIN ALTAYLAR’DAN ANADOLU’YA YAPTIĞI GÖÇÜN SEBEPLERİ.....	19
2.2. SAVAŞ VE GÖÇ ÖNDERLERİ.....	20
2.2.1. Osman Batır Önderliğindeki Ayaklanmalar	23
3. DOĞU TÜRKİSTAN’DAN BAŞLANAN GÖÇ.....	28
3.1. GÖÇ AŞAMALARI	28
3.2. MANAS-SAVAN’DAN BAŞLANAN GÖÇ.....	29

3.3. ELİSHAN BATIR GÖÇÜ.....	31
3.4. ALİBEK HAKİM GÖÇÜ	33
3.5. TÜRKİYE'YE GÖÇ ETME SÜRECİ.....	35
4. TÜRKİYE'YE YERLEŞTİKTEN SONRA KAZAKLARIN HAYATI	38
4.1. TÜRKİYE'DE KÜLTÜREL FAALİYETLERİNİN BAŞLAYIŞI.....	40
4.2. SOSYO-KÜLTÜREL YAPI	44
4.2.1. Kazak Türklerinde Mevsim, Ay ve Gün Adları.....	44
5. ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN BULGU VE YORUMLAR	63
SONUÇ.....	78
KAYNAKÇA.....	84
EKLER.....	90
EK 1. FOTOĞRAFLAR.....	90
EK 2. ETİK KURUL İZİN MUAFİYET FORMU.....	97
EK 3. ORJİNALLİK RAPORU.....	98
EK 4. BENZERLİK ENDEKSİ.....	99

TABLOLAR VE RESİMLER LİSTESİ

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Göçmenlerin iskan edildikleri yerler ve kendilerine verilen arazi	38
Tablo 2. Mevsim, gün, ay adları.....	44
Tablo 3. Göçler sırasında sahip olunan mal ve silah varlıkları	64
Tablo 4. Anket sorularına cevap veren kişilerin yaş dağılımı	64
Tablo 5. Anadolu Kazaklarının ikamet bilgileri.....	65
Tablo 6. Anadolu Kazaklarının meslek durumu.....	66
Tablo 7. Anadolu’da bulunan Kazak cüzleri ve ruları	68

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1. Çin etnik-diller grupları.....	12
Resim 2. 1951 yılında Keşmir’e gelen kabile Kazakları	30
Resim 3. Keşmir Aslanı Şeyh Muhammed Abdullah, 1951’de Keşmir’ iltica eden Doğu Türkistanlılarla.	31
Resim 4. Mr. Douglas Mackiernan ile Alibek Hakim arasında paylaşılan 5 dolar	33
Resim 5. Keşmir’de Hristiyan bir misyoner ailenin evine davet edildiklerinde çekilen bir fotoğraf	34
Resim 6. Soldan sağa Şirzat Doğru ve Alibek Hakim.....	34
Resim 7. 1954 yılında J.Clark’ın NGM dergisindeki “Kazak Göçü” makalesi	35
Resim 8. “TÜRKEİ” dergisi.....	42
Resim 9. Şirzat Doğru “Milli Şiirler Antolojisi”	42
Resim 10. Kazakistan Cumhurbaşkanı N.Nazarbayev’in Şirzat Doğru’ya verdiği altın madalya”	43

Resim 11. Gelini evinden yolcu etme anı (19.yüzyıl)	55
Resim 12. Türkiye'ye gelen Kazak kadınları 1952 yılı	90
Resim 13. Alibek Hakim'inyolesnasında çizdiği harita	90
Resim 14. Altay Hicret kız kur'an kursu	91
Resim 15. Anadolu'ya göç eden Kazak önderleri anıtı	91
Resim 16. Kazaklara özel yapılan ev şekli	92
Resim 17. İstanbul, Güneşli'de oturan bir kazak kadını.....	92
Resim 18. Altay Köy	93
Resim 19. Altay Köy, Yaz Şenliği.....	93
Resim 20. Altay Köy, Yaş Şenliği, A. Sultanbekov'un performansı	94
Resim 21. Kazak sofrası, Güneşli, İstanbul.....	94
Resim 22. İstanbul, Güneşli (Kazakkent)	95
Resim 23. Kazaklar, Zeytinburnu.....	95
Resim 24. Kazak Türkleri Vakfı, İstanbul.....	96
Resim 25. Zeytinburnu, İstanbul	96

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Katılımcıların meslek durumlarına ilişkin görüşleri.....	67
Grafik 2. Katılımcıların gelirlerinin ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadığı	68
Grafik 3. Katılımcıların medeni durumu.....	69
Grafik 4. Anadolu'da bulunan Kazak cüzleri ve ruları.....	70
Grafik 5. Anadolu'da bulunan Kazak cüzleri ve rular.....	72

KISALTMALAR VE AÇIKLAMALAR

AÇIKLAMALAR

Avıl/Aul – köy, kasaba.

Batır/Batur – kahraman.

Bala- erkek çocuk.

Betaşar – gelinin yüzünü açmak, yani düğünden sonra damat evine gelen gelinin başındaki beyaz örtüyü açmak, hoş gelme merasimi.

El –halk, yer.

Köşbaşı – önder.

Kız Uzatu – kız uğurlama düğünü.

Kuda – dünür.

Kudalık – dünürlük.

Toy- düğün, bayram.

Ru, Cüz – Kazaklarda secere bilmek, bunu ezbere söylemek bilinmesi çok mühim olan bir konudur. Kazaklar esas olarak üç cüze ayrılır, büyük, orta ve küçük cüz. Cüzler kendi aralarında birkaç rulara bölünür.

“Türkeli” – “Türkistan” terimlerini kelime olarak manaları aynıdır. Her ikisi de “Türk yurdu veya Türklerin yaşadığı yer” demektir. “Türkeli” terimi “Türk” ve “el/il” yani “yurt” kelimelerinden yapılmış bir birleşik isim, “Türkistan” ise “Türk” kelimesine Farsça yer ismi yapan “-nstan” son eki eklenerek yapılmış bir türemiş isimidir.

Tülik – bir köyün ya da bir kimsenin sahip olduğu hayvan sürüsünün toplamıdır. Bozkırda bir köy veya bir şahısta bir koyun sürüsü, bir yalkı, sığır ve deve sürüsü varsa, böyle köye veya kimseye “dört tülige say” denilir. Yani dört cinsi hazır anlamındadır.

KISALTMALAR

BK. - Bakanız

Kazak SSR – Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti

MÖ - Milattan Önce

TBMM - Türkiye Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ

Kazaklar derin bir tarihe sahip etnik gruptur. Günümüzdeki Çin'in kuzeybatısındaki Altay ve Tanrı dağlarıyla İli Nehri Vadisi ve Issık Gölü'nde yaşayan Kazaklar, tarihi İpek Yolu'nun öncüleri ve yöneticileri arasındaydı. Altın Orda'nın yıkılmasından sonra XV. yüzyılda Kazaklar Kazak Hanlığını kurdu. İlk Kazak hanları ve kurucuları Abilhayır ve Janibek'tir (Altay, 1977, s. 112). Kazak Hanlığı Edil'den Jayık nehrine kadar, Ceyhun ve Seyhun nehirlerinin arasında, Horasan bölgelerinde kurulan bir hanlıktır. Bu dönemde Kazaklar bölgeye göre Büyük, Orta ve Küçük olmak üzere üç büyük Orda'ya ayrılmıştı. Çin, Kazakistan'ın doğu bölgesinde bulunduğu için dolayı Çin'deki Kazaklar esas olarak Büyük ve Orta boydan gelir.

Halife Altay'ın (1997) verdikleri bilgilere göre günümüzde Türkiye'de yaşayan Kazaklar orta boy temsilcileridir. Kazaklar, atalarının üretim biçimi olan hayvancılığı miras alan kırsal göçmenlerdir. Otlakların farklı mevsimlerdeki durumuna göre otlatma işini ilkbahar, yaz, sonbahar ve kış olarak bölerler. Bir yıl içinde dört büyük ve daha fazla küçük taşınmaları vardır. Yaz otlağında birçok kez yer değiştirirler. Kazakların yetiştirdiği hayvanların başında at, koyun, keçi, sığır ve deve gelir; at ve koyun daha fazladır. Koyun, çobanların günlük yaşam ihtiyaçlarının ana kaynaklarından biridir; sütleri içilebildiği gibi, yüksek besin ve protein değerine sahip ürünler elde edilir. Kuzu derisi ve yünü deri ürünler, halı, Kazak, kürk, keçe, battaniye, triko ve ip yapımında kullanılır. Çobanların geliri sınırlı olduğu için Kazaklar avcılıkla da uğraşır. Tarihte değerli derileri için vaşak, sansar, samur, tilki ve kunduz; değerli tıbbi malzemeler için yabani geyik ve antilop; etleri için Moğol ceylanı, yabani koyun, yabani at, yaban ördeği, sülün ve bıldırcın; hayvanlarını korumak için de ayı, kaplan, kurt ve yabani hayvan avlarlar. Genellikle sonbahar ve kış mevsimi avlanırlar.

Bazı Kazaklar kış otlaklarında tarım ürünleri de yetiştirirler. İlkbaharda toprağı biçer ve tohum ekerler ve kış otlağından ayrılırlar. Ekinler genelde sahihsizdir ve hasat için yalnızca sonbaharda gelirler. Gübreleme, yabani otları temizleme veya sulama gibi işlemler olmadığı ve ekinlerin gelişimi sadece doğaya bağlı olduğu için ürün tatmin edici olmaz. Kazaklar genellikle buğday, mısır ve pirinç yetiştirir.

Dünyanın çeşitli topraklarında yaşayan birçok Kazak vardır. Kazakların anavatanlarını terk edip gitmeleri ve kendilerine yabancı gelen yeni hayata, yeni ülkelere, insanlara, kurallara alışmalarının kolay olmadığı bilinmektedir. Kazakların anavatanlarını terk etmesine sebep olan ülkeler arasındaki sınırların bölünmesi, beklenmeyen savaşlar, devletle mücadele, bağımsızlık hareketleri, din ve kimlik baskılarının devam etmesi gibi birçok etken vardır.

Türkiye'deki nüfusu 20.000 fazla olduğu tahmin edilen Kazak Türkleri ilk olarak 1952 yılının sonlarına doğru gelmeye başladılar. Türkiye'ye yapılan bu göçler kayıp ve işkencelerle doludur (Altay, 1977, s. 115).

Kazaklar 1952 yılında Adnan Menderes'in çabası ve TBMM kararıyla Hindistan ve Pakıstan'dan mülteci göçmenler olarak Türkiye'ye alındı. Bugün Anadolu Kazakları başta İstanbul olmak üzere; Manisa'nın Salihli ilçesi, Niğde'nin Ulukışla ilçesi, Konya'nın İsmil-Ereğli ilçesi, Kayseri'nin Develi-Yahyalı-Yeşilhisar ilçeleri ve Aksaray'ın Sultanhan köyünde yaşamaktadır. Göç eden on sekiz bin kişiden sadece beş bini Hindistan'a ulaşmış ve iki bin civarında Kazak Türkiye'ye göç etmiştir (Altay, 1981, s. 372). Kazaklar 1952 yılında Türkiye'ye geldiklerinde Türkiye'de yaşayanlar için bilinmeyen bir millettir. "Kazaklar kimlerdir?", "Niçin ve nasıl Orta Asya'dan Türkiye'ye göç etmişlerdi?" gibi sorular sayesinde birçok Türk araştırmacı onları dünyaya tanıtmayı amaçlıyordu. Bu konuda Kazakları tanımak için ilk adımı Ankara Üniversitesi'nden Saadet Çağatay'ın attığını görüyoruz. Saadet Çağatay, 1952 senesinin ekim ayında Keşmir'den gelen Kazak Türkleri üzerinde Türkiye'de çalışmalarını başlayan ilk adamdır (Gayretullah, 1977, ss. 30-33).

Türkiye'de Kazak vakfı tarihini incelemeye başlayan ilk araştırmacı, Türkiye'de yaşayan Kazaklardan biri olan Halife Altay'dır. Halife Altay'ın iki Türkçe ve bir Kazakça olmak üzere üç kitabı yayımlanmıştır. İlk çalışması 1977 yılında Türkçe yayımlanan "Kazak Seceresi"dir. İkinci çalışması ise 1980'de İstanbul'da Kazakça yayımlanan "Hatıralarım" adlı kitabıdır. Bu kitap Halife Altay'ın gördüklerini anlatan bir hatıra kitabıdır. Kitapta göç tarihini, Hindistan ve Pakistan topraklarında geçirdiği hayatı anlatıyor. Bu kitap Türkiye'de yayımlanan ilk Kazakça kitaptır.

Yazarın son çalışması "Anayurt'tan Anadolu'ya" adlı kitabıdır. Bu eser 1981 yılında Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı tarafından Ankara'da yayımlanmıştır. Kitapta

Kazak halkının örf ve adetleri, kültürü ve göç sırasında geçen tarihi olayları anlatıyor. Bu kitap 1995 yılında Kazakçaya çevrilmiş ve Almatı'da yayımlanmıştır. Bu çalışma Türkiye'deki Kazakların tarihi açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Türkiye Kazaklarının ekonomik, kültürel vb. durumu; dil özellikleri ve Türkiye Türkçesinin etkisi; Kazakların meskûn insanlarla ilişkileri, etkilendikleri noktalar; Altay'dan Anadolu'ya göç etme nedenleri ve göç aşamaları; Türkiye Kazaklarının Avrupa ve Kazakistan Kazaklarıyla bağlantıları ve farklılıkları gibi konuları incelemek araştırmanın ön amaçlarındandır.

Tezin Amaçları

- Genel olarak Kazakların kim olduğunu, tarihini, Anadolu'ya göç etme aşamalarını ve bu göçün sebeplerini incelemek;
- Türkiye'deki Kazak kökenli göçmen girişimcilerle anket yapmak, yaşlı ve genç nesil arasındaki farklılıkları ve demografik özellikleri ortaya çıkarmak;
- Dinini, kültürünü ve dillerini araştırmak;
- Türkiye'de bulunan Kazaklara ait olan Türküleri, ozanları, şairleri, eserleri incelemek;
- Kazakistan ve Türkiye Kazaklarının arasındaki farklılıkları ortaya çıkarmak.

Tezin Yöntemi

Üç bölümden oluşan bu tez çalışmasında Kazakların Çin'den başlayan ve Türkiye'ye yerleşmeleri ile sonuçlanan göçün sebepleri, Altay bölgesinde başlayan isyanlar ve savaşlar, göç planı, aşamaları, göç esnasında Hindistan'daki hayatları ve Türkiye topraklarına ulaşmalarındaki siyasi görüşmeleri incelenmiştir.

Günümüzde Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yirmi binden fazla Kazak yaşamaktadır. Tez çalışmamızda öncelikle Kazak göçünü anlatan literatür toplanmıştır. Daha sonra Kazakların Türkiyede yaşadığı bazı bölgelere gidilip, sözlü görüşmeler ve anketler yoluyla öncelikle insanların hafızasında kalan göç hatıraları kayıt altına alınmıştır.

Ayrıca, İstanbul'da Zeytinburnu mahallesinde kurulan Kazak Vakfı ile görüşmeler yapılarak; Kazakların tarihi ve güncel durumları ile ilgili bilgiler de toplanmıştır.

Kazakların Türkiye'deki sosyokültürel yapısını, hayat durumlarını, dilini, tarihini, geçmişten günümüze yaşatılan inanç kültürlerini, Avrupa ve Kazakistan'da yaşayan Kazaklarla olan ilişkilerini ve farklılıklarını ortaya koyabilmek için, gözlem, görüşme ve anket yolu ile bilgiler toplanmıştır. Elde edilen bilgiler kaynaklarda verilen bilgiler ile karşılaştırılmıştır.

1. BÖLÜM

KAZAKLAR VE DOĞU TÜRKİSTAN KAZAKLARI

1.1. “KAZAK” KELİMESİNİN ANLAMINI

Çalışmamızın esas konusuna girmeden önce, “Kazak” kelimesinin anlamını, nasıl bir millet olduğunu, tarihini ve coğrafi yerleşmelerini öğrenmemiz ileride anlatılacak olan bilgileri anlamamızı kolaylaştıracaktır. Orhun ve Yenisey Yazıtlarında “Kazgk oğlum” kelimesindeki “ğ” harfinin kaldırılması neticesinde “Kazak” kelimesi ortaya çıkmıştır. Eski Sibirya kabile dillerinde “Kazak” kelimesi “güçlü”, “dev”, “cesur” anlamına gelir. XIII. yüzyıldan önce bu kelime Eski Türk dilinde “özgür insanlar” şeklinde kullanılmıştır (Cakıp, 2011, s. 880).

"Kazak" kelimesinin anlamı konusunda ilk araştırmalar Rusya'da yaygınlaşmaya başlamıştı. Konu hakkında ilk araştırmaları yapanlar da, G. F. Miller, İ.P. Rychkov, V.N.Tatişev, İ.G.Georgiy, İ.G. Andreyev, N.M.Karamzin idi. Sovyet zamanında “Kazak” kelimesinin anlamını genellikle “asker” olarak tanımlamışlardır; ancak “Kazak” kelimesinin tam anlamını ortaya çıkarmak biraz zordur (Kalkan, 2006, ss. 49-50). Kaynaklar o kadar çoktur ki, her kaynak kendine göre bir anlam ortaya koymuştur.

Kazak şairi Saken Seyfullin “Kazak Tarihi Hakkında Kısa Malumat” adlı kitabında bu kelimenin anlamını bulmaya çalışmıştır,

1. Nogayhan zamanında, Kafkasya'dan Çerkezler çağırılıp, Rılsk şehrinde yerleştiriliyordu. Burada Çerkezler kendilerini “Kazak” olarak adlandırıyorlar.
2. 1397 – 1410 yıllarında Kırım Tatarlarının çoğu Litvanya ülkesine göç ediyordu. Litvanya kralının mektup taşıyıcısı hizmetinde olan Tatarlara “Kazak” adı verilmiştir.
3. Doğuda 1456 yılında Nogaylar başta Janibek han olarak Kazak Hanlığını kuruyorlar. 1474 yılında ise Kırım Hanı Menlikerey Rus Knezi 3. İvan'a yolladığı mektupta, “Ben topraklarını fethetmeye yiğitlerimi, efendilerimi – Kazaklarımı göndermem”, - diye yazıyor.

4. 1523'te Morozov Türk sultanına yazdığı mektupta, "Senin Kazakların bize saldırıyorlar..." (Nısanbayev, 1998, ss. 157) diye yazıyor.

Yukarıdaki örneklerden yola çıkarak Kazakların askeri bir halk olduğunu görüyoruz.

Şohan Ualihanov'a göre ise, Kazak kelimesi can ile vücudun özgürlüğü ve yüksek ruh anlamına geliyor. Günümüzde "Kazak" özgür, serbest olarak tanılır, ama eski Arap, Özbek, Türk, Nogay ve Rus el yazmalarına bakarsak, bu kelime "savaşçı", "asker" anlamındadır (Klıbayev, 2007, s. 14).

Fin araştırmacı G.İ. Ramsted ve A.A. Semenov'a göre Kazak terimi moğol dilindeki hasag-tegem (at arabası) anlamında olan kelimedenden çıkmıştır. Kazakistan topraklarında oturan eski Türk halkların bu kelimeyi kullandıklarını ispatlayan tarihi bilgiler yoktur (Muhtarova, 1999, s. 99).

1.2. KAZAKLAR

Kazaklar bir millet olarak XV. yüzyılda tarih sahnesinde görülür. Kazaklar kıpçak boyundan oluşmaktadır. Kazakların ortaya çıkışı hakkında da çeşitli destanlar vardır. Onlardan biri Kazakların atası sayılan Kazak Han efsanesidir. Alaş Han oğlu sayılan Kazak Han'ın üç evladı vardır,

1. Bekarıs, soyundan gelenleri günümüzdeki "Ulı Cüz" yani Büyük Cüzler oluşturmaktadır. ('Sol Kazakları' veya 'Büyük Otağ'.)
2. Akarıs, Neslinden gelenler Orta Cüz'ü oluştururlar. ('Orta Kazakları' veya 'Orta Otağ'.)
3. Yanarıs, Soyu ise Küçük Cüz adıyla anılmıştır. ('Sağ Kazakları' veya 'Küçük Otağ'.)

Üç oğlandan günümüzde Kazakların üç boyu oluşuyor (Karakurt, 2011, s. 27).

Cüz, Kazaklarda boy ve sülale isimlerinin adlandırılması. Kazaklarda yukarıda bahsttiğim gibi Üç Cüz temsilcileri vardır. Kazak diline de Arap dilinden geçmiştir. Kazaklarda cüzler o kadar önemlidir ki, her Kazak'ın bütün hayatı boylara, rulara bağlı olarak geçmektedir. Ulu, Orta, Küçük Cüzler olarak bölünen büyük üç boy kendi arasında daha çok ruhlara ayrılmaktadır (Albekov, 2008, s. 10). Kazaklar, ata-baba şecerelerine çok önem vermektedir. Her Kazak kendi soyunu iyi bilmelidir. Bilhassa,

yedi atasını bilmeyen Kazak sayılmazdı. Evlilik ilişkilerinde de yedi göbek akrabalık bulunmamasına özen gösterilmiştir. Başka boylar tarafından fark edilmek amacıyla her boyun kendine ait özel damgaları vardır. Her Cüze ait damgaların olması hangi kabileden olduğunu belli etmek için mezarlarda da kullanılırdı. Günümüzde bu özellik muhtelif değişimlere uğrasa da, Kazaklar hangi cüz ve kabileyeye ait olduklarını bilip, buna özen göstermektedir.

Kazakistan ulus inşası ve kendi etnik toplumu içindeki bölünmesorunlarıyla karşılaştı. Bu bölünme olayı, ulus içindeki ulus altı kimliklerin gücünden kaynaklanıyordu. Üç cüzden birine mensup olmakla tanımlanan sülale bağlılığı modern Kazakistan'da hala bu eski adeti koruyan sosyo-politik bir gerçekliktir ve akademik çevrelerde tartışma konusu olmayı sürdürmektedir. Sosyo-politik güçlerinin büyüklüğü bir yana, Sovyetlerin yasaklama çabalarına rağmen sülale bağlılıklarının Sovyet dönemi boyunca devam ettiği ve günümüzde de varlığını sürdürdüğü genel kabul görmüştür. Sovyet yönetimi döneminde parti, sülale bağlılıklarını geçmişin canlanması olarak gördüğünden engellemeye çalıştı. Fakat bütün engellemelere rağmen geleneksel kimlikler kaybolmamıştır ve Rusya'nın politikalarının istenmeyen sonuçları olarak kalmaya devam etmişlerdir. Sosyal, ekonomik ve siyasi alanların devlet kontrolünde olduğu ortamda sülale bağlılıkları kısıtlı kaynaklara ulaşmanın aracı olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir (Khazanov, 1994, s. 147).

Her boyun toplu yaşadığı, kendilerine ait toprakları vardır. Bazı araştırmacılara göre Kazakların boylara ayrılmasında Rusların etkisi vardır ve boylara bölme amacı da Kazak milletinin kendi aralarında olan samimiliği, akrabalığı kaybetmeleridir. Günümüzde Ulı cüz, Orta cüz ve Kişi cüz Kazakları Kazakistan'ın çeşitli bölgelerinde yaşamaktadır. Ulı Cüz'ün çoğu güney Kazakistan'dadır, Orta ise doğuda, Küçük otağ Batı Kazakistan'dadır. Üç cüzün arasındaki farklılıkları da görebiliriz, yani cüzler arasında bölünmeler hala vardır. Otağlar arasında oluşan kavgalar ve birbirlerinden ayrılmaları üzücü bir konudur.

Kazaklar dünyanın çeşitli topraklarında yaşamaktadır, Kazakistan, Türkiye, Özbekistan, Kırgızistan, Afganistan, Çin, Rusya, Türkmenistan ve ABD. Çin'de yaklaşık 1.000.000 fazla Kazak'ın yaşadığı bilinmektedir ve bunların çoğunluğu Kuzey Sincan İli Kazak Özerk İli (Çin'deki en büyük özerk bölge) ve Mori ile Barköl ilçelerinde yaşamaktadır.

Doğu Türkistan Kazaklarının çoğu orta cüz boyları olarak adlandırılan Naymanve Kerey ru'larından (Bk. Atamura Yayınevi, 2006, s. 85).

1.3. DOĞU TÜRKİSTAN KAZAKLARI

Doğu Türkistan olarak bilinen bölge 1884 yılına kadar Çin tarafından Hsi-ju (Xiyu) batı bölgesi olarak adlandırılmıştır (Hayit, 1987, s. 174). 1884 yılında ise Çin bu bölgeye yeni isim “yeni toprak” anlamına gelen Çince “Hsin-çiyang” adı vermişlerdi (Dorais, 2005, s. 4). Bu isim “batı bölgeleri” anlamındadır ve sadece Doğu Türkistan bölgesi değil, aynı zamanda Orta Asya'nın büyük bir kısmını ifade etmektedir (Bk. İnayet, 2010).

Doğu Türkistan bölgesinin çoğunu Müslüman Türk grupları oluşturmaktadır. (Dorais, 2005, s. 4).

Çin'in beş özerk bölgesi Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi sekiz Orta Asya devleti ile sınırı vardır. Doğu Türkistan Tibet Özer bölgesi ile, Gansu eyaleti ile, Kazakistan, Tacikistan, Kırgızistan, Afganistan, Keşmir, doğuda Moğolistan, kuzeyde Rusya, bölgeleriyle sınırdaştır. Doğu Türkistan'ın üç tarafında Altay, Tanrı ve Kakanlı dağları vardır. Bölgenin doğu tarafı kumluk olup, çöllerden oluşmaktadır (Dauliatova, 2007, s. 12).

Doğu Türkistan oğlağanüstü bir doğaya sahiptir. Doğu Türkistan'ın en önemli gölü Lop Nor gölüdür. Bu bölgedev Büyük bir alanı kapsayan, dünyadaki en büyük çöllerinden biri olan Taklamakam Çölü bulunmaktadır (Dauliatova, 2007, s. 14).

Doğu Türkistan'da 7 milyon civarında Türk nüfüsü bulunmaktadır: Uygur, Kazak, Kırgız, Salar, Özbek, Tatar. Bu nüfusun %80'i Uygurlar (Çin. Vey-Vu-ır), %10'u Kazak (Çin. Ha-sa-ko), Tacik (Çin. Ta-çi-ko), Özbek (Çin. Va-tzu-ko) ve Tatarlar (Çin. Ta-ta-ır) ve %5'i Han Hui'lar yani Çinli Müslümanlardır (Doğu Türkistan/U.Ö.B., 2011).

Doğu Türkistan Kazakları denilince, Kazakistan'ın doğu tarafında, yani eskiden tam Çin sınırında yaşayan Kazaklar anlatılır. 14. yüzyılın ikinci yarısında Moğol İmparatorluğunun yıkılışından sonra, hatta 17. yüzyılın ikinci yarısına kadar yaklaşık 300 yıl boyunca Çin, Kazak Hanlığı ile hiç sınırdaş olmamıştı. 1635-1757 yılları

arasında da Kazak Hanlığı ile Çin toprakları arasında Jungar İmparatorluğu bulunmuştur. Ortalarında Jungar topraklarının olması Çin ve Kazakistan arasındaki herhangi bir bağlantının olmasını engellemiştir. Mançur Hanedanlığının kurulması ve 1757 yılında Jungar ve Yarkent imparatorluklarına ait toprakları fethetmesi, Çin İmparatorluğunu Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan sınırlarına yaklaştırdı. Günümüzde bu üç ülke Çin’de Sincan bölgesiyle sınırdadır. Çin ile Kazakistan sınırlarının belirlenmesi 18. yüzyılın ortasında oluşmaya başlamıştır. Qing Hanedanı (Ezhenhanulı, 2009, s. 44.) zamanında Kazak-Çin sınırlarına dair üç önemli anlaşma imzalanmıştır, 2 Kasım 1860 yılında Pekin anlaşması; 25 Ekim 1864’te Çaveşek protokolları ve 12 Şubat 1881’de Sankt Peterburg anlaşması. Birinci anlaşmada genel sınırlar gösterilmiş; ikincisinde ise esas sınırlar netleştirilmiştir. 1881 yılında imzalanan anlaşma ile de Rusya tarafından Kazakistan’ın Güney tarafı, İle bölgesi ve Doğu tarafları da Çin’e verilmiştir (Myasnikov, 1958, s. 37).

Çinliler Kazaklara “哈萨克族/哈萨克族 hāsàkè zú” (Samituli, 2000, s. 109) derler. Kazaklar Sing Devleti’nin yöntemlerine her zaman karşı çıkıyorlardı. Sing Devleti’nin Kazakları tarihi ana topraklarından ve otlak yerlerden kovmaya başlamaları ve aileler arasındaki aşiret ve etnik bağları kesmeye çalışmaları, Kazakların yönetime karşı ayaklanmalarına yol açmıştır. Rusya ve Sing Devleti arasında yapılan sınır anlaşmalarından da habersiz olan Kazaklar, kendi topraklarını da böylelikle kaybetmiş oldular (Bk. Galiyev, 1995, s. 59).

Kazakistan Çin’le 1700 km’lik bir sınıra sahiptir ve bu sınır Çin’in ayrılıkçı olarak tanımladığı ve Kazakistan ile aynı kültürel kökleri paylaşan Sincan Uygur Özerk Bölgesi iledir. SSCB ile Çin arasında 1989 yılında yapılan sınır anlaşmasının sadece doğu sınırlarını netleştirmesi, Sincan-Uygur Özerk Bölgesi’yle SSCB sınırlarını belirlenmesi, Çin’i SSCB’nin dağılmasının hemen ardından yine bu konuya yönelmiştir. SSCB’nin dağılmasının ardından Rusya Federasyonu’nun Çin ile batıda sadece 45 km’lik bir sınırının kalması ise Çin’i öncelikle Kazakistan ile anlaşma yapılmasına sürüklemiştir. Çin’e de ihtiyacı olan Kazakistan yönetimi, Çin ile bu konuda kısa sürede işbirliğine girmiştir. 1994 yılında Kazakistan, Çin ile sınırları kesinleştirmiştir, 1996 yılında ise Çin, Rusya Federasyonu, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan arasında Sınır Bölgelerinde Askeri Güvenliği Derinleştirme Anlaşması imzalanmış, bu

anlaşmaya dayanarak 1997 yılında askeri kuvvetlerin sınır bölgelerinden çekilmesi konusunda Kazakistan ve Çin anlaşabilmiştir (Zhao, 2007, s. 139).

Orta Asya sınırlarından Çin topraklarına geçen halkları ve Orta Asya halkların tarihini inceleyen Modern Çin tarih yazımı, üç şekilde adlandırmaktadır,

1. Feodal, Reform öncesindeki ve Kuomintang hakimiyeti zamanındaki Çin.
2. Sincan halkları kuango minitzu – ulusötesi/ayrılan halklar veya kuatzin mintzu – sınır ötesi uluslar/ sınırın her iki tarafında yaşayan insanlar olarak tanınılır.
3. Sincan halklarının hürriyet yolundaki mücadelesi ise Çin tarafından ülke birliğinin bozulması ve bölünmesine yönelik bölücü hareketler olarak kabul edilir (Mirovskaya, 1999, ss. 19-21).

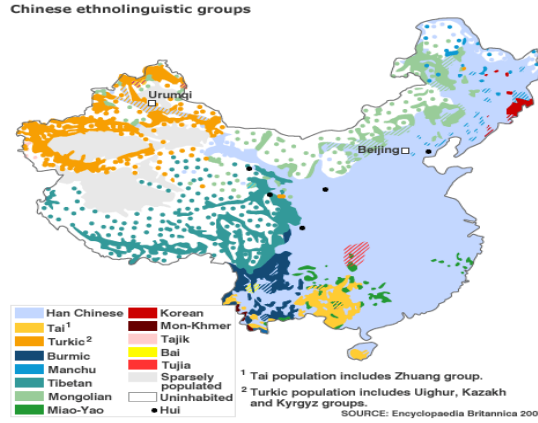
Ülkeler arasındaki sınırlar belirlenmesinden sonra Kazaklar, Dunganlar ve Uygurların arasındaki aile bağları da birbirinden kopmuştur. Sınır anlaşmalarından habersiz olan bu halkların kimi aileleri birdenbire iki farklı ülkenin sınırlarına dahil olmuşlardır. Bu olay Kuzey ve Güney Kore'nin yaşadığı ülke bölünmesine benzemektedir. İki farklı ülkede kalmış olan bu halklar kendi ailelerine yıllarca ulaşamamışlardır. Sınırı gizlice geçmek isteyenler ise cezalandırılmıştır (Prohorov, 1975, s. 37).

Seneler sonra Doğu Türkistan Kazakları, Dunganlar ve Uygurlar komşu ülkelere taşındılar, ama Kazakistan'da yaşayan Kazakların, Dunganların, Uygurların hala Doğu Türkistan'da, Çin topraklarında akrabaları vardır ve onları ziyaret etmek için her zaman sınırdan geçmek zorundadırlar. Komşu ülkelere taşınan Dunganların, Uygurların ve Kazakların iyi şartlarda yaşadıkları bilinmektedir ve bu problemleri çözmek üzere kurdukları vakıfları vardır.

Çin topraklarında yaşamına devam eden Müslüman azınlık gruplar ise problemlerle yaşamlarına devam etmektedirler. Çin azınlık politikasına göre tüm göçmen, azınlık gruplar “azınlık milleti” olarak kabul edilmektedir (Bhattacharya, 2003, s. 364).

Ülke nüfusunun yüzde 92'sini Han etnik, yani Çinli bir boyu oluştururken 55 azınlık milleti toplam nüfusun yüzde sekizi ile geri kalan nüfusu oluşturmaktadır (Peerenboom 2005, s. 134). Azınlık milletler genellikle ülkenin kırsal alanlarında yaşamaktadırlar.

Han milleti dışında kalan etnik azınlıktan Huiler ve Mançular Çince, geri kalanlar ana dillerinin yanında Çince de konuşmaktadırlar (Abulaiti, 2009, s. 34).

Resim 1. Çin etnik-diller grupları.(Britan Ansiklopedisi, 2007).

Çin yönetimi, Müslüman olan Türklerin birbirleriyle olan yakınlıklarının gelişmesi için, bölgeleri etnik yapıya göre özerk il, özerk ilçe gibi parçalara bölerek yönetmeye çalışmaktadır. Mesela, Uygurların çoğunlukta olduğu illere Kazak, Kazakların çoğunlukta olduğu illere Kırgız, Kırgızlar çok olduğu yerlere Özbek valiler atanarak “boy” farklılıkları ön plana çıkartılmak suretiyle Türk halkları arasında ayrılık çıkartılmaya çalışılmaktadır (Dauliatova, 2007).

2. BÖLÜM

KAZAKLARIN ALTAYLAR'DAN ANADOLU'YA YAPTIĞI GÖÇÜN TARİHİ

Dünyaya dağılan Kazaklar günümüzde farklı yerlerde, farklı koşullarda yaşamaktadır. Birileri diaspora olarak, birileri ise irridentali bir toplum olarak yaşamaktadırlar. Birileri kendileri istemeden topraklarının yabancı bir hükümetin eline geçmesi nedeniyle, birileri ise ana topraklarından kaçarak başka yerlere göçmen olarak yerleşmeleri nedeniyle gurbet topraklarda yaşamış oluyorlar. Böyle yaşanan durumlar bilimde iki terimle adlandırılır. Biri “irridenta”, ikincisi ise “diaspora”. İredantizm, İtalyanca kökenli bir sözcüktür. İtalyanca'dan çevirdiğimizde terra irredenta "kurtarılmamış" anlamındadır. Bir milletin oturdukları toprak başka bir devlete geçtiği zaman, o millet irridentali bir topluluk haline geçiyor. Diaspora ise eski Yunanca bir kelimedir. Çok uzun bir zamandan beri bir kavimin, milletin ana yurtlarından koparak başka bir ülkeye ait olan topraklarda azınlık olarak yaşamalarıdır (John, 2004).

Türkiye toprağı farklı ülkelerden gelen mültecileri, göçmenleri kabul eden bir merkez topraktır. Kültürel – siyasi açıdan da bu göçler çok yeni şeyleri katmıştır ve göçmenlerin de bu topraklardan, meskûn halktan aldıkları da az değildir.

Çin'deki Kazakların bulunması ve oraya gitmelerine iki tarihi olay sebeptir. Çin'deki Kazaklar irredenta ve aynı zamanda diaspora sayılır. Kazakların diaspora olarak kabul edilmesi, onların Çin'e kendilerinin verdiği kararlarla gidişleri direk Çin'deki oluşan Kazak diasporasıyla ilgilidir.

Çin'deki sadece Kazak diasporasının değil de, aynı zamanda Kazak irredentasının olmasını kanıtlayan birçok kanıt vardır. Günümüzde Çin'deki Kazakların yaşadığı yer coğrafik-tarihsel bilgilere göre eski Kazak topraklarıdır. Bu topraklarda eski Türk boyları (Hun, Uisin, Türgeş, Karluk, Kerey, Nayman) ve kabileleri yaşamışlardır. Eski tarihi belgelere göre günümüzdeki Kazakların ataları olan eski Türk kabileleri Sinjan topraklarında yaşamışlardır (Laypanov, Miziyev, 2008, s. 77). Ayrıca, Çin'deki Kazakların dili, dinî, gelenekleri, kültürü, edebiyatı Kazakistan Kazaklarıyla aynıdır.

Çindeki Kazak irredentasının oluşması 17. yüzyılın sonu ve 18. yüzyılın başında geçen Kazak-Cungar savaşıyla bağlıdır. 17. yüzyılda Kazak Hanlığı gücünü kaybetmeye başlamıştır. Kazaklara Cunganlar tarafından yapılan saldırılar 18. yüzyılın başında daha da arttırılmaya başlamıştır. Cungarların Kazaklara karşı yaptıkları ağır saldırılar nedeniyle Kazak Hanlığı büyük kayıplar yaşamıştır. Sağ kalanlar yurtlarından ise başka topraklara göç etmek zorunda kalmıştır. Bu felaket Kazak tarihinde “Aktaban Şubırındı” (ayak tabanları şişti) deyiimiyle ünlüdür (Rayimbekov, Baygabılov, 2011, s. 148). Bu saldırıların neticesinde Kazakların Jetisu, Tarbagatay ve Doğu Kazakistan’daki bazı topraklar Cungarların eline geçmiştir. Bir süre sonra Kazaklar kendi tarihi topraklarını geri almaya çalıştılar, ama Kazak toprakları Cungarları yok eden Çin hakimiyetine geçmiştir. Eski Cungar Hanlığının hakim oldukları yer artık Çin’in Sinzyan bölgesine dönüşmüştür. Abılay Han Çin’deki eski Kazak topraklarının geri verilmesi üzerinde birçok anlaşma yapmıştır. Bunların neticesinde Kazaklar da eski tarihi topraklarına yavaş yavaş yerleşmeye başlamışlar. Çin Hükümeti 1767’de Kazakların Sinzyan’a taşınmalarına izin vermiştir, ama Kazaklar bozkır otlaklarından faydalanmak için vergi ödemek zorunda kaldılar. Vergi olarak her sene 100 baş hayvan türüne bir koyun, sığır, at ve deve veriliyormuş (Ayrıntılı bilgi için Kasımbayev, 2001, s. 307).

Kazakların kendileri bilmeden Çin topraklarında kalmaları ise başka bir konudur. 1767 yılında Çin Hakimetinde olan eski atayurtlarına orta cüz Kazakları taşıyor, ama diğer Kazak cüzleri 1850 yılına kadar bağımsız kalmışlardır. 1850’de ise Rus İmparatorluğunun hakimiyeti altına girmişlerdir. Çin’deki Kazak irredentasının oluşması Rusya ve Çin arasında imzalanan anlaşmalara dayanmaktadır. O zamanlar Rusya İmparatorluğu kendi hâkimiyeti altına giren Türk toplulukları üzerinde kendi hükümdarlığını yürütmüştür. Ülkeler kendi topraklarının sahipleri olmalarına rağmen tamamen Rusya İmparatorluğuna bağlıydı (Ayrıntılı bilgi için Kasımbayev, 2001, s. 307).

Eskiden Türk halklarının sahip oldukları Doğu Türkistan, Büyük Türkistanın bir parçasıdır. “Yüzölçümü 1.828.418 kilometre kare” (Gül, 2007, s. 253) olan Doğu Türkistan Doğuda Altay ve Altın Dağlarından başlayarak, güneyde Horasan, Karakurum dağlarında, kuzeyde Ural dağları ve Sibirya’ya doğru, Batıda Hazar denizine kadar uzanmaktadır. Doğu Türkistan’ın sekiz ülkeyle sınırları vardır,

Moğolistan, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Afganistan, Hindistan ve Pakistan. İç sınırlar ise, Gansu eyaleti (Dunganlar, ya da Çinli müslümanların oturduğu toprak), Tibet (Ayrıntılı bilgi için Adıbelli, 2007, ss. 80-81) şeklindedir.

Orta Asya topraklarında bulunan birçok Türk devletlerini sınırlarına katan Rusya bu büyük Doğu Türkistan üzerinde de Çin ile mücadeleleri başlamıştı. Ruslar çoğunlukla Kazakların oturduğu yeri, eskide Kazakların toprağı sayılan ele geçirmiştir (Adıbelli, 2007, s. 79).

2 Kasım 1860 yılında imzalanan Pekin anlaşmasına göre Rusya ve Çin sınırları çizilmiştir. Pekin anlaşması 1858 yılında imzalanan Aygun ve Tyanzin (Amur ırmağı etrafındaki sınırlar belirlendi) anlaşmalarının devamıdır (Adıbelli, 2007, s. 79). Çin Rusların eline geçen İli'yi tekrar ele almak için bir anlaşma yapmayı teklif eder ve 1879 yılında Livadia antlaşması imzalanır. Çin Rusy'ya İli geri almaları için 5 milyon Ruble vermek zorunda kalıyorlar. Rus tüccarları ise Doğu Türkistan ve Moğolistan ile ticaret yapabilme hakkı kazanır. Çin'in bu antlaşmadan rahatsız olmasından dolayı 1881 yılında yeniden St.Petersburg antlaşması imzalanır ve bu kez İli için ödenecek miktar 9 Milyon Rubleye çıkarılır (Ayrıntılı bilgi için Adıbelli, 2007, ss. 80-81).1864 yılında imzalanan Çaveşek ve 1881 yılında imzalanan Sankt Peterburg protokolları da Pekin anlaşmasının devamı kabul edilir (Alptekin,1992, s. 23).

Bu yapılan anlaşmalarının sonucunda Kazaklar Kazakistan'daki soydaşlarından bölünerek, Çin hakimiyeti altında kalmıştı. Çaveşek protokolüne göre Rus-Çin sınırları Şabin-dabaga'dan Zaysan gölüne kadar, Tarbagatay dağları ve Altan-Tebşi, Altan-Tebşi'den Jungar Alataularına kadar, Tanrı Dağlarından Pamire kadar sınırlar belirlenmiştir (Nısanbayev, 1998, s. 304). Anavatan dışında kalan Kazaklar yeni kuralları, yeni bir hayatı kabul etmek zorunda kalmışlardır.

Rusya ve Çin arasındaki sınırların belirlemesinin neticesinde sınırın öbür tarafında kalan Kazakların anavatanı bu şekilde gurbete dönüşmüştür.

1911'de Mançu hanedanlığını devirerek Çin Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra, yeniden seçilen Çinli Genel Valiler Doğu Türkistan bölgesinde oturan Uygur ve KazakTürkleri üzerindeki hakimiyeti kuvvetlendirmek amacıyla baskı ve zulümleri arttırmaya başlıyorlar, özellikle Doğu Türkistan'da Vali olarak seçilen Jin Shu Ren (1928-1933) ve Sheng Shi Tsai (1933-1944) yıllarında başlıyor (Kara, 2013).

Özellikle bu iki valinin yönetiminde olan dönemde Doğu Türkistan halkının çektikleri işkenceler sınırsızdır. Halkın arazileri, toprakları Çinlilere, ya da Çinli göçmenlere teslim edilirdi. Zenginlerin sahip oldukları mal, arazi, eşya ellerinden alınarak, yoksullaştırma süreci başladı. Uygurca, Kazakça eğitim ve öğretim durduruldu. Çinlilere göre Türklerden alınan vergiler çoğaldı ve ağırlaştırıldı. Bu hareketlerin hepsi yerli halkın isyanına yol açtı. Ancak, isyanlıların bölgedeki Genel Valiliğin kuvvetine karşı koymaları mümkün değildi (Ayrıntılı bilgi için Nisanbayev, 1998, s. 306).

1864 yılında Kazaklar, Çin ve Rusya ülkeleri arasında seçim yapmak zorunda kaldılar. Sınırlar bölünürken meskun halkla ilgili anlaşmanın 5. maddesine göre, “Kazaklar sınırlar belirlendikten sonra hangi memleket sınırında kaldıysa, tamamen o memlekete bağlı kalır”. Bu madde üzerinde Kazaklar arasında tartışmalar başlar. Sonra, bu maddeye bazı düzeltmeler de yapılır, “Sınırlar belirlendikten sonra sınırın iki tarafında kalan Kazakların istediği ülkeye taşınmaları için bir sene süre verilir.”. Bu şekilde insanlar hangi ülkede yaşamak istediklerine kendileri karar verebilir duruma gelmişlerdir (Samituli, 2000, s. 312).

Ülkeler arasındaki sınırlar belirlenirken Çin İmparatorluğu'nun tahtında Xianfeng (咸豐 1850—1861) oturuyordu. 1861 yılında ise tahta Tóngzhì (同治 1861-1875) geçmiştir (Dmitriyev, Kuzmin, 2012, s. 19). Qing Hanedanlığından kurtulan Çin Halk Cumhuriyeti kendi yeni yasalarını yürütmeye başladı. Qing Hanedanlığı zamanında meskun halk için Han kavramı kullanılırdı, ama Çin Halk Cumhuriyetinde yaşayanlar için artık bu kavram ortadan kaldırılıp, yerine Çinli kavramı getirilmiştir. Önce hiç bir zaman Çin sayılmayan Moğolistan, Tibet ve Doğu Türkistan'da kendi hükümdarlığını yürütebilmek için, Han milliyetçileri XX. yüzyılın başında yeni bir “Birleşik Çin Halkı” kavramını oluşturdu ve halkı çeşitli milletlere ayırma politikasını bıraktılar (Dmitriyev, Kuzmin, 2012, s. 19).

Kazakistan'ın Ruslar tarafından işgalinden sonra, bölgede Ruslaştırma süreci başlamıştır. Bu durum daha sonra Kazakistan'dan Çin sınırları içinde kalan Doğu Türkistan'a göçlerin yaşanmasına sebebiyet vermiştir.

Ruslar, Kazakları sosyal değerlerinden ve yaşam biçimlerinden, kültürlerinden, din ve dillerinden uzaklaştırarak, sosyo-demografik durumlarını da değiştirmek için baskılara

başlamışlardır. Kazak okulları kapanmaya, namaz kılanlar cezalandırmaya, Kazakların yaşam kaynağı sayılan otlak yerler de Ruslara verilmeye başlanmıştır. Kazak gençlerinin eğitim ve kültürel yönden eritilme süreci hızlandırılmıştır (Polyan, 2005, s. 904).

Rusların başında bulunan Stalin'in yeni stratejilerine göre Orta Asya topraklarına sürgün hareketleri de bu dönemde başlamıştır. Sürgün edilen milletlerin yeni mekanı olarak da daha çok Kazakistan toprakları seçilmiştir ve Kazak bozkırları ve Kazak köyleri artık uzaklardan gelen yeni komşularının yerleşim yeri hâline gelmiştir. Pavl Polyan'a göre sürgün hareketlerinin kurbanları çoğunlukla Kore, Alman, Fin-İngerman, Karaçay, Kalmıklar, Çeçenler, İnguşlar, Balkarlar, Kırım Tatarları ve Ahıska Türkleri'nden oluşmuştur (Polyan, 2005, s. 904). Azeriler, Kürtler, Moldovanlar, Estonlar, Grekler, Bulgarlar, Ermeniler, Tacikler vb. milletler de sürgün sürecinin kurbanlarıdır. Ruslar da Kazakistan'ın çeşitli bölgelerine ve şehirlerine yerleştirildiler. İlk sürgün kurbanları 1918'de, sonra ikinci sürgün dönemi 1930'da, sonra da 1943-1944'te de çoğunlukla Türk soydaş milletlerden insanlar (Kırım Tatarları, Ahıska Türkleri, Nogaylar, Karakalpaklar) Orta Asya'ya sürgün edilmişlerdir (Polyan, 2005, s. 904).

Sovyet lideri Joseph Stalin'in çıkarttığı yeni yasalar sonucunda topraklarından sürgün edilen milletlerin çoğu sürgün yolunda ya zor şartlara dayanamadıklarından, ya da Sovyet askerlerinin katliamlardan dolayı hayatını kaybetmiştir. Sürgün yolunda sağ kalabilenler ise Orta Asya ya da Sibiry'a'nın soğuk kış şartlarında açlık ve hastalığa uğramışlardı. 2004 yılında Avrupa Parlamentosu anavatanlarından göç etmek zorunda bırakılan halkların gördükleri bu zorlukları, işkencelerisoykırım olarak tanımıştır (Bugay, 2004).

Kazaklar kendi topraklarında sürgün edilmiş birçok millet ile birlikte yaşamak zorunda kaldılar ve bu zamandan başlayarak da bu halklarla birlikte artık Rusça öğrenmek zorunda bırakıldılar. Çünkü böyle bir sürgün hareketi, büyük bir siyasi emellerin parçasıydı. Orta Asya topraklarına yerleşen farklı halklar öz ana dilleri olmasına rağmen diğer halklarla anlaşmak için bir ortak dil kullanmak zorundaydılar ve o ortak dil de doğal olarak Rus dili olmuştur. Köylerde ve şehirlerde bulunan Kazak okulları kapanmaya ve bunların yerine Rus okulları açılmaya başlamıştır. Kazak çocukları,

kendi dillerini ve dinlerini de artıkcamilerde öğrenmek zorunda kaldılar. Bu durum da Rusların hoşuna gitmemiş ve özellikle de dil ve din alanlarındaki baskılar da artmaya başlamıştır. İnsanlar namazlarını dahi evde gizli kılmak zorunda kalmışlardır (Madanov, 1995, s. 145).

Zamanında Ruslar tarafından yapılan din, kültür ve dil üzerindeki baskıların etkisi günümüze kadar izini kaybetmemiştir. Eski Sovyet ülkelerinde Rus dilinin ve zihniyetin izleri vardır. 1940-90 yılları dünyaya gelen neslin tamamı Rus etkisi altında kalanlardır. 1940 yıllarında Müslüman Kazaklar ve başka Müslüman Türk kardeşler dinînden uzaklaştırılmaya başladılar, artık namaz kılan ve oruç tutan kişilere ceza veriliyordu. Genç nesil mecburen Rus okullarına gitmeye başladı ve böylelikle Rus edebiyatı ve Rus kültürü yaygınlaşmaya başladı. Sosyete dili olarak da Rus dili kullanıldı. Kazak dili ise daha çok aile içinde konuşulurdu. İkinci Dünya Savaşında Rusça emirleri anlamayan Kazak askerlerine ceza veriliyordu (Madanov, 1995, s. 146).

Ruslar, Orta Asya bozkırlarına göçebelik medeniyetinden yerleşik bir medeniyete geçmeyi sağlamıştır, ama bu yeni medeniyetle zulüm, şiddet, işkence gibi kavramlar da yer almaya başlamıştı. Gördükleri bu durumları Kazak düşünürleri dile getirmeye başlayınca, halk düşmanı olarak öldürülmüştür. O dönemlerde Kazaklar yakın olan memleketlere, Afganistan'a, İran'a, Moğolistan'a, Çin'e sürülmeye başlanmıştır. Kazaklar farklı ülkelere göç ederek, nüfus sayıları azalmıştır ve Kazakistan'a gelen azınlıklar çeşitli etnik grupların yaşadığı ülkeye oluşturdu (Madanov, 1995, s. 147).

1920 yılında Kazak nüfusu 4.000.000 yani % 50,3'e, Ruslar (Ukraynalılarla birlikte) ise 46% varan bir orana kadar ulaşmış ve demografik yapıyı değiştirmiştir (Madanov 1995, 147). Sonraki dönemlerde Kazakların nüfusu daha da azalacaktır ve 38 %'a kadar azalacaktır (Kalkan, 2007, s. 128).

Kazakları dilinden, dinînden, kültüründen hatta ana topraklarından koparmaya çalışan Rus halkının zulmü, Kazakların mülküne el koymaları Kazak halkının anavatanlarını terk ederek sınır ülkelere çekilmelerine sebep oldu. Kazaklar 19. yüzyılın son dönemlerinde Kazakistan'ın çoğunlukla doğu bölgelerinde, Altay, Tarbagatay sahasındaki Kazaklar Kumıl, Barköl ve Mori'ye doğru göç etmeye başlamışlardır. Kazakistan'ın doğu bölgesinde oturan Kazakların çoğu orta (cüz) boyundan (nayman,

kerey) gelmektedir ve bundan dolayı Çin'de oturan Kazakların çoğu orta (cüz) boy Kazaklarıdır (Hayit, 1987, s. 208).

1916 yılında Kazakların kayıplarla dolu bağımsızlık mücadelesi başlar. Köy insanları ilk olarak isyan çıkarırlar, sonra bu isyanlar bütün Kazakistan'a yayılır. Rus zulmüne karşı isyanlara komşu Türk halklarından Kırgızlar, Özbekler, Türkmenler de başlar. Bu ayaklanmaları bastırmak için silahlandırılan Rus ordusu bütün Kazakistan'a yayılır ve aylarca ayaklanmaları durdurma amacıyla katliam yapmışlardır. Binlerce kişiler idam edilmiş, öldürülmüştü. İki yüz binden fazla Kazak, Kırgızlar sığınmaya başlamışlar, çoğu Çin yöntemindeki Doğu Türkistan'a göç etmişlerdi (Hayit, 1987, s. 209).

Hayit (1987)'e göre bu eylemlerde yaklaşık 673 binden fazla Kazak öldürülmüştür. Ayaklanma önderlerinden 347 kişi idam edilmiştir. Ağır hapis cezasına 228 kişi çarptırılmış, 129 kişinin hürriyeti kısıtlanmıştır. En ağır cezalardan biri ise 168 bin Kazak'ın Sibiryaya sürgün edilmesidir (Hayit, 1987, s. 210).

1954 yılında İle Kazak Özerkliği oluşturuldu. Kazaklar çoğunlukla Kulja(İnin), Tarbagatay ilçelerinde, Mure, Singhay ilçelerinde oturmaktadırlar. Gansu ve Singhay bölgelerinde Kazaklar 1917 yılında Kazakistan'daki Ekim Devriminden sonra taşınmışlardır.

Çin'e taşınan Kazakların durumları ilk başta iyi değildi. Bir ülkenin yerli halkı görülmeleri için uzun yılların geçmesi gerekecekti. Yeni ortam, dil, kültür ve yeni zihniyete alışmak, aynı zamanda kendi milletin özelliklerini de kaybetmemeden yaşamak, koruyabilmek kolay değildi. Kazakların çoğunlukla yerleştikleri yerler, Mure, Barköl, Aksay, Haysi, vb. Kazak özerk ilçeleridir. Kazaklar yeni geldiklerinde tek yapabildikleri iş tarımcılık ve köy işleri olmuştur. 70-80 yılların da hayvancılık, balıkçılık, ormancılık, inşaat işleri, ticaret, işçilik, sosyal işler ve bir çokKazak belediyesinde ve halk partilerinde üye olarak görevlerini yapıyordu. Kazaklar yavaş yavaş Çin Halk Cumhuriyeti'nin tamamen bir parçası olmaya başladı (Ayrıntılı bilgi için bk.Kalimolla, 2004, s. 43).

2.1. KAZAKLARIN ALTAYLAR'DAN ANADOLU'YA YAPTIĞI GÖÇÜN SEBEPLERİ

Günümüzdeki Doğu Türkistan'da meydana gelen olaylar 18. Yüzyıldan itibaren başlanmaktadır. Doğu Türkistan halkı, bu yüzyıldan 19. yüzyıla kadar geçen süreçte iki ülke (Çin ve Sovyet Rusya) ile bazı bağımsızlık mücadelesinde bulunmuştur. Bu bölge önce Rusya tarafından, sonra komünist Çin tarafından baskı altına alınmak istenmiştir. Doğu Türkistan halklarının yaşadığı sorunlar, geçmişten günümüze kadar devam etmektedir (Latvinski, 2000, s. 27).

Kazakların geçirdikleri en zor günler 1933-44 yılları arasında Doğu Türkistanı yönetmek üzere seçilen Çinli Sheng Shih-tsai'nin gelmesiyle başlamıştır. Onun yönetimi sırasında yüz binden fazla kişi suçsuz olmasına rağmen katledilmiştir. Onun cezalandırdığı kişilerin çoğu Uygur, Kazak, Kırgız, Özbek, Tatar Türklerindedir. Buvali Doğu Türkistanlı zenginlerin malına, halkın altın ve birçok eşyasına el koymuştur (Tigin, 2007).

Çin'in bölgedeki Türklere huzur vermemesi, suçsuz katliamlar, ağır vergiler alması, mallarına el koyması gibi sebeplerden dolayı insanlar göç etmek zorunda kalmışlardır. Karpat (2003), çok sayıda Kazak ve Uygur ailelerinin 1903 yılında bu bölgeden göç etmeye karar verdiklerini ifade eder. Kazak Türkleri için çektikleri zorluklar bitmemiştir. İlk önce Çarlık Rusyası, Çin İmparatorluğu arkasından Sovyet Rusya ve yine Komünist Çin baskıları, yüzyıllarca gördükleri işkenceleri devam ettirecektir. 1944 yılında Doğu Türkistan sınırlarına da ulaşan bu komünizm ilk baştan baskıları göstermeye başladı (Karpat, 2003, s. 137). Devletin ihtiyacı diye ilk önce köylerden atları, deve, öküz, koyun, keçileri topladılar, sonra ailelerin özel mülklerine göz koydular. Bu dönemde dinî kitapların yanısıra dil ile ilgili kitaplarda toplatılmaya başlanmıştır. Amaç, millî ruhu yok etmek, gençleri asimile programı içine dahil etmektir. Bu zulümlere dayanamayan Türkler bölge bölge ayaklanmaya başlıyorlar. Yönetime karşı sürdürülen karşı hareket daha çok Kazak Türkleri tarafından başlatılmıştır. Kazak Türkleri çoğunlukla Altay, İli-Tarbagatay ve Manas-Savan bölgelerinde oturmaktaydılar ve mücadelenin çoğu buralarda gerçekleşti (Karpat, 2003, s. 137).

Çinliler ve Ruslara karşı Altay, İli-Tarbagatay ve Manas-Savan bölgelerinde gerçekleşen bağımsızlık hareketleri "Üç Bölge İnkılâbı" olarak adlandırıldı. İlk bağımsızlık hareketini Altay bölgesinden Osman Batır başlatmıştır. İkinci bağımsızlık hareketi, İli-Nılık bölgesinden Alihan Töre tarafından başlatılmıştır. Üçüncü bağımsızlık hareketi ise Savan-Manas bölgesinde Ali Beg Hakim tarafından başlatılmıştır (Oğan, 2009).

2.2. SAVAŞ VE GÖÇ ÖNDERLERİ

Kumul şehrinde Türklerin isyan etme planını konuşmak için şehir aksakalları ve batırları kurultay yaptıkları ve bu kurultay sırasında Çin askerlerinin kurultayı bastıkları Gayretullah (1977, s. 19) tarafından anlatılmaktadır. Çinlilerin bu saldırısını önceden bilen ve hazır olan kurultay önderleri bu saldırıya karşı koymuşlar ve Çinli komutanı da öldürmüşlerdir. Bu olaylardan sonra Altay'daki sorunlarda giderek artmaya başlamıştır. Artık Kazaklar bölge bölge Çinlilerle mücadeleye girişmişlerdir. Bu ayaklanmaların merkezi durumunda olan Kumul ve Barköl'de isyancıların hem sayısal hem de silah yönünden zayıflık içinde olmalarından dolayı büyük sıkıntılar yaşanmıştır. Bu sıkıntıdan çıkmanın bir yolu olarak da Gansu eyaletinin yöneticisi General Ma-Pu-Pang'tan yardım isteyeceklerdir (Ayrıntılı bilgi için Gayretullah, 1977, s. 19).

Yardım konusunu konuşmak üzere General Ma'ya Timur Tanca elçi olarak gönderilir ve elçi General Ma tarafından iyi bir şekilde karşılanır. Önce bir Müslüman, sonra bir Türk olarak kabul edilen Timur Tanca'nın istekleri kolaylıkla kabul edilir, çünkü General Ma'nın da kendi amaçları vardır. General Ma, Türk ve Müslümanlar ile buralara hakim olacağını amaçlıyordu. Bu sebeple çok hızlı bir şekilde ordu Kumul'a doğru yola çıkarılır (Ayrıntılı bilgi için Gayretullah, 1977, s. 20).

General Ma, Barköl'de Köşötti geçidi denilen yerde Hoca Niyaz Bey komutasındaki Türk kuvvetleriyle birleşerek Kumul'a doğru yola çıkar. Kumul'da Çinli Komünistler ile savaşarak, bölgeyi kızılardan temizler. Şehir geri alındıktan sonra diğer önemli kent olan Barköl'ün de alınması şarttır. Çünkü o şehirde de General Şin-Şi-Şey'e bağlı kuvvetli bir askeri garnizon bulunmaktadır. Bir kaç günlük kanlı çarpışmadan sonra Barköl de Çinlilerden alınmıştır. Fakat, Çinlilerin bu Kumul toprağına geri dönecekleri ve bu toprakları ele geçirmek amacıyla Kumul'a saldıracakları belli idi.

Bunu bilen Gansu eyaletinin yöneticisi General Ma da ileride yaşanacak çatışmada ordusunu göndereceğine söz vermişti (Ayrıntılı bilgi için Gayretullah, 1977, ss. 19-20).

1932 yılının başlarında General Şin-Şi-Şey, ordusu ile Kumul'a yaklaşır. Çinliler silah gücü bakımından Türklere göre daha kuvvetlidir ve Türkler ile Çinliler arasında günlerce süren kanlı çarpışmaların sonucunda Çinliler Kumul ve Barköl'ü geri alırlar. Hoca Niyaz Bey ve Türkler mecburen dağa çekilirler (Gayretullah, 1977, s. 25).

Dağa çekilen Türklerden oluşan mücahitler kurultay kurarak, Dış Moğolistan'dan yardım istemeye ve silah satın almaya karar verirler. Ulan Batır'da anlaşma yaparak, silah yardımını alan Türkler, Çinlilerle savaşmaya devam ederler; fakat Mart'tan Nisana kadar süren bu çatışmada Türklerin Dış Moğolistan'dan aldıkları silahlar da tükenmeye başlamıştır (ayrıntılı bilgi için bk. Gayretullah, 1977, s. 23).

Ulan Batır'dan tekrar yardım alma teklifi Moğollar tarafından reddedilince toplanan savaş kurultayı, Çinli müslümanlardan olan ve zamanında yardım gördükleri General Ma yardım almayı kararlaştırdılar (Gayretullah, 1977, s. 23).

General önce söz verdiği gibi 5000 kişilik askerini Kumul ve Barköl'e yardıma gönderdi. Bu askeri birlik yaklaşık bir hafta içinde Kumul, Barköl, Şönci, Nori, Cemsarı, Santaypukan gibi kentleri Kızıllardan temizlemiş ve bu şehirler yine Türklerin eline geçti. Kızıllardan bu şehirleri temizledikten sonra, artık Urumçi'ye doğru yola çıktılar. Türk askerinin Urumçi'ye doğru yaklaştıklarını duyan Şi-Şey, artık bu olayları düzene sokmak için Hoca Niyaz Bey'e elçiler yollayarak mesaj göndermiştir. Gayretullah'ın verdiği bilgiye göre bu mesajta Şi-Şey, "...Türklere Çinlilerin aynı topraklarda asırlardır beraber yaşadıklarını gene aynı topraklar üzerinde beraber yaşamamak için hiçbir sebebin olmadığını, boşuna kan dökülmemesini, Türklerin arzuladıkları hak ve hukunun verilebileceğini, ifadeden sonra, yabancı güç olan General Ma-Bu-Pan Kansu'ya dönmesini sağlamasını da ehemmiyetle rica etmekten geri kalmıyordu" (Gayretullah, 1977, s. 25).

Mesajı kabul eden Hoca Niyaz, Genel Vali Şin-Şi-Şey'le bir araya geldi ve barış yapılmasında karar kıldılar. Hoca Niyaz ve General Şin-Şi-Şey'in karşılıklı barış yapılmasını hoş göremeyen General Ma, Türkleri terk ederek Kansu'ya döndü (Gayretullah, 1977, s. 25). Kumul başkanı Hoca Niyaz Bey Çinli Müslümanların hükümdarlığından kurtulmak için General Şin-Şi-Şey'le anlaşma yapmayı kararlaştırdı.

Dört maddeden oluşan bir barış anlaşması yapılmıştı. Anlaşmanın maddeleri arasında ilk önce Türkçü, İslamcı, devlet düşmanı olarak suç işlenen Türk aydınlarının affedilmesi; her iki tarafın elindeki savaş esirlerinin karşılıklı olarak serbest bırakılması; Türklerin hakkı ve hukuğunun, halkının koruyucusu olarak Hoca Niyaz Bey'in liderliğini Çin'in kabul etmesi ve ileride bir müstakil Doğu Türkistan cumhuriyetinin kurulması maddeleri yer alıyordu (Gayretullah, 1977, s. 26).

Barış antlaşması yapıldıktan sonra, Hoca Niyaz Bey Doğu Türkistan Cumhuriyetinin kurulması işi ile ilgili çalışmalara başlamıştır. Yapılan bu çalışmaların sonucunda 1933 yılının Kasım ayında Doğu Türkistan Türk Cumhuriyeti ilan edildi. Hoca Niyaz Bey de devlet başkanı seçildi. İlk defa ayyıldızlı gökbayrak Kaşgar'da dalgalanmaya başladı (Bk. Gayretullah, 1977, s. 26).

Doğu Türkistan'da özerk Türk devletinin kurulması, memlekette büyük bir sevinç yarattı. Kurulan yeni devletin şekli cumhuriyet olması ve kendisine özgü anayasa getirmesi, halk arasında artık Çin zulümünden kurtulmanın ilk adımı olarak kabul edilmiştir (Gayretullah, 1977, s. 27; Adıbelli, 2007, ss. 171-172).

1933 yılının ikinci yarısından 1934 yılının sonuna kadar Doğu Türkistan'da maalesef rahatsız edici olaylar da görülmeye başlanıyor. Bu dönemde Doğu Türkistan bölge yöneticileri kendi aralarında anlaşmazlıklara da düşmüşlerdir. Özellikle Barköl ve Kumul'da durum son derece gergin bir hal almaya başlamıştır. Bu bölgelere tayin edilen Vali Abay ve yardımcısı Enver Beysi, Genel Vali Şin-Şi-Şey'in isteklerini yerine getirmek amacıyla Kumul ve Barköl'ün ileri gelenleri olan Macan Şanya, Eren Han Sıddıkoğlu ve Zayıf Tayci gibi birçok kişiyi herhangi bir suç olmadan tutuklamışlardır (Gayretullah, 1977, s. 27).

Bu tutuklamalar halkın karşı çıkmasına sebep oldu ve baskılar neticesinde tutuklananlar bir süre sonra serbest bırakılmıştır. Ancak, bu olaylar Türklerin tekrar mücadeleye başlamalarına sebep olmuştur (Gayretullah, 1977, s. 27).

Doğu Türkistanın cumhuriyet olarak ilan edilmesi Rusya ve Çin hükümetlerini endişelendirmiştir. Karışıklıklar çıkan Doğu Türkistan'da halkın isyan hareketleri bastırılmaya çalışılmış ve sonunda Çinliler kendi amaçlarına ulaşmış, Uygur önderi Hoca Niyaz'ın birleşik kuvvet hükümetine saldırarak, askerini ve hükümeti dağıtmıştır. Bu sırada isyan çıkaran müslüman Türkistanlılar da öldürülmeye başlanmıştır. Hoca Niyaz

da Urumçi Genel Vali Yardımcısı olarak atanmış ve 1937’de çıkan bir ayaklanmaya taraftar olduğu ileri sürülerek devlet düşmanı sıfatıyla 1942’de öldürülmüştür (Hayit, 1975, s. 322).

1934 yılından 1944’e kadar olan süreç Doğu Türkistan halkı için sıkıntılı bir dönem olmuştur. Aynı zamanda Çin ve Rusya tarafından baskı altında tutulmuşlardır. 1940 yılından itibaren artık Osman Batır liderliğinde ayaklanmalar başlamıştır (Ayrıntılı bilgi için Hayit, 1975,ss. 324-327).

2.2.1. Osman Batır Önderliğindeki Ayaklanmalar

Komünizmin Çin’e gelişi ile ülke kendi içinde ikiye ayrıldı: Biri Komünist Çin, diğeri ise Milliyetçi Çin. Komünistler ve milliyetçiler birbirleriyle savaşmaya başladılar. Bu savaşta kazanan komünizmin Doğu Türkistan halkına getirdiği ise baskı ve zulüm olmuştur. Bölge bölge ezilen Türkler de komünistlere karşı isyan etmeye başlamışlardır. Farklı bölgelerde farklı önderlerle başlayan ilk bağımsızlık hareketi Altay bölgesinde Osman Batır; Tarbagatay-Nilkı bölgesinde ise Ali Han Töre tarafından başlatılmış ve Çinlilere karşı savaşlar başlamıştır. Savan-Manas bölgesinde ise Kalibeg Kamza öncülüğünde, Ali Beg Hakim ve Hamza Uçar önderliğinde Çinlilere karşı ayaklanma çıkmıştır. Bu ayaklanmaların neticesinde Doğu Türkistan Cumhuriyeti’nin kararıyla Osman Batır’a başkumandanlık ünvanı verilir ve İstiklal madalyası ile ödüllendirilir (Doğru, 2008, s. 76).

Doğu Türkistan’da aynı zamanda farklı bölgelerde ortaya çıkan ayaklanmaların en büyük sebebi Savan-Manas bağımsızlık hareketi esnasında ileride Manas-Savan isyanının lideri Ali Bek Hakim’in yardımcısı olan Nurfay Batırın Çinliler tarafından öldürülmesidir. Nurfay Batırın başını keserek, milliyetçi halka bir işaret olarak köy köy, şehir şehir bu kesik başla gezilmesinden sonra Kazakların oturdukları bölgelerde Çinliler’e karşı savaşlar başlamıştır. Kısa bir süre içerisinde Çin askerleri savaştığı bölgelerden kovulur (Doğru, 2008, s. 75).

İleride olacak Kazak göçünün lideri ve Manas-Savan ayaklanmalarının lideri Ali Bek Batır’a Doğu Türkistan Cumhuriyeti ‘Hakim’ ünvanını vererek Manas-Savan bölgesine ‘Hakim’ tayin ederler. Hakim kelimesinin karşılığı Türkiye’de Kaymakam anlamındadır. Ali Beg; ‘Hakim’ olunca hemen askeri komutanlığa Hamza Uçar’ı, Maliye

müdürlüğüne Ömer Çodanoğlu'nu, Emniyet müdürlüğüne ise Takiman Batır'ı tayin eder. Tayin ettikleri kişiler Savan-Manas bağımsızlık hareketinde önemli görevlerde bulunan kişilerdir. Bu kişilerin çoğu aynı zamanda Doğu Türkistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ali Han Töre tarafından İstiklal madalyasını alan kişilerdir (Bk. Doğru, 2008, s. 75).

“Ben can verebilirim. Milletim dünya durdukça mücadeleye devam edecektir” ifadesinin sahibi Osman İslamoğlu'nun Kazak tarihinde önemli bir yeri vardır (Doğru, 2008, ss. 75-78). Osman'a “Batur” kahraman anlamındaki ünvan, yaptığı cesurluğu için verilmiştir. 1940 yılında Çin yönetiminin baskıları arttırması nedeniyle Osman Batır dağa çıkıp, tek başına mücadeleye girişiyor. Osman Batır'ın savaşı milliyetçi Çin'e karşı başlamış ve komünist Çin'le devam etmiştir. Osman Batır, 29 Nisan 1951'de Urumçi'de idam edilmiştir (Doğru, 2008, s. 76).

Doğru'nun (2008) yazdıklarına göre Altay'daki Türklerin Osman Batır'a duydukları büyük sevgi ve samimiyet, onun ileride hürriyet uğruna savaşa kalkmasına destek olmuştur. Osman, 1943 yılının Temmuz ayında Bulgun'da büyük bir toy düzenleyerek, halk tarafından “Han” ilan edilmiştir. Gösterdiği cesur hareketleri için kendisine “Batır” ünvanı da verilmiştir. Artık büyük savaflara hazırlanmalar da bu şekilde başlamıştır. Ancak, büyük bir sorun vardır: yeterli silah ve mühimmat yoktur. Bu silahlar sadece Dış Moğolistan kanalı ile karşılanabilirdi. Dış Moğolistan ileride doğabilecek Çin tehlikesini önlemek için Osman Batır'la bağlantı kurmaktan da vazgeçmemiştir. Ulan Batur yöneticileri, Altay'a ancak, silah satarak Osman Batur'a yardımcı olabileceklerini bildirmişlerdir. Dış Moğolistan ile birkaç kez karşılıklı görüşmeden sonra, silah alınması konusunda tam bir anlaşmaya varılmıştır (Doğru, 2008, s. 175). Ulan Batur'dan gelen silahlar Bulgun'da depo edilmeye ve mücahitlerin ihtiyaçlarına göre dağıtmaya başlanmıştır. Türklerin başkalarından yardım alacağına emin olan Çin için artık Altay silahla dolu bir kuvvet olduğundan rahatsız olmaya başladılar. Kazakların Çinlilerdeki gibi, uzun menzili, güçlü kuvvetli topları yoktu. Kazaklar genel olarak süvari olduklarından hafif silahlarla donatılmıştı. Çinlilerle sürdürülen Şağan İrge, Bulgun ve Döntü savaşları onbeş gün kadar sürmüştü. Asrımızın içinde Doğu Türkistan'da, Türklerin Çinlilere karşı verdikleri en büyük savaflardan birisi de bu savaflardı. Çok kuvvetli ve büyük silahlarla donatılmış olan Çinliler yer değiştirmede zorlanıyorlardı; ancak, Türkler, süvari olduklarından hızlı şekilde yer

değiştirebiliyordu ve bu da Türkler için büyük bir avantajdı. Her iki taraf, büyük zayıflar veriyordu. Onbeşinci günün sonunda Çinliler geri çekildiler. Osman Batur, savaşı başarmış ve büyük bir zafer kazanmıştır (Doğru, 2008, s. 176).

Osman Baturun savaşı kazanması ve zafere ulaşması Pekin idarecilerini telaşlandırmıştı. Urumçi idarecileri durumu anında Şan-Kay-Şek'e rapor ediyorlardı. Bundan dolayıdır ki, Şan-Kay-Şek Altay'a tekrar kuvvet sevk etmek ve henüz ellerinde bulunan Altay'ın bazı kesimlerine yığınak yapmak için Urumçi idarecilerine tam yetki veriyordu. Şan-Kay-Şek'in emrini alan Urumçi idarecileri, Jalmıktı Kayşı ve Sartogaya tekrar yığınak yapmaya başlamışlardı. Osman Batır, Barköl, Erenkabırğa, Şoncu, Nori, Kaba, Buvirşın ve havalisinde dağınık olarak bozkırda yaşayan Türkleri bir araya topladı. Bozkırda, kendilerine özgü bir hayat süren bu kabileleri, Baytik, Şingil, Sartogay ve Kubının Kumuna toplu olarak yerleştirdi. Böylece onları hem emniyete alıyor ve hem de kendi ordusuna yararlı olanlarından faydalanıyordu (Doğru, 2008,s. 177).

1944 yılında Osman Batur, bozkır hayatı yaşayan soydaş Kazak Türklerini böylece bir araya toplamış ve büyük bir kuvvet toplamıştır. Osman Batır, Dış Moğolistan'dan başka bir yerden yardım da alamıyordu; bunun sebeplerinden biri İkinci Dünya Savaşı idi (Doğru, 2008,s. 177).

1954 yılının Ocak ayında Osman Batır bir kurultay kurmuş ve Çin kuvvetlerine karşı bir plan hazırlamıştı. Bu planın amacı Çin ordusunun eline geçen Jalmıktı Kayşı ve Sartogay şehirlerini Kızıllardan temizlemektir. Bu planı gerçekleştirmek için Osman Batır on bir bin kişilik bir ordu ile ocak ayının üçüncü haftasında Jalmıktı Kayşı ve Sartogaya hücum etti. Bu şehirler için savaş 1945 yılının Mart ayı sonuna kadar devam etti. Mart'ta ise düşmanın yarısı Urumçi'ye doğru yola çıktı; yarısı ise Altay'a çekildiler. Böylece, Jalmıktı Kayşı ve Sartogay Çinlilerden temizlenmiş ve Türklerin eline geçmişti. Osman Batır ordusuyla 15 Ağustos 1954 Çinlilere taarruz etti ve bütün Altay toprağını Çinlilerden temizlediler (Ayrıntılı bilgi için Doğu Türkistan, 1984, s. 11).

Osman Batır ve ordusu bu şehirleri Çinlilerden temizledikten sonra, Çinlilerin cevap şeklinde bir daha saldırı yapacaklarını biliyordu. Osman Batır başka bölgelerdeki ayaklanmaları yürüten kişilere, İli ayaklanmalarını yürüten Ali Han Töre'ye, Kalman

Gazi, Delilhan Sükürbayoğlu, Buka Zengi ve Uvatkan beğlerden kurulu bir heyet göndererek, her türlü yardıma hazır olmalarını önerdi (Doğu Türkistan, 1984, s. 13).

Çinliler Osman'la bir barış antlaşması yapmak amacıyla İli ve Altay'a elçiler göndermişlerdir. Osman Batur ve Ali Han Töre, zaman kazanmak için Çinlilerin bu önerilerini kabul ettiler. 2 Ocak 1946 tarihinde belli maddelerden oluşan bir barış antlaşması imzalanmıştır. Osman Batır'ın teklif ettiği şartlardan ilki Altay, Tarbagatay ve İli bölgelerindeki isyanlara katılan güçlerin dağıtılmaması ve bunların devletin bir askeri olarak buldukları yerlerde kalması; masraflarının da hükümet tarafından karşılanması idi. İkincisi ise, Doğu Türkistandaki Çin askerinin bölgeden çekilmesi, Doğu Türkistan hürriyetin sebepsiz olarak kısıtlanmaması, Millet Meclisi üyeleri, vali, kaymakam gibi mülki amirliklerin meşkûn halkın tarafından seçilmesi, eyalet hükümet üyeleriyle, eyalet meclisinin azalarının çoğunlukla Türk olmasını taraflar kabul ederek iki taraflı olarak imzalamışlardır (Doğu Türkistan, 1984, s. 14).

Anlaşmanın maddelerine göre hükümet başında sadece Çinliler değil, Türklerden de oluşan bir grup olacaktı. Hükümet konseyinde, Osman Batur, Ali Han Töre, Camın Han Hacı, Mehmet Emin Buğra, İsa Yusuf Alptekin gibi kişiler vardı. Urumçi merkez valiliğinde de Hamidullah Tarım, eyalet hükümeti başkanlığında Dr. Mesut Baykuzu, eyalet umumi vali muaviliğinde Mehmet Emin Buğra, Eyalet hükümeti genel sekreterliğinde İsa Yusuf Alptekin beyler vardı. 1949 yılının son aylarında Şan-Kay-Şek Mao Formosa adasına kaçmak zorunda kaldı. Böylece Doğu Türkistan, artık komünist Şan-Kay-Şek Mao'nun baskılarından kurtulmuş oldu (Doğu Türkistan, 1984,s. 15).

Urumçi'deki Amerikan konsolosu Mr. Douglas Mackarnin de Osman Batıra sığınmıştı. Komünistler Osman Batur'dan Amerika konsolosunun teslimini istemişti. Fakat, Osman Batır bu kişiye teslim etmeden, Gaspöldeki Hüseyin Taycinin yanına gönderdi. Barköl'de kalan Osman Batır'ın yanına komünistler gelip, silahlarını teslim etmesini söylediler ve bu sefer de Osman ordusuyla onlara karşı durabildi. Fakat, Osman Batır artık kuvvetli Çin ordusuna fazla karşı çıkmayacağını ve Hüseyin Tayci ve Ali Bek Tayi'lerin yanına gitmeye karar verdi. Bu nedenle 1950 yılının Haziran ayında Barköl'den Gansu'ya doğru yola çıkıyor (Doğu Türkistan, 1984,s. 15).

Osman Batır'ın Gansu'ya geldiğini öğrenen Kızıllar 13 Şubat 1951 yılında saldırıya geçtiler. Osman kuvvetini beşe bölerek saldırıya karşı durmaya çalıştı. Batır'ın bütün

kuvvetleri kahramanca bir savaş vererek Şehit olmuşlardı. Osman Batır'ın yakalanmaktan kurtulmanın tek yolu Kayız gln geçip, karşı tarafa ulaşabilmektir. Fakat, kaçmaya alışan Osman Batır'ı yakalamak için Çinliler peşine düşmüşlerdi. 1951 yılında Kanambal'da Osman Batır esir düştü ve Urumçi'ye götürüldü. Osman Batır, halk arasında dolaştırılarak 29 Nisan 1951 tarihinde elleri ve ayakları kesildikten sonra kurşunlanarak öldürüldü (Doğu Türkistan, 1984, s. 15).

Osman Batır'ın yakalandığını duyan oğulları 1956 yılında komünistlerle mecburiyet karşısında bir anlaşma yaparak silahlarını teslim etmek zorunda kaldılar (Doğu Türkistan, 1984,s. 15).

1940 yılının sonbaharında Şin Si Sey Türklerle barışmayı n görür ve baş mücahit olan Irışhan Batıra barışma teklifini sunuyor. Bu barış teklifin ilk adımı önce hükümetin uçaktan attıkları barış brşrlerinden anlayabiliriz. Bunun zerine Irışhan Batur bazı Őartlarla barış anlaşması yapabileceğini bildirir (Altay, 1981,s. 175). 1940 yılının 25 Eylülünde Kktoğayda gerçekleştirilen barış anlaşmasına Şin Si Sey hükümeti tarafından İçişleri Bakanı General Li, General Lu Emniyet Genel Müdürlüğü Genel Sekreteri Olan Li Hun Yin katıldı. Bu barış görüşmesine başmcahit Irışhan Batır ve arkadaşları katıldı. Altay halkından Delilhan Canaltay, Hacnabi Zengi, Rakış ve Őeriyyer katıldı. Irışhan Batırın teklif ettiği barış Şartlarına gelirsek bu anlaşma, Halkın elindeki silahların toplanmaması; Tutuklulardan hayatta olanların serbest bırakılması, ölenlerin ise cenazelerinin ailelerine teslim edilmesi; Altay topraklarında Çin polis teşlikatının bulunmaması ve madenleri Rusların kazanmaması gibi Şartlardan oluşuyordu (Altay, 1981, s. 474).

Bu teklif edilen Şartları Çinli delegeler kabul ederek imzaladılar. Hayatta olan tutsak olanları hemen serbest bıraktılar ve ölenlerin cenazelerini de yakınlarına teslim ettiler (Altay, 1981,s. 475).

Bu Şekilde mücadele dolu bir hayat geçiren Osman Batır'ın kahramanlığı Türkistan halkının hafızasında yer edinmiştir.

3. BÖLÜM

DOĞU TÜRKİSTAN'DAN BAŞLAYAN GÖÇ

Doğu Türkistan'da yaşanan baskılara karşı bağımsızlık mücadelesine katılan Kazaklar, mecburen artık gurbet, işkence, haksızlık ve zülümüne dolu eski anayurtlarını bırakıp, büyük göçe başlamışlardır. 1935'ten başlanan bu göç 1952'e kadar 17 yıllık uzun bir süreçte gerçekleşmiştir. Bu uzun göç sürecinde her göçün kendi önderleri ve yöneticileri vardır. Önce ilk göç aşamasını başlayan Böke batırdan bahsetmeliyiz.

3.1. GÖÇ AŞAMALARI

Böke Batır Göçü. XIX. asrın başında Japonya, Çin denizini aşarak Çin'e saldırılar yapmaya başlamıştır. Japonya'nın Çin'e saldırması, o günlerde Çin'in sömürgesinde olan milletler için bir kurtuluş ümidi idi. Çin Japonya'yla savaşırken ele geçen fırsatı değerlendirmek gerekecekti. Bu fırsatı ilk defa değerlendirmeğe kalkan Kazak kahramanlarından Böke Batır'dır. Böke de Altay'da oturuyordu ve mücadelesine Altay'da başlatmıştı. Çinlilere karşı isyan ederek Altay için istiklal ve hürriyet istemişti. Fakat, ilk başta Böke Batır'ın etrafında toplanan güçlü bir ordu olmamasından dolayı yenilgiye uğramıştır (Gayretullah, 1977, s. 115).

1898 yılının ilkbaharında Böke batır yukarı Altay'ın Şingil ırmağında 1500 hanelik büyük bir kabile halinde göç ederek Urumçi'nin Karatau bölgesine geçmiştir. Kabile, bir yaz orada kaldıktan sonra Karaşehir'e bağlı Kökülük'e ulaşır, 1898 yılının güzüne doğru da Tosun yoluyla Miran dağına gelmiştir. 1899'da Gas gölüne ulaşan Böke batır, Gas gölünde kfilesiyle birlikte burada iki yıl kalmıştır. 1901'de kfileden ayrılmalar ve geri dönenler olmuştur. Böke Batır 500 kişilik bir grupla 1902 yılının ilkbaharında Aksu'dan göç ederek Kumgöl ve Balgıntau denilen dağa çıkar. Ancak, peşinden gelen Çinli komutan Van Darin, Böke Batır'a elçi göndererek teslim olmasını istemiştir (Gayretullah, 1977,s. 120).

Teslim teklifini reddeden Böke Batır, Çinlilerle savaşmış ve düşmanı yenilgiye uğratmıştır (Gayretullah, 1977, ss. 91-95). Hastalıklarla da uğraşan Böke Batır'ın

kafilesi 1903 yılının ilkbaharında Tibet'e doğru yol alarak üç ayda Tibetin Nakşa şehrine ulaşmıştır. Ancak, 1903 yılının yazında Böke Batır vefat eder.

3.2. MANAS-SAVAN'DAN BAŞLANAN GÖÇ

Çoğunlukla Kazakların oturduğu Manas-Savan arazi açısından stratejik ve Çinle Rusya arasında esnek bir yerdi. Buraya çoğunlukla Rusya'dan ve komünizmden kaçan Türkler gelip yerleşmeğe başlamışlardı. Buraya yeni grupların gelmesinden önce ara sıra komünizme karşı ayaklanmalar oluyordu. Bu bölgeye yeni kabilelerin gelişi yeni bir güç kazandırdı. Böylece Manas-Savan tam bir mücahitlerin toplandığı bir yer oluyordu. 1933 yılının sonunda Manas ve Savan'a gelen Türklerin sayısı otuz bine ulaşmıştı.

Yunus beğ¹, Oşur beğ ve Nur Bek gibi kişiler hac bahanesiyle yurt dışına çıkmışlardı. Bu kişiler Rusya üzerinden Türkiye'ye gelmişler ve Galata'daki Romanya Palas'ta altı ay kadar kalarak Türkiye'deki durumu gözleriyle görüp, öğrenmişlerdi (Gayretullah, 1977, s. 223).

Bu yıllarda Doğu Türkistan'da yer yer isyanlar çıkmaya başlamıştı. 1940 yılında Altay'da Osman Batır ordu toplayarak ayaklanmaya kalkıyordu. Osman'ın bu ayaklanmaları başka bölgede yaşayan Kazaklara da cesaret veriyordu. Manas-Savan'da da isyanlar başlamıştı. Manas ve Savan Türkleri Muhammed Can Molla, Ocaubay, Baykonak, Yunus Hacı, Nur Bek Hacı ve Oşur Hacı gibi kimselerin organizatörlüğünde Sorkuduk'ta toplandılar ve hacca gidip gelen Yunus, Nur Bek ve Oşur Hacılarından hür dünya hakkında bilgi aldılar. Çine karşı yapılacak bağımsızlık hareketinin detayları 1940 yılının Mayıs ayında Sorkuduk'ta toplanan kurultayda kararlaştırılmıştır. Çinlilerle yapılacak mücadelede yenilgiye uğramaları durumunda Türklerin, önce Afganistan'a göç edecekler ya da Tibet üzerinden Hindistan'a sığınacak ve oradan da Türkiye'ye göç etmeleri kararları alınmıştır. Bu kurultaydan birkaç gün sonra liderlerden biri olan Muhammed Can Molla, Çinliler tarafından tutuklanmıştır ve bu olay, Manas-Savan bölgesinde de isyan hareketini hızlandırmıştır (Bk. Kurban, 1992).

Manas - Savan bölgesindeki mücadele altı ay kadar sürmüştü. Hızır Bek Gayretullah Bey göç şartlarını "Altay'daki Kanlı Günler" adlı kendi kitabında anlatmıştır. Hızır Bek

¹Yunus Hacı, 1940 yılında Manas'ta ilk defa fiili durum yaratmış, isyan bayrağını çeken kahramandır. 1941'de yakalanmış, 1944'te Urumçi'de gaz odasında şehit edilmiştir.

Gayretullah ailesiyle Manas-Savan'dan çocukken uzun göç yoluna çıkan ve yolun işkencelerini gören kişilerden biridir.

1923 yılında Rusların Batı Türkistan'a baskılarından dolayı, tehlikeden kaçarak Doğu Türkistan'ın batı bölgesine ailece göç etmişlerdir. Ancak, Doğu Türkistan da özellikle 1949 yılında büyük felaketler yaşanmıştır. Hürriyet isteyen Türkler, Kızıl Ordu karşısında kuvvetlerini artık kaybederek göç etmeğe başlamışlardı. Bu yılın güz aylarının birinde Hızır Bek Gayretullah'ın ailesi de göçe başlamıştır. Göçe başlayan Türklerin önce Hindistan'a, oradan da Türkiye'ye ulaşma amaçları vardır. Gayretullah'ın verdiği bilgiye göre 1949'un Kasımında kafiye göçe başlamıştır (1977,s. 223). Büyük mücadelelerle geçen Keşmir'e kadar süren göçün ayrıntıları ve yaşanan sıkıntılar Gayretullah tarafından çok güzel bir şekilde anlatılmıştır (Bk. Gayretullah, 1977, ss. 245-246).

Resim 2. 1951 yılında Keşmir'e gelen kafiye Kazakları, Şeyh İslam ve bir misyoner Mrs. Clark (Gayretullah, 1977, s. 146).

Resim 3. Keşmir Aslanı Şeyh Muhammed Abdullah, 1951’de Keşmir’e iltica eden Doğu Türkistanlılarla. Resimde kafilenin en yaşlı olanları İslam ve Omarbay (Gayretullah, 1977,s. 146).

Gayretullah’ın (1977) topladığı bilgilere göre Keşmir’e gelişlerinin ilk haftasından itibaren iaşe yardımları yapılmaya başlanmıştı. Bu yardımlar Milletarası Kızıllaç ile Dünya Kiliseler Birliğince veriliyordu. Daha sonraları ABD halkının gönderdiği yardımlar da gelmeğe başlamış. Keşmir Başbakanı Keşmirliilerin “Keşmir Aslanı” dediği Şeyh Muhammed²Abdullah, her hafta kafilenin halini, durumunu öğrenmek için ziyaret ediyordu (Gayretullah, 1977, s. 143).

Keşmir’de kaldıkları zaman içerisinde yardım görmelerine rağmen Türkler, burada kalmanın da sıkıntılarını biliyorlardı ve büyük tartışmalar sonucunda derhal Türkiye’ye müracaat etmişlerdir. Suudi Arabistan’a gitme, Keşmir’de kalma ve Türkiye’ye gitme fikirleri Türk topluluğunu bölmüş olsa da bir kısım Türk gurubu 12.11.1951 ve 1.1.1953 tarihlerinde kafileler halinde Türkiye’ye gelmişlerdir (Gayretullah, 1977, s. 144).

3.3. ELİSHAN BATIR GÖÇÜ

Halife Altay’ın (2000) yazdıklarına göre Çinlilerin baskısından kurtulmak ve bağımsız olmak isteyen Kazak liderleri 1935 Ağustosunda Köysu’da gizli bir kurultay yapmışlardır ve Doğu Türkistan Genel Valisi Sheng Shi Tsai’in kuvvetlerine karşı dayanabilmel için, Gansu ve Şinkay Eyaletlerinin Valisi Dungan olan General Ma Pu

²“Hintli siyaset adamı, Keşmir Müslüman Konferansı’nın kurucusu (1932) olan Şeyh Muhammed Abdullah, geçici hükümet başkanlığı (1947), Cammu ve Keişmir hükümeti başbakanlığı (1948-1953) yaparak, Keşmir’in Hindistan’a katılması ve içişlerinde özerk olması kararlaştırılınca, yeni hükümeti kurdu (25 Şubat 1975)” (Ahmad 1960, s.99).

Fang`dan yardım istemeyi kararlaştırmışlardır. Fakat, onlardan yardım alma imkânı çok az olduğu için de göç etme kararı almak mecburiyetinde kalmışlardır. Elishan batır önce hareket eden ilk grupla birleşmek için 600 ailelik bir kabileyle 1935 yılında gece hareket ederek sınırı geçmek istemiştir, ancak, sınırda bekleyen Çinlilerle savaşmak zorunda kalmıştır. Orada da kayıplar vererek yollarına devam etmişlerdir (Altay, 2000, ss. 224).

1936`da Elishan Batır kafilesiyle Hindistan`a doğru yola çıkarlar ve zorluklarla dolu yolculuktan sonra Hindistan-Pakistan`a ulaşırlar. Bunların bu duruma düştüklerini öğrenen Hintli Müslümanlar bu kişilere sahip çıkarlar. O zaman Hindistan-Pakistan İngiliz hakimindeydi ancak, dah sonra Hindistan-Pakistan arasında savaş da başlamıştır. Hindistan-Pakistan ikiye ayrılır. Oradaki Kazaklar ise Pakistan tarafında kalırlar. Kalkan`ın (2007, ss. 136-137) belirttiği gibi o zamanlarda Pakistan hükümeti yeni kurulduğundan dolayı ekonomisi de, sosyal durumları da Kazaklara yardım etmek için pek uygun değildi.

Hindistan`da Geçirdikleri Yıllar: Altay`dan Gansu, Gansu`dan Tibet`e, Tibet`ten Hindistan`a uzanan göç ve göç sırasında olan çatışmalar ve hastalıklardan dolayı insanlar artık nelerle karşılaşacaklarını bilemez duruma gelmişlerdir. Tibet`i aşarak Hindistan hududuna geçen Kazakların sorunları çözülmemiştir ve bu yeni ülkede çok farklı ağır şartlarla karşı karşıya geldiler. Oraltay, Kazakların bu yıllarını ve yaşananları eserinde çok geniş şekilde verir (Oraltay, 1976, ss. 133-184).

3.4. ALİBEK HAKİM GÖÇÜ

Alibek Hakim Urumçi taraflarında iken güvendiği bir grup korumasıyla birlikte Altay`a Osman Batıra göç etme teklifi ile görüşmeye gider. Birçok defa göç teklifi yapmasına rağmen Osman Batır göç etmeyi kabul etmez. Alibek Hakim göç yolunu kendisi incelemeye başlar. Doğru`nun verdiği bilgilere göre Alibek Hakim, Gasgöl`de uzun sene yaşayan Hüseyin Teyci ile buluşarak, Tibet`teki durumu öğrenir ve önce Doğu Türkistan`dan Hindistan`a göç eden Elishan Batır göçüyle Hindistan`a gidip, tekrar dönen bazı insanlardan göç hakkında bilgiler almıştır (Ayrıntılı bilgi için Doğru, 2008, s. 89).

Çin'e Komünizmin gelişiyle ülkeden kaçanlar çoğalmaya başlamıştır ve bunlardan biri de Urumçideki Konsolos Mr. Douglas Mackiernan'dır. O da kaçarak Altay'da oturan Osman Batır'dan yardım istemeye gelmiştir. Osman Batır da konsolosun Urumçi'de kalmasının tehlikeli olmasından dolayı, onu Gaseöl'de bulunan Alibek Hakim ve Hüseyin Teyci'ye gönderir. Alibek Hakim Konsolos Mr. Douglas Mackiernan'ı daha önceden tanıdığından dolayı elinden geleni yapmaya çalışır. Mr. Douglas Mackiernan memleketine Tibet'in başkenti Lasse üzerinden geçerek dönmeye karar verir ve hatıra olsun diye cebindeki 5 Doları çıkarıp ikiye bölerek bir yarısını kendisine, bir yarısını da Alibek Hakim'e verir. Gerçekten bu 5 Dolar tarihi bir belge olarak basında ve kitaplarda yer almıştır (Doğru, 2008,s. 91).

Resim 4. Mr. Douglas Mackiernan ile Alibek Hakim arasında paylaşılan 5 Dolar (Doğru, 2008,s. 90).

Madahov'un (1995) verdiği bilgilere göre, Alibek Hakim'in göç kafilesine katılmak isteyenler çoğalıyormuş ve kafiye Delilhan Canaltay, Mact Analtay, Hamit Canaltay ve Nurkocay Batır gibi Osman Batır'ın silah arkadaşları da katılmıştır (Madahov, 1995, s. 77).

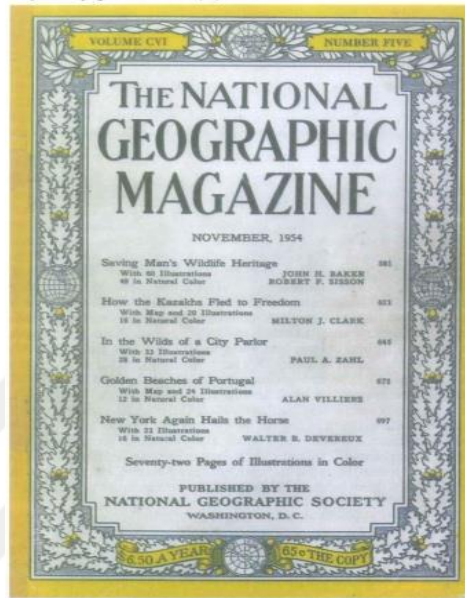
Resim 5. Keşmir’de Hristiyan bir misyoner ailenin evine davet edildiklerinde çekilen bir fotoğraf, soldan sağa, Şerzat Doğru, Hasan Oraltay, Alibek Hakim ve Hamza Uçar, arkada ise misyoner ev sahibi (Doğru, 2008, s. 155).

Resim 6. Soldan sağa Şirzat Doğru ve Alibek Hakim (Doğru 2008, s. 156).

5 Doları ikiye bölen Amerika Konsolosu Mr. Douglas kaçış yolunda ölür, eşi kurtulur. Eşi dünyaya yaşananlardan bahsediyor ve dünya Alibek Hakim’i bu şekilde tanımaya başlamıştır. Alibek Hakim’in ve kafilisinin Hindistan’a gelişinin duyulmasının ardından gazeteciler ilgi göstermeye başlar. Milton J. Clark adındaki Amerikalı bir bilim adamı Keşmir’e gelerek göçün nedenlerini incelemek, Kazak Türklerinin örf adetlerini ve yaşantılarını öğrenmek için Keşmir’deki göçmen misafirhanesine yerleşir. İki yıl kadar

Kazakların arasında kalır ve Kazakçayı iyi bir seviyede öğrenir. Araştırmacı Milton J.Clark'ın bu süreçte çoğunlukla zamanını Alibek Hakim'in evinde geçirdiği bilinmektedir (Doğru, 2008, s. 162). Clark, meşhur National Geographic Magazine dergisinin 1954 yılı Kasım ayı 5. Sayısında, dünyaya Kazakları tanıtmıştır (Doğru, 2008, s. 163).

Resim 7. 1954 yılında J.Clark'ın NGM dergisindeki “Kazak Göçü” makalesi (Doğru 2008, s. 158).

Doğru'nun verdiği bilgilere göre Alibek Hakim ve kafilesinin Türkiye'ye gelmeleri kabul edildikten sonra, kabile Keşmirden otobüslerle yüksek dağları aşarak Amrastar şehrine gelmişlerdir. Oradan ise trenle Bombay'a geçtiler. Orada birkaç gün kaldıktan sonra gemiyle Basra'ya geçtiler. Basra'dan da trenle Nusaybin şehrine kadar İraklı Araplarla geldiler (Doğru, 2008, s. 165).

3.5. TÜRKİYE'YE GÖÇ ETME SÜRECİ

Alibek Hakim ve göç kafilesi müracatta bulduklarında onlara yardımcı olan ve Türkiye hükümetine vize ve mülteci olarak gelmek istediklerini bildiren, o günlerde Türkiye'de ikamet etmekte olan Doğu Türkistanın eyalet valisi muavini Mehmet Emin Buğra ve Doğu Türkistan hükümetinin genel sekreteri İsa Yusuf Alptekin beylerin büyük yardımları olmuştur (Bk. Gayretullah, 1977, s. 162).

Sonunda hayal ettikleri Türkiye'ye ulaşan Kazakların ilerideki hayatı huzur içinde tamamen değişir.

Tabiatın dondurucu soğuklarına dayanarak, açlığa, hastalığa karşı durabilerek, düşmanla mücadele ederek bu göç tamamlanmıştır, ama bu göç dünyanın en korkunç ve acı dolu göçlerindenidir. Anavatanlarından ayrılırken 1937'de Kazak göçmenlerinden yaklaşık 18.000 nüfus vardı, 1951 seneleri arasında Hindistan'a geldiklerinde ancak 7.000 nüfus kalmıştı. Kazaklar Hindistan'da yaşadıkları zaman Hindistan'ın yaşam şartlarına ve sıcaklarına dayananlardan sadece 5.000 nüfus kalmıştır. Geri kalan 2.000 kişi Türkiye'ye geliyor ve iskanlı göçmen olarak kabul ediliyor. Bombay'dan çekilip Basra ve Bağdat üzerinden Türkiye'ye gelen bu göçmenler İstanbul'daki göçmen kabul merkezlerinde misafir edilmişlerdir (Samitulu, 2007, ss. 158-160).

Kazaklar göç sırasında 1940-1950 yılları arasında Hindistan ve Pakistan topraklarında geçirdikleri yıllarda buradaki hayata alışmalarına rağmen, dil ve kültür farklılığından dolayı kendilerini rahat hissetmiyorlardı. Kazak liderleri ve büyükleri nesilin ileride Hintlilerle kaynaşacaklarından ve millet olarak kendilerini kaybetmelerinden endişe ediyorlardı. Kazakistan'a doğru gidemediler, Çünkü o zaman Kazakistan hala Rusların baskısı altındaydı ve meskûn halkın hali de iyi değildi. Bundan dolayı, aynı kök ve tarihten olan Türkiye'ye göç edip yeni nesilin istikbalini düşünüyorlardı.

Kazaklar Türkiye'ye gelmek için önce Hindistan'da bulunan Türkiye Büyükelçiliğine müracaat ederek, Türkiye'ye göç taleplerini bildirdiler. Fakat, o sıralarda İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Türkiye mültecileri kabul etmekte zorlanacağını bildirdi. Kazaklar Türkiye'ye göç talebini yeniden oluşturmak ve Kazakları bir araya getirmek için bir dernek kuruyorlar ve böylece 1949'da Peşaver'de, Doğu Türkistan Kazak Muhacirin Derneği kurulur. Pakistan'ın farklı şehirlerinde yaşayan Kazakların listesi hazırlanır ve bu liste 1950 yılının Şubat ayında Türkiye Pakistan Büyükelçisi Nebil Batu'ya teslim edilerek Türkiye'ye göç etme isteği iletilir (Bk. Altay, 2000, s. 117). Bir yıl geçtikten sonra Türkiye Kazakları göçmen olarak kabul edilecekleri hakkında haber gelir. 1950'de Doğu Türkistan'dan gelen son grup, Kazak kafilesi Keşmir'e gelir. Pakistan'a yeni gelenlerin de Türkiye'ye göç etmek için müracatta bulunmalarını tavsiye ettiler. 13 Mart 1952'de Adnan Menderes'in başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'nun kararıyla Pakistan, Hindistan ve Keşmir'deki Kazaklar

Türkiye`ye resmen kabul edildiler. Eylül 1952`den 1954 senesinin Nisanına kadar Kazaklar gruplar halinde Türkiye`ye geldiler (Altay, 2000, s. 118). Kazaklar il geldiklerinde kısa süre için Zeytinburnu, Tuzla ve Sirkeci`deki göçmen misafirhanelerine yerleştirildiler, daha sonra, Manisa Salihli, Kayseri Develi, Niğde Altayköy, Nevşehir Aksaray ve Konya İsmil`de arazi verilerek, o bölgelere iskan edildiler.

Göçmenlere bir aile başına birer ev ve arazi dağıtılmıştır. Günümüzde Türkiye`de yaşayan Kazakları sadece Doğu Türkistan`dan değil, Kazakistan`da Stalin dönemindeki baskılardan dolayı 1930-1933 yıllarında anayurtlarını terk ederek Özbekistan ve Türkmenistan üzerinden Afganistan`a yerleşen Kazaklar da oluşturuyor. Oradan da 1960`lardan itibaren kendi imkânlarıyla göçmen olarak Türkiye`ye geldiler. 1990`lı yıllara kadar devam eden bu göçlerle yaklaşık 5 bin kadar Kazak Afganistan`dan Türkiye`ye yerleşmiştir (Bk. Kara, 2012, s. 28).

Kazaklara Türkiye tarafından Manisa`nın Salihli ilçesinde (150 hane), Niğde`nin Ulukışla ilçesi (160 hane), Konya`nın İsmil Ereğli ilçesinde (63 hane), Kayseri`nin Develi-Yahyalı-Yeşilhisar ilçeleri (100 hane), Aksaray`ın Sultanhan köyünde (56hane) yerler verilmiştir. İlk olarak Salihli ilçesine 50 aile gönderilmiştir. Bu aileler, deri işleme uğraşmayı bildikleri için kısa sürede yerli halkla ticarete başlamış ve zamanla zengin olmuşlardır, bugün onların arasında çok sayıda tanınan tüccar vardır (Bk. Altay 2000, ss. 119-120).

4. BÖLÜM

TÜRKİYE'YE YERLEŞTİKTEN SONRA KAZAKLARIN HAYATI

Kazakların Türkiye'ye göçmen olarak yerleşmeleri 1952-1958 yılları arasında gerçekleşmiştir. Yaklaşık 564 aile ve toplam nüfus olarak da 1892 kişiden oluşan Kazak topluluğu Türkiye'ye yerleşmiştir (Gayretullah, 1977, s. 115). Kazaklar geldiklerinde kendi alıştıkları, anavatanlarına az da olsa benzeyen yaylası olan, dağlık yerler istemişlerdir. Türk hükümeti de Kazakları ülkenin farklı bölgelerine, şehirlerine yerleştirmiştir. Kazaklar böylelikle Konya, Kayseri, Manisa ve Niğde gibi şehirlere yerleşmişlerdir.

Yeni Ülkedeki Yeni Hayatın Başlaması: 1952-1960 yıllar arasını Türkiye Kazakları “kendimize gelme” zamanı olarak nitelendirmektedirler (Gayretullah, 1977, s. 152).

Göçmenler Türkiye'ye geldikleri günden itibaren vatandaşlığa kabul edilmiş ve hükümet tarafından kendilerine ev ve arazi verilmiştir.

Kazası	Aile	Dönüm
Develi	104	3328
Konya	72	11664
Salihli	160	-
Ulukışla	226	16995
		31327

Tablo 1. Göçmenlerin iskân edildikleri yerler ve kendilerine verilen arazi (Gayretullah, 1977, s. 152).

Yeni topraklara yerleşen Kazaklar eskisi gibi hayvancılıkla ve alıştıkları konar-göçer hayata devam edememişlerdir; çünkü Türkiye şartlarında bu hayatı uygulamak zordu. Emek kaynağı olan bu işlerden artık vazgeçmek zorunda kalan Kazaklar yeni kazanç yolları aramaya başladılar. El sanatını becerebildikleri için ilk düşündükleri şey bu yeteneklerini kullanmaktı. Elleri iğne alıp deriden eldiven, kalpak, mont gibi eşyaları üretmeye başladılar. Ekonomik yönden kazanç sağlamaya başlayan Kazaklar, bu yeni ülkenin şartlarına, kurallarına, diline de uyum sağlamaya çalıştılar. Çocuklar ve büyükler için dil kursları açılıp, aynı zamanda dokumacılık, halıcılık, marangozluk,

kadınlara da dikiş, nakış biçki, örgücülük ve diğer ev işleri kursları da veriliyordu. Şehirlerde, iş merkezlerinde daha çok para kazanacaklarını bilenler ise daha sonraları İstanbul, İzmir, Ankara, Kayseri ve Konya gibi iş merkezlerine gelerek para kazanmaya çalıştılar. Aynı zamanda çocuklarına iyi bir eğitim vermek amacıyla da şehirlere taşınmaya başladılar (Gayretullah, 1977, s. 154).

Kazakların Türkiye'ye gelmeden önce soyadları bulunmamaktaydı. Fakat, Türkiye kanunlarına göre soyadı zorunluluk arz etmekteydi. Bu nedenle bazı aileler belli bir soya, sülaleye mensup olduklarını gösteren boyların isimlerini soyadı olarak aldılar.

Altay'ın bildirdiğine göre Kazaklar "Kazı" ve "Kımız" gibi milli yemek-içeceklerini de yaparak hem Kazak kültürünü tanıtmaya hem de bu ürünleri satarak ekonomik yönden güçlenmeye çalışmışlardır. Ancak, Kazakların çok sevdiği at etinden yapılan at sucuğu, Türkiye'de at eti yenilmemesinden dolayı genel olarak durdurulmuştur (Altay, 1981, s. 174). Kazakistan ile ilişkilerin artmasından sonra Türkiye Kazakları at sucuğunu Kazakistan'dan getirmeye de başlamışlardır.

Kazakların ilk geldiklerinde yerleştikleri ve bugün de en çok tanınan yerlerden biri Altay Köyü idi. Anavatanları Doğu Türkistan'daki Altay isiminden dolayı bu köye de Altay adı verilmiştir. Altay köyünün temeli 1954 yılında atılmış ve ilk yerleşim 1955 yılında gerçekleşmiştir. Köyün ismi başta Ural diye konulmuştur, ama Kazaklar Altay olarak değiştirmişlerdir. Liman'ın verdiği bilgilere göre bu köye 165 hane yerleşmiştir ve köy için toplam 22.070 dekar arazi verilmiştir (Liman, 2006, s. 26).

Manisa'daki Salihli'ye 180 aile yerleştirilmiştir. Buraya yerleşen Kazaklar da hayvancılık ile uğraşmışlar ve özellikle hayvan derilerini tabaklayarak giyim sanayiinde yer edinmeye başlamışlardır (Altay, 1981, s. 180).

1960-1980 yılları Anadolu Kazaklarının Türkiye'ye uyum sağladıkları dönemdir. Bu yıllarda köylerde yaşayan Kazaklar eğitim, ekonomi ve iş olanaklarından dolayı büyük şehirlere taşınmaya başlamışlardır. Ayrıca maddi durumu iyi hale gelen Kazaklar, çeşitli fabrikalar da kurmuşlardır. Altay'ın verdiği bilgilere göre Kazaklar, kurdukları iş yerlerine de özellikle Altay, Türkistan, Barköl gibi kendilerini anlatan isimler vermişlerdir (Altay, 1981, s. 180).

31 Ekim 1961'de Almanya, 1964'de Avusturya, Belçika, Hollanda, 1965'de Fransa ve 1967'de İsveç ile Türkiye arasında iş gücü anlaşmalarının imzalanmasından (Abadan-

Unat, 2002) sonra Anadolu Kazaklarının da Türkiye Türkleri gibi Avrupa ülkelerine işçi olarak gittikleri bilinmektedir. Kazakların çoğu Almanya, Fransa, İsveç, Hollanda ve Avusturya gibi ülkelere gidip, çalışmaya başlamışlardır. Avrupa’da yaşayan Kazaklar, oralarda da çeşitli örgütlenmeler içine girip, birlik ve beraberliklerini korumaya çalışmışlardır. Bu nedenle Avrupa’da kurulmuş çeşitli Kazak dernekleri de bulunmaktadır (Bk. Lahanov, 2016).

Kazaklar 1972’de İstanbul’da Kazakkent Köyünün kurulmasını sağladılar ve İstanbul’un Güneşli bölgesinde Kazaklar için evler yapıldı. 1980’li yıllar Kazakların Türkiye’de ciddi gelişim gösterdikleri bir dönem olarak kabul edilmektedir.

1990-2000’li yıllar ise Anadolu Kazakları için Kazakistan’la kavuşma yıllarıdır. Kazakistanın bağımsızlığını kazanması dünya Kazakları için hayallerin gerçekleşmesi anlamına geliyordu. Altay’ın verdiği bilgilere göre Kazakistan bağımsızlığını aldıktan bir sene sonra 1992 yılında Almatı’da İlk Dünya Kazakları Meclisinde buluştular. Türkiye’den bu toplantıya yaklaşık 104 kişi davet edildi. Bu toplantı bir hafta sürmüş ve toplantı sırasında da ortaya çıkan yeni meseleler konuşulmuştur. Türkiye Kazaklarının uzun zaman sonra bağımsız Kazakistan’a ilk ziyaretleriydi. (Bk. Altay, 1981, ss. 207-208).

4.1. KAZAKLARIN TÜRKİYE’DE YAPTIKLARI KÜLTÜREL FAALİYETLER

Kazaklar Anadolu topraklarına ilk gelişlerinde Türkiye Cumhuriyeti onlara iskânlı göçmen olarak ev ve arazi vermişti, ama bazılarına sadece ev verilmiştir. Ekonomik yönden sıkıntı içinde olan Kazak ailelerinin bulunmasından dolayı; Kazaklar arasındaki sosyo-kültürel ilişkileri arttırmak ve ekonomik yönden sıkıntı çeken insanlara yardımcı olamk amacıyla yardım dernekleri de kurulmaya başlanmıştır.

Altay topraklarından Anadolu topraklarına göç eden Kazak göçmenleri 1960 yılında merkezi İstanbul’da olmak üzere “Doğu Türkistan Göçmenler Derneği” adı ile bir dernek kurmuşlardır. Bu dernek Doğu Türkistan davasına sahip çıkmış, bu davayı ve skıntılarını anlatmak için yerli ve yabancı dillerde yayınlar da hazırlamıştır. Daha sonra Türkiye’de “Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti Haberler Bülteni” adlı bülten çıkarılmaya başlanmıştır. Bu bülten Türkiye’deki Türkistanlı Kazakların sosyal ve kültürel faaliyetlerini, Türkiyeli kardeşlerine ve dünyaya duyurmak amacıyla hazırlanıp

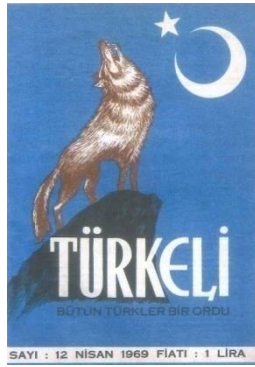
çıkarılmıştır; fakat imkânların yetersizliği sebebiyle ancak üç sayı çıkarılabılmıştır. Bu arada Doğu Türkistan acısını anlatan “Kızıl Çin Müstemlekesi Doğu Türkistan” kitabı bastırılmıştır. “Türkistan Şehitleri” kitabı Türkistandaki mücadele hareketlerini anlatan bir eserdir. Dernekçe Doğu Türkistanı anlatan, bu konuya dikkat çeken; ayrıca göç liderlerini ve kahramanlarını anmak için anma günleri ve özel toplantılar da gerçekleştirilmiştir. Tarih boyunca Türkistan’a hizmet etmiş milli mücahitlerin resimleri toplanarak yayımlanmıştır (Doğru, 2008, s. 228). Türkistan’a büyük emek veren, mücahit Mustafa Çokayı, Türkolojinin ölmez abidesi ve eşsiz Türk Kamusu “Divânı Lügat-it Türk”ün yazılışının 892’nci yılı münasebetiyle, Kâşgarlı Mahmudu anma günleri ve konferanslar düzenlenmiştir (Doğru, 2008, s. 230).

Türkiye Kazakları Türkistan’ı her yönüyle tanıtmak amacıyla; konferans, anma günleri, yayınlar gibi faaliyetleri düzenlemeleri ile aynı zamanda Türkistan folklorunu da tanıtmak amacıyla Doğu Türkistanlı Türklerden oluşan bir grup kurulmuştur. Tambur, sızızgı, sırnay, kopuz, kaval, ney, dutar, çeng, dap ve dombura gibi müzik aletleri ile donatılan bu gurup, Türkistan müziğini tanıtmıştır. Bu zengin kültürü tanıtmak ve canlandırmak için 50 kişilik “Türkistan Folklor Ekibi” kurulduğunu da görüyoruz. Bu gruplar belli zamanlarda özellikle Türkistan kültürünü tanıtan folklor gösterilerinin yanı sıra milli kahramanları anma geceleri de düzenlemiştir.

28 Nisan 1963 tarihinde Hamza Uçar’ın başkanlığında kurulan Salihli Türkistanlılar Kültür ve Yardımlaşma Derneği kültürel faaliyetler yapmak amacıyla Türkistan Milli Oyunlar Topluluğu adı altında bir sanat topluluğu da kurmuştur. Bu topluluk, sadece Kazakların değil, bütün Türk dünyasının kültürünü tanıtmaya çalışıyordu ve Doğru’nun tespitlerine göre de Doğu Türkistan meselesi ve göç ile ilgili konular sanat topluluğu tarafından sanat yoluyla insanlara sunuluyordu (Doğru, 2008, s. 185).

İkinci olarak İstanbul’da Zeytinburnu’nda Kazaklara her türlü yardımda bulunmak; Kazak örf-adetlerini tanıtmak ve korumak amacıyla Kazak Türkleri Vakfı kurulmuştur (Doğru, 2008, s. 185).

Anadolu Kazaklarından Altay çiftliğinin kurucusu Şirzat Doğru, ticari faaliyetlerinin yanı sıra kültürel faaliyetlerde de bulunmuş tanınmış işadamlarındandır. Onun kültürel faaliyetleri arasında özellikle 12 sayılı Türkeli dergisi ile Milli Şiirler Antolojisi adlı çalışmaları önemlidir.

Resim 8. “TÜRKELİ” dergisi

Resim 9. Şirzat Doğru “”Milli Şiirler Antolojisi”

Sadece Anadolu Kazakları için değil, bütün Kazak halkı için önem taşıyan yazarlardan biri de, Kazak aydınlarından Hasan Oraltay’dır. 1933 yılında Tarbagatay bölgesinde (Doğu Türkistan) doğup, çocukluğu Tanrı Dağları eteklerinde Erenkabırğa bölgesinde geçen Hasan Oraltay’ın babası da, meşhur göç lideri Alibek Hakim idi (Tayjanova, 1995, s. 37). Hasan Oraltay babası ve annesi Hanımşa hanımla Türkiye’ye göç etmiştir. Türkiye’ye geldiklerinde ilk önce Salihli’nin Kurtuluş mahallesine yerleşiyorlar ve Oraltay daha sonra, 1956’da İzmir’e geliyor. İzmir’de Ege Ekspresi gazetesinde Doğu Türkistanlı Kazak Türkleri ile ilgili olarak ‘Himalaya Destanı’ isimli bir makalesini yayımlıyor. 1961’de ise ‘Hürriyet Uğrunda Doğu Türkistan Kazak Türkleri’ isimli kitabını yayımlayan Oraltay, 1968 senesinden sonra Almanya’daki “Radyo Liberty” (Azatlık Radyosu) Kazakça Bölümü’nde çalışmaya başlamıştır. Oraltay, Kazakların Hanı olan Abılay Han hakkında yazdığı ‘Abılayhan Destanı’ adlı eseri ile 2007 yılında Altın Samuruk ödüllünü kazanmıştır. Fakat, en meşhur eseri sayılan, emekliliği döneminde Kazak dilinde yayınladığı ‘Elim Aylap Ötken Ömür’ (Vatan İçin Harcanan Ömür) adlı eseri de göçü anlatmaktadır (Bk. Tayjanova, 1995, s. 38; Kazak Ensiklopediyası, 1990).

Anadolu Kazakları yayınsal faaliyetlerin dışında da Kazak Kültürünü tanıtmak için bir çok faaliyette bulunmuştur. Şirzat Doğru'nun 1987'de İzmir Kemalpaşa Çiniliköy Kazak Vadisi'nde kurmuş olduğu Alaş Kırmızı Çiftliğinde Kazak kültürü ve medeniyeti ile Türk dünyası değerleri tanıtılmaktadır (Doğru, 2008, s. 182).

1991'de Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, Şirzat Doğru'nun kurmuş olduğu bu çiftliği ziyaret etmiştir. Kazakistan tarafından Şirzat Doğru'ya Kazakistan'ın dışında yaşayan KazakTürkleri ve diğer Türk boylarını tanıtmak amacıyla yaptığı hizmetlerden dolayı 2002 yılında Kazakistan'ın bağımsızlığının 10 yılı şerefine hazırlanan altın madalya verilmiştir (Doğru, 2008, s. 183).

Resim 10. Kazakistan Cumhurbaşkanı N.Nazarbayev'in "Kazakistan'ın Bağımsızlığının 10 yılı nedeniyle Şirzat Doğru'ya verdiği altın madalya" (Doğru, 2008, s. 183).

Anadolu Kazaklarının her sene yaptıkları kültürel faaliyetlerinden biri de Yaz Şenliği'dir. Her sene bahar aylarında Altay Köyü'nde yapılan bu şenlik, Anadolu Kazaklarının toplanmasına vesile olmaktadır. Şenlik esnasında çadırlar kurulur, kımızlar içilir, geleneksel yemekler pişirilir ve geleneksel kıyafetler de giyilir. Anadolu Kazakları ile yaptığımız görüşmelerde edindiğimiz bilgilere göre Avrupa'da yaşayan Kazaklar da özellikle bu bayram için Türkiye'ye geliyorlar. 2-3 güne kadar devam eden bu bayram Anadolu Kazaklarının beklediği en önemli etkinliklerinden biridir.

4.2. ANADOLU KAZAKLARINDA SOSYO-KÜLTÜREL YAPI

Kazakların yaşam tarzlarını ve bozkırdaki yaşayışlarını Türkiye Türklerine ilk defa tanıtan Mehmet Emin Buğra'dır. Onun, 1953 yılında "Türkistan" dergisinde yayımlanan Kazaklar hakkındaki makalesi önemlidir.

4.2.1. Kazak Türklerinde Mevsim, Ay ve Gün Adları

Kazaklar göçebe hayatın temsilcileridir. Kazaklar bozkır hayatına alışmışlar ve bozkırda ata geleneği sayılan hayvancılıkla uğraşarak kendilerine has bir takvim tutarak, iklime göre otlak yerleri arıyorlardı. Köktemdik, Caylau, Küzeu ve Kıstau diye hayvanların otlak çiftleşme, doğum ve kırkımını ve avlanma zamanlarını ayarladılar. Kazakların bölgelere göre değişen ay adları,

Altay Kazakları	Doğu Kazakları	Güney Doğu Kazakları
Birdinci	Kökkek	Kökek
Kökek	Mamır	Mamır
Mamır	Mausım	Mausım
Mausım	Şilde	Saratan
Şilde	Tamız	Şilde
Tamız	Mizam	Tamız
Mizam	Kazan	Kırküyek
Kazan	Karaşa	Mizam
Karaşa	Celtoksan	Karaşa Kavis
Celdi	Kangtar	Kangtar
Kangtar	Akpan	Akpan
Üştینگayı	Birdingayı	Navrız

Tablo 2. Mevsim, gün, ay adları (Altay, 1981, s. 378).

Hayvancılıkta bilindiği gibi hayvanlara kızgın demirle vurulan damgalar oluyor. Kazaklarda cüz, rulara bölündüğünden dolayı, her aile hayvanlarına kendilerinin mensup oldukları kabile damgasını vururlardı. Böylelikle hayvan sahibinin kim olduğu belli oluyordu. Eskiden bu gelenek özellikle yılmılara kullanırlardı, ancak son zamanlarda Altay yörelerinde böyle bir kabile “tanbası” görülüyordu, fakar rulara ait damga çeşitleri bulunuyordu. Mesela orta cüz, içinde Cantekey boyunun cılkılarının sağ kulağının ön tarafına bir çentik atılır ve buna “Cantekeydin kıyık eni” Cadik’in oyuk eni derlerdi. Abak kerey kabilesinin “Usak kerey” adı verilen diğer bütün boylarının cılkılarının sağ kulağının arka tarafından damga vurulurdu (Kurbanali, 1910, s. 493).

Kazakların Altay’daki ve Anadolu’daki yaşayız tarzlarını karşılaştırmak için önce, Anadolu’ya gelmeden önceki yaşam tarzlarına bakalım. Kazaklar 20. asrın ortasına kadar Kazak halkının merkezi durumunda olan Altay dağında konar-göçer bir hayat yaşarlardı. Yaşamlarının temelini de hayvancılık teşkil ediyordu. Hayvancılığın her yönünü bilen Kazaklar kışın kıstaua, yani kışlık yerlere giderler. İlbaharda nisan, mayıs aylarında hayvanların doğurma zamanında ona göre elverişli yerlerde otururlar, haziran, temmuz aylarında “caylau” yaylaya çıkarlar, güzün ağustos, eylülde “küzeu” güzlük yerlerde otururlar.

Yılmı Kazakların hayatında eskiden beri önemli bir yeri teşkil ediyor. Cılkıyı birkaç cinslere ayırtarak her cinsin özelliklerini çıkartıyorlar. Argımak, Tulpar, Karabayır, Tekecaumıt ve Mestek diye cinslere ayırıyorlar. Bunlardan Argımak ve Tulpar en asil cinslerdir. Tulpar ise eskiden Kazakların efsanevi atlarına denilen atların cins türüdür. Kazaklar atların vücut yapılarına, renklerine, yürüyüşlerine göre isim verirler. Kazaklar için at o kadar önemlidir ki, at hakkında şarkılar, şiirler, türküler vardır. Anadolu Kazaklarının günümüzde eskisi gibi atla uğraşacak durumları olmasa da, at hâlâ önemlidir ve at ile ilgili gelenekleri unutmamışlardır. Türkiye’de şehirlerde yaşayan Kazaklar için at yetiştirmek zordur ve bu şekilde atı kullanmak mümkün değildir. Bu hayatı özleyen Kazaklar kendi köyelerine yazın, tatil zamanlarda gidip, kımız, saumalların (içecekler) içerler ve atlarına binerler. Ana topraklarından uzak olmalarına rağmen at yetiştirme ve özel içeceklerinin yapılmasını unutmadıkları hâlâ görülen bir durumdur (Altay, 1981, s. 378).

Kazaklarda geleneksel çadırlar yaşamın önemli bir geçim kaynağıdır. Bu geleneksel evler günümüzde eskisi gibi pek kullanılmaz. Kazakların kullanmakta olduğu bu evlere “Kiyiz üy”, “Ak üy” denir. Kazakların “Kiyiz üy”ünün, yani keçi evinin ağaçtan yapılan iskeleti ve bu evin dışı keçeden yapılan örtü ile kaplanır. Bu sebeple “Kiyiz üy” keçe ev denmiştir. Genellikle örtüleri beyaz keçeden olduğu için “Ak üy” denmiştir ve bunlardan başka da çok adı vardır. Kazaklar bir arada birkaç tane “kiyiz üy” olarak bulunurlar ki, buna “avul” denir. Bir “avıl” iki evden yirmi eve kadar olabilir, aynı zamanda bazen de tek bir ev de bir avıl olarak bulunabilir. Birkaç tane avıl topluluğuna “bir talife el” ve kalabalık avıllar topluluğuna “kalın el” adı verilir.

Avcılık Kazaklar için atalardan beri devam eden bir gelenektir. Kazaklarda avcılığın farklı çeşitleri vardır. Avcılık türlerine gelirsek, Altaylarda kakpanla, zehirle, toplu halde avlama türleri vardır. Çoğunlukla kartalla avlanma çeşitleri vardır. Bildiğimiz gibi, Orta Asya topraklarında kartal avı ve kartalın eğitilmesi bir gelenek türüdür. Özellikle Kazak ve Kırgız Türk boyları için. Kartalla avcılık geleneği eskiden Türklerin en eski avlanma şekillerinden biridir. Kartalla av çok eskiden gelen bir adettir. Kartalla avlanma türlerini eski petroglif yazıtlarında da görebiliriz. Mesela, Kazakistan’daki kaya resimlerinde “Tanbalı Tas” ve “Bayancürek” kaya resimlerinde vardır (Kazakistan Haber Ajansı, 2006). Kartalın çeşitlerine gelirsek, Kok segir, Segir payan, Kandi koz, Muz balak, Is cargis ve Ak iyik. Altaylarda çoğunlukta Ak iyik kartalı bulunuyor.

Kartalı avda kullanmalarının sebeplerinden biri de kartalın gözlerinin çok keskin olmasıdır. Gökyüzüne yükseldiğinde 10 km uzaktaki tavşanı görebilir. Bununla ilgili Kazaklarda bir deyiş vardır, “Altay’da tomagasi çıkarılan bir kartal, Savir’daki tilkiyi görür” (Altay, 1981, s. 237), Altay ile Savir birbirinden yaklaşık 180 km. uzaklıktadır.

Altaylardan göç eden Kazakların örf-adetlerinin çoğu unutulmuş, ya da gerçekleştirilmesi uygun olmamıştır. Çocuk oyunları da bu geleneksel adetlerdendir. Altay’dan gelenler bu adetleri unutmamışlardır. Altay Kazakları eskiden bozkır ve yaylada büyüdüklerinden dolayı, oyunların çoğu doğada geçer. Bu oyunlar için kullanılan önemli bir unsur aşıktır. Aşık dediğimiz şey koyunların ve keçilerin arka bacaklarında bulunan dört yüzlü kemiktir. Bu kemikle farklı geleneksel oyunlar oynanır. Bu oyunları sıralarsak, “kakbakıl” oyunu, aşıkları birbirine atarak oynanan bir oyun türüdür. Kim dizilen aşıkları vurup, düşürürse o kazanmış sayılır. “Şeşeke”; bu oyun altı

ile on iki yaşları arasındaki erkekli kızlı veyahut sırf erkek ya da kız çocuklar tarafından oynanır, dizilirler ve boya göre başlayarak kelime yarışını yaparlar (Alimkulov, Abdiramanov, 1994, s. 298).

Ak süyek oyunu, çok eski bir oyundur ve genellikle gece oynanır. Bu oyun çoğunlukla köylerde oynanır. Ak süyek, yani beyaz kemik anlamındaki bu oyunda, gece saatinde kemik dışarı atılır, ya da gizlenir ve takımlara ayrılan kişiler takım takım yarışarak o kemiği bulmaya çalışırlar. Aygölek oyunu genelde çocuklar tarafından oynanır. Araları normal koşullar kadar mesafede olan iki dizi çocuk karşı karşıya geçip birbirlerinin ellerinden tutarak sıralanırlar. Çocuklar bir taraftan karşı tarafa geçmeden önce şu kelimeleri söylerler,

Aygölek aygölek, aydın cüzi döngelek
Osınşanın işinde, osı tazdın bası gerek.
Ak terekpen kök terek, şauıp aldım bay terek
Osınşanın işinde mınau tazdın bası gerek.

Türkiye Türkçesi ile,

Aygölek aygölek ayın yüzü yuvarlak,
Buncanın içerisinde şu kişi bize gerek.
Ak kavakla gök kavak, kesip aldım büyük kavak
Buncanın içerisinde o kişi bizelere(Çev. Halife Altay) (Altay, 1981, s. 237).

Bu şekilde adı söylenen bir çocuk kendi takımından karşı takıma doğru koşar. Sonunda adamlarının sayısı artan taraf yenmiş sayılır.

Üç bölgede (Altay'da, Anadolu'da ve Kazakistan'da) süttten yapılan yemek çeşitleri bulunmaktadır. Süt yemekleri bol bol yapılır. Genelde süt günlük yaşamda önemli yeri işgal etmektedir, hatta çay da sütlü içilmektedir. İrimşik – bir peynir çeşididir. İrimşiğin de iki türü vardır, biri ak irimşik ikincisi ise kırmızı. Kırmızı irimşiğin yapılışında, önce süt kaynatılır ve kaynadıktan sonra maya atılır. Sonra üstü örtülerek bekletilir. Kaynar süttün üzerine ekşi yoğurt dökülerek süt kesildikten sonra kaynatılır. Bu çok kaynatılınca kırmızılaşır ve buna da “Kızıl ecgey” denir. Her iki çeşit irimşik de güneşte kurutulunca gevrekleşir ve uzun zaman dayanır. Çoğunlukla kahvaltıda yenir. Ak irimşik ise, kaynar

sütün üzerine ekşi yoğurt dökülerek kaynatmadan hemen süzülür, sonra çeşitli şekil verilerek kurutulur. Bu da yağlıdır ve çok dayanır. Rengi beyaz olduğu için “Ak irimşik” denen bir çeşit peynir türüdür. Kurt, yağsız, fakat tuzlu bir peynir türüdür. Şekilleri de değişir, ya uzun şekliyle ya da yuvarlak şeklinde yapılır. Süzbe – yoğurt kendi halinde süzülerek tuzlanıp işkembelere doldurulup, saklanır. Uzun müddet bekletilmez, çünkü bozulur (Altay, 1981, s. 219).

Kazakların et sevgisi atalardan gelen bir gelenektir. Her bayramda koyun ve at kesilir, hatta her gün de et yenilir. Tüm yemekler etli yapılır. Kazak yemekleri çoğunlukla yağlı oluyor. Kazakların geleneksel ve sevdikleri yemeği, beşparmaktır. Beşparmak için hamurun açılması ayrı bir gelenektir. Hamur açarken, yufka güzel şekilli, güzel görünüşü olmalıdır, hatta açılan hamura göre evdeki gelinin hamartlı olup olmadığını gösterir.

Etlı çorbaya hamur eklenir, eti de yenir, çorbası da içilir. Et, biftek şeklinde şişlere takılarak korun sıcaklığında pişirilir, buna “Kaktağan et” denir ki en lezzetli yemeklerden biridir. Sadece etin kavurulmasıyla olanyemeğe de “Kuardak” adı verilir. Kızartılmış etin üzerine su katılarak el ile yapılmış hamur konulduktan sonra servis yapılır. Buna “Kespe köce” denir. “Mantı”, Anadolu mantılarına göre Orta Asya mantıları daha büyüktür, soğan ve karabiberi bol eklenerek hamur sarması hazırlanır, özel surette yapılan kazana yerleştirilerek bunlarla pişirilir. Palau; bol etli, havuçlu, baharatlı olarak yapılan bir pilavdır, Özbeklerin geleneksel yemeğidir. Bauırsak, kızartılmış, yuvarlak hamurlu bir yemektir (Altay, 1981, s. 220).

Genellikle oruç zamanında hazırlanan tatlı yemeğe “Talkan” denir. Bu da bir yolcu yemeğidir. Çoğunlukla Ramazan ayında yapılır ve doyurucu olduğundan dolayı sahurda yenir. Uzun zaman dayanır ve çay, süt gibi içeceklerle karıştırılıp hamur haline getirilerek yenir. Kaymak, tereyağı ve şeker katılırsa çok güzel bir helva olur.³ Talkana benzeyen bir yemek Cent’tir. Bu yemek birkaç malzemenin karıştırılmasından meydana gelir. Yolculukta yenilen hazır ve aynı zamanda çok kuvvetli bir yemek türüdür. Kuymak, sıvı hamur şeklinde kızartılan, tatlı bir yemektir (Toktabayeva, 1997, s. 204).

Önceleri söylendiği gibi, Kazaklar göçebe hayatın temsilcileridir. Kazaklar kışın kışlıklara giderler ve kışlıktaki bu göçler 20-25 güne kadar uzar. Her göçün lideri olur.

³Bu yemeğe Türkçe “Kaut”, Arapça “Sevik” denir.

Mesela göç sırasında kervan dizilerek arkasında yürürken önder göçün önünde yürür. Bu öndere “Köş başşı” denir. Köşbaşşılar göçün kalacağı yeri havaya, yere ve başka durumlara göre tespit eder. Konaklayacakları yere geldiklerinde ak evlerini dikerler. Her kabilenin kendi reisleri olur ve makamlara ayırılarak onlara isim verilir, “El batıktarı”, “Zalın”, “Zengi”, “Ükürdey”, “Teyci” gibi (Köse, 2001, ss. 35-36).

Sadece bir kabileye değil, bütün köy reislerine ise “Avıl bastığı”, ya da “Ambı”, “Kün” olarak hitap edilir.

Sadece Anadolu Kazaklarına değil, genellikle tüm Kazak milletine özgü düğün ve ölüm merasimlerinin ortak benzerliklerini ve farklılıklarını karşılaştıralım. Örnek olarak da Anadolu, Altay ve Kazakistan Kazaklarını alalım.

Kazakların eski adetlerine göre hala devam etmekte olan düğün merasimlerinde çeşitli oyunlar gerçekleşir. At yarışı, Kazak küresi (Kazak güreşi), Kök oğlak (Kök börü), Kız kuu (Kız kovalama) – bunlar genelde zengin düğün sahiplerinin gerçekleştirdiği oyun türleridir. Bu oyunlar her düğünde olmaz, çünkü bunlar genelde yaylada, büyük köylerde geçer ve masrafları da az değildir.

Hangi bölgede, hangi ülkede yaşarlarsa yaşasınlar, bütün Kazakların düğün merasimi ve adetleri fark etmez, aynıdır. “30 kün oyun oynap, 40 kün toyun toylagan Kazak” sözü, yani 40 gün oyun oynayarak, 40 gün düğünü sürdürerek geçiren Kazakların düğünü için söylenen ünlü bir deyimdir. Kazaklarda en çok düğünde masraf yapılır. Esas büyük düğün olmadan önce de birkaç geleneğin gerçekleşmesi gerekir (Alimkulov, Abdıramanov ,1994, s. 298).

Günümüzde Türkiye’de yaşayan Kazaklar bu örf adetleri devam ettirerek, Türkiye’nin farklı bölgelerinde, İstanbul’da Zetinburnu, Küçükçekmece, Sefaköy, Kazakkenti, ve Üsküdar olmak üzere, Konya, İsmil, Niğde Aksarayı Sultanhanı, Ulukışla’nın Altay köyü ve Salihli ile İzmir’de Balçova’da, Ankara (Aktepe) ve Kayseri’de oturmaktadırlar.

Körem sögip merasimi. Bu merasim cırtısla direk ilgilidir, yani iki dünür tarafından verilen heybeler sökülür ve içinde ne olduğuna bakılır. Bu cırtısla dolu eşyaları herkes açmaz, kadın topluluğundaki etkili ve saygılı kadınlar asından seçilir. Cırtısın içinde genelde sadece kumaş değil, gümüş ve altın da bulunur. İçinde genellikle bulunan farklı birer metrelik kumaşlar kadınlara dağıtılır. Genelde tartışma olmaması için aralarındaki büyük kadınlara dağıtırlar. Bu kumaşların sayısı genelde 24 parça olup, “Kade” ismi

verilir. Kazaklarda bununla ilgili eski bir atasözü vardır “Kalınsız kız bolar, kadesiz kız bolmas” yani, başlıksız kız olabilir, fakat kadesiz kız olmaz derler (Makovetskiy, 1886, s. 5).

Kazakların Türkiye’ye ilk gelişlerinde örf ve adetlerini korumak için kızlarını Kazaklar dışında evlenmelerine müsaade edilmemiştir. Türkiye’ye gelişlerinden yirmi, yirmi beş yıl sonra Türkiye’de doğan ve büyüyen gençler, Türkiye Türkleri ile de evlenmeye başladılar.

Başlık parası Türklerde eskilerden gelen bir gelenektir. Kazaklarda bu geleneğe Kalın mal denir. Kazaklarda başlık parası miktarı genelde farklı olur, ya da bölgeden bölgeye değişir. Eskiden Kazaklar bozkırlarda yaşayıp, göçebe hayatla uğraştıklarından başlık olarak çoğunlukla para değil de, mal mülk verirlerdi. Günümüzde ise, Kazakistan’da farklı bölgelerde farklı başlık miktarları vardır, kuzey tarafında bazen hiç ödenmezken, güney taraflarda para miktarı baya büyüktür. Anadolu kazaklarında bailık pek verilmez. Yine de, başlık parası damadın maddi durumuna bağlıdır.

Eski Kazaklarda başlık parası miktarını, maddi durumlara göre farklı sınıfların vereceği miktara göre üçe ayırarak incelersek, zenginlerin verdiği kalın; “9 baş deve, 8 adet yavrulu kısırak, 16 baş hayvan, 8 adet üç yaşına girmiş at veya sığır, iki yaşında 7 baş tay, 1 baş özel bakımlı kısırak, bir at veya bir deve ve bir dişi atır.” (Kustanayev, 1894, s. 24). Orta sınıf ekonomiyeye mensup Kazakların verdikleri kalın miktarı ise 27-37 adet baş hayvandır. Halkın maddi durumları en düşük sınıfına mensup insanlara “kedey” (yoksullar) denir. Onların verdiği başlık parası “döngelik kalın” (yuvarlak kalın) olarak adlandırılıp 7 ila 9 baş maldan ibarettir. Yoksul aileler arasında başlık parası verilmeyen evliliklere de rastlanır. Bazı dönemlerde at ve develer kalın olarak kabul edilmezdi (Kustanayev, 1894, s. 24).

Kız tarafında da sınıflara göre çeyizler iyi yapılırdı. Eskide, Kızın babası, dünürlerine yaklaşık 100 koyun değerinde hediye verir. Oğlanın babası da “batı ayak” yani son dua anlamına gelen kızın ailesine bir deve ve bir at gönderir. Kızın babası ise bu hediyeyi getirenlere at verir ve “şapan” adı verilen kaftan hediye eder. Bu karşılıklı hediye alışverişinden sonra oğlanın babası dünürünü evine çağırarak başlık parasının 2/3’ünü verir ve gelen diğer dünürlere deve, at ve kaftan hediye ederek düğünü gerçekleştirir

(Ayrıntılı bilgi için Divayev, 1900, s. 16). Günümüzde de, çeyiz miktarı kız tarafının maddi durumuna bağlıdır.

Kız evinde dünürlük bittikten sonra, dünürlük erkeğin evinde devam eder. Dünürlük geçtikten ve hediyeler, başlık parası verildikten sonra damat nişanlısını görmek için kızın evine gider. Bu geleneğe “urın bardı” denir. “Küyeu üyge Kirgizip”, yani, güveyin eve geldiği düğün akşamı özel olarak bir koyunkesilir, akrabalar toplanır ve güveyin kayınbabasını evine getirirler. Damat eve sağ ayağıyla girip, selam verdikten sonra arkadaşları ile birlikte oturur. Bu selam türüne “Tecim denir” Bu ancak, güveye “Çaşu” saçılır. Güvey oturduktan sonra ilk defa çay içilir ve sonra et yenir (Altay, 1981, s. 227).

Eskiden Kazaklar çocuklarını 13 yaşından itibaren evlendiriyorlardı, çünkü gençler ne kadar erken evlenirse o kadar kötü şeylerden uzak duracağına, sağlıklı ve güçlü olacağına inanıyorlardı. XX. yüzyılın ortasına kadar erken evleniyorlardı, XX. yüzyılın sonunda ise gençler 20-25 yaşlarında, son senelerde ise gençler 28-30 yaşlar arası evlenmeye başladılar. Kazaklar eskiden yakın olan köylere, hanlıklara barış amacıyla kızlarını veriyorlardı. Hatta bununla ilgili eski bir atasözü vardır, “Üyiri baskanı nokta kosadı, atası baskanı neke kosadı” ya da “Ulındı urımga, kızındı kırımga” – yani, kızı ne kadar uzağa evlendirirse, o kadar iyi sayılırdı (Altay, 1981, s. 228). Kazakların akrabalık ilişkileri başka Türk milletleriyle kıyaslandığında daha çok ilginç özelliğe sahiptir. Kazak milletinin Türk topluluğundan olduğu herkesçe bilinir, en azından Türk topluluğunun bir parçası olan Kıpçak boyu halklarıyla bu akrabalık ilişkileri karşılaştırılabilirdi. Cüzlere, rulara bölünen Kazaklar aynı kabileden ve soydan olanlarla kız alıp, veremediler.

Kazaklarda kız kaçırma geleneği de vardır. Kız iki sebeple kaçırlır, ilkinde masraflardan kurtulmak amacıyla, ikincisi ise kızın ailesi oğlana vermek istemiyorsa, ya da kız kendisi oğlanı istemiyorsa. Böyle durumlarda kız kaçırlır. Bu gelenek Kazaklarda hala devam etmektedir. Kız kaçırıldıktan sonra oğlan tarafı kızın ailesine 2-3 kişiyi özür dilemek amacıyla gönderir, bu kişilere “habarşı” denir, yani haberciler. Kızın kendisinin isteyerek gidip gitmediğini öğrenmek için “kuginşı” gönderilir, yani peşinden gidenler. Bu kişiler çoğunlukla kızın ağabeyleri ve yengeleridir. Dünürlük geldiklerine başlık parasında da anlaşılır.

Öli-tirisi (Ölü-diri) geleneği dünürlük sonsuz olsun diye gerçekleştirilen bir gelenektir. Bu geleneğin özelliği ölü ve dirilere “dünürlüğümüz sonsuz olsun” diye söz dererek kurban mal keserler. Gelin bu geleneğe göre yapılan yemekten yememelidir (Makovetskiy, 1886, s. 20).

Kazaklarda akraba arasında kız alma-verme olayı yasaktır, sadece eskiden “aksüyekter” (beyaz kemikler-zengün ve soylular) subetnik grup sayılanlar sadece kendi aralarında kız alıp-veriyorlardı, ama şimdi bu gelenek türü azdır. Kazaklarda yedi ata göbeği geleneği olduğundan dolayı evlenmeye karar veren herkes yedi atadan sonra kız alıp veriyorlar.

Evlenme geleneklerini sırayla dizsek,

1. Kuda tüsu – kız isteme
2. Sırğa salu – küpe takma
3. Kuda tartar (Kudalık) – dünürlük
4. Kız uzatu – kına gecesi (kız verme)
5. Betaşar – yüz açma
6. Toy – düğün

Kazaklarda kudalık (dünürlük),

Kazaklarda geleneksel olarak kendi mensup olduğu kabileden evlenilmesi yasaktır ve daima diğer kabilelerle evlenilir.

Geleneğe göre evlenecek iki gencin birbirini görmesi, beğenmesi söz konusu olmamakla beraber, bazen oğlanın evleneceği kızı seçmesi ayıp sayılmaz. Buna “Kız tandagan jigit” (Kız seçen yiğit) denir. Kimi zaman iki arkadaş daha çocukları dünyaya gelmeden (senin oğlun benim kızım veyahut benim oğlum senin kızın olursa dünür olalım) diye aralarında söz keserler. Bu çocuklar büyüdükten sonra evlendirilirler. Buna Kazaklar “Bel kuda” derler (Uçar, Doğruer, 2016, s. 96).

Genel olarak oğlan eskiden 15-25, kız ise 15-20 yaşları arasında evlendirilmekle beraber bir iki yaş küçükken de evlendirilirler. Bir tarafın bir oğlan bir kızı diğer tarafın da bir oğlan bir kızı bulunduğu takdirde karşılıklı olarak “Dünür” olmaları da mümkündür. Buna “karşı kuda” denir. Kudalığın başlaması, Oğlanın ailesi tarafından birkaç kişi

giderek usulüne göre kızı ailesinden isterler ki buna, “Kudalık söylesip” dünürlük söyleşmesi denir. Kızın ailesi olumlu cevap verdiği takdirde, kız tarafına bir hediye verilir ki buna “Kargıbau” denilir. Kargıbau bir deve veya at olabileceği gibi, daha küçük birşey de olabilir. Böylece söz kesilmiş olur. Artık her iki taraf birbirlerine “Kuda”, kadınlarına “Kudagıy” diye hitap ederler. Kız ise oğlanın (Kalındık) sayılır ve oğlana “Küyeu” denir. Bir koyun kesilip ziyafet çekilerek “Bata” Fatıha okunur. Bundan sonra cayılması sözkonusu olamaz. Bu sözleşmede kız tarafına verilecek “Kalın mal” (başlığın) miktarı kararlaştırılacağı gibi, bu konu hiç konuşulmadan da söz kesilebilir (Uçar, Doğruer, 2016, s. 97).

“Öltiri” hediyesi, erkek tarafından kızın ailesine getirilir. Bu hediye geldikten sonra konu-komşu ve akraba “Şaşu” saçarlar yani, tatlı, şeker, kuru meyve gibi yiyecekleri tabaklardan avuçlarına alarak, saçarlar. Bu “Şaşu” işi bütün düğünlerde mutluluk ve sevinç sembolü olarak uygulanan bir gelenektir. Aslında “Öltiri toy” önemli olmasına rağmen “toy”ların en küçüğüdür. Şarkılar, Türküler söylenir, sazlar çalınır ama diğer oyunlar pek uygulanmaz. Geleneğe göre bu düğün ziyafetine damat gelmez. Gelin de pek ortalarda görünmemelidir.

Esas düğün başlamadan önce, bu düğünü büyük ve saygılı biri bata vererek, yani dua ederek açar.

Aueli Tanrım ondasın,
Hızır bolsın coldasın.
Ömir casın uzun bolıp,
Basına daulet ornasın.

İgiligin köp bolıp,
Eş camandık bolmasın.
Casıldanıp caykalgan,
Bay şeşegin solmasın.
Toyın toyga ulasıp,
Toysız künin bolmasın (Altay, 1981, ss. 308-309)
Türkiye Türkçesi ile
Önce Tanrım onarsın,
Hızır olsun yoldaşın.
Ömür yaşın uzun olup,
Başına devlet yerleşsin.

Mutluluğun çok olup,
Hiç kötülük olmasın.
Yeşillenip dalgalanan,

Çiçeklerin solmasın.

Düğünün düğüne ulaşım,
Düğünsüz günün olmasın(Çev. Halife Altay).

Urun toy, oğlan babası kız babasına başlık parasını ödedikten sonra gerçekleşir. Oğlan babası oğlunu nişanlısıyla görüştürmek için, kız evine gönderir. Damat tek başına gidemez, yanında arkadaşlarını da götürür. Damadın geleceği duyulur duyulmaz, evde hazırlıklar başlar. Damat adayı, kendisini önden karşıladığı için kız yengesine, hazırlanan ziyafetler içinse hanımlarına ve baldızlarına hediyeler verir. Kızın babası da damadını karşılar. Damat kızın evine girdiğinde, kumaşi elbise, entari v.b. hediye asıp, elindeki başka da hediyeleri veriyor.

Düğün akşamı özel olarak bir koyunkesilir ve akrabalar toplanır, güveyin kayınbabasını evine getirirler. Güvey kapıdan girerken eğilerek, ellerini ayak uçlarına koyarak, dizlerine doğru çekmek suretiyle selamladıktan sonra arkadaşları ile birlikte oturur. Bu selama “Tecim” denir. Bu ancak güveye “Çaşu” saçılır. Güvey oturduktan sonra ilk defa çay içilir, sonra et yenir (Altay, 1981, s. 312). Ne var ki bu et hemen yenmez. Tepsi ile beraber kayınbaba ve kaynanaya götürülür, onlar da tepside bir parça et alarak geri gönderdikten sonra güvey ve arkadaşları yemeğe başlarlar. Bu merasime “Tabak sınıp” denir (Altay, 1981, s. 313).

“Oyunkade” eğlencesi,

Bir de “Oyunkade” adı altında güvey tarafı birşey gönderir. Bu bir at, tay, inek veyahut birkaç tane koyun vs. olabilir. Bunu herhangi bir kişi alarak gece eğlencesi düzenler, gençler Türkü, şarkı söylerler ve dombıra çalıp oynarlar. Böylece gönüllerince eğlenirler ki buna, “Tüngi toy” yani “Gece düğün” ya da “Bolsene” denir. Böylelikle “Urun toy” bitmiş olur. Birkaç gün içilip, yendikten ve eğlendikten sonra “Kuda” lar hediyelerle dönerler. Tabii ki bundan sonra gençlerin nişanlılık devresi daha uygun bir şekilde devam eder. Artık güvey kayın tarafından görülmekten sakınmaz, fakat kız, kayın tarafından sakınmaya devam eder, ta ki evleninceye kadar. Bundan sonra bir ya da iki sene içerisinde evlendirilirler.

Kazaklarda bazı geleneklerin açıklaması,

Atastıru, iki ailenin kendi çocuklarını evlendirmek istemesidir. İki aileyi birbirine daha yakınlaştırmak ve akraba olmak için evlatlarını daha çocukken büyüdüklerinde evlendireceğiz diye anlaşmalarıdır.

Jar-jar, düğünde söylenen bir şarkıdır. İki düğünde de söylenebilir (gelinin ailesi tarafından yapılan düğünde ve damadın düğününde). Çoğunlukla iki gencin arkadaşları hazırlarlar bu şarkıyı.

Au-jar, Kendi evinden damat evine gitmekte olan gelin tarafından söylenen “sınsu”, yani anne ve babasına, arkadaşlarına ve akrabalarına yönelik söylenen şarkı.

Amengerlik, Kocasını ölen kadının uzaklara gitmemesi ve çocukların da uzaklaşmaması içim, kocasının kardeşiyle evlenmesi (Ayrıntılı bilgi için Kartayev, 2014, s. 168).

Resim 11. Gelini evinden yolcu etme anı (19.yüzyıl) (Altay, 1981, s. 317).

Kız Uzatuda “Sınsu”, yani kızın veda ziyafeti olur. Bu ziyafet kız tarafından yapılan düğünün sonuna doğru yapılır. Kızın söylediği vedasından örnek,

Taudın basın kün şalğan,
Ülkennen kişi ülgı alğan.
Köristi dep sökpende
Buringıdan bizge sol kagan.

Aynalaym aulım,
Birge tujan bauırım.
Koş endi aman turındar,
Ülkenmen kişi teurim (Altay, 1981, s. 320).

Türkiye Türkçesi ile,
Dağın başında güneş yansıyan,
Büyükten küçük örnek alan.
“Köris” yaptı diye ayıplamayın
Öncekilerden bize örnek kalan.

Kurban olayım “Aulım” (Köyim),
Birlikte doğmuş olan kardeşim.
Şimdi hoşça, esen kalınız
Büyük ile küçük iyilerim(Çev. Halife Altay).

Nikahın kıyılması,

Bütün eğlenceler bittikten sonra, özel olarak bir koyun kesilir, iki tarafın ileri gelenleri ile kalabalık konu komşu topluluğuna bir ziyafet verilir ve bir din adamı dinî usüle göre nikah kıyar. Dolayısıyla orada bulunan büyükler, gençlerin mutluluğu için duada bulunurlar (Altay, 1981, s. 321).

Güveyin bir ceketini kapıya asarak vedalaşması,

Kız çıkarılırken güvey henüz çıkmaz, kayınbabasının evinde bekler, kız çıkarıldıktan sonra çıkar. Şöyle ki, yengeleri güveye bir yemek ikram ederler, sonra güvey bir ceketini bırakıp atına binerek “Allaha ısmarladık” diye ayrılır, bu şekilde ceketin bırakılmasına “Bosagaga iliu” yani kapıya asma denir. Gelin kafilesinin bu yolculuğu, bir kaç saat sürebileceği gibi, bazen birkaç gün de sürebilir (Altay, 1981, s. 322).

Kız Uzatudan sonra gelin eve ilk adımını basar. İlk eve bastığı adım da çok önemli sayılır. Gelini eve getirdiklerinde önlerine kadınlar, yenge-gelinler çıkarlar ve onları “Şaşu” yani tatlılar, küçük şekerler saçarak karşılarlar. Gelin eve girdiğinde sağ ayağıyla girer ve kayınannesi başına hemen beyaz örtü örter ve bir tütsüyü yakarak, üstüne de yağ katarak gelinin başı üzerinde üç-dört kez tabağı döndürür, sonra ise herkes gelini tebrik eder ve ayrı hazırlanan bir odaya götürür. Bu hazırlanan odaya “otau” denir. Evde bir odada perde arkasında gelini saklayan bir köşedir. “Otau” kuranlara ve gerekse yükleri çözüp düzenli bir şekilde yerleştirenlere de hediyeler verilir. O odaya damadın akrabaları gelip yüzü kapalı örtüyü açmadan alınından öperler ve hediyeler bırakırlar. Evlenme merasiminin en sonuncusu olan bu “toyda” da aynı ziyafetler gibi koyunlar kesilir ve halk toplanır, bol bol yiyilip içilir ve diğer düğünlerde olduğu kadar,

hatta daha fazla şarkılar, türküler söylenir. Bu eğlencelerin yanısıra çeşitli oyunların da hepsi oynanır (Altay, 1981, s. 325).

Öbür gelenek ise gelin eve getirildikten sonra yüzünün açılması, yani “betaşar” geleneğidir. Bu gelenek bir çok misafirin göz önünde gerçekleşir. Önce Kazak geleneksel kıyafeti “kiymeşek, şılauış”, ya da uzun bir kıyafet giydirilir ve üzerine özel gelin kıyafeti olan “celek” örtüldükten sonra, iki kadın gelini koltuğuna girmek suretiyle getirirler. Bunun sebebi, gelinin yüzünün tamamen kapalı olması ve gelinin görmesinin biraz zor olmasıdır. Yeni gelin iki yengenin yardımı ile yüzü kapalı olarak ayakta durur, bu arada bir erkek gelinin önüne dikilip, elindeki kırbacın sapına bağlanmış olan mendilleri sallayarak geline öğüt şeklinde nazım söyler. Aşağıda “”betaşarda söylenen şiirlerden bir örnek,

Bey aşayın Bismillah
Cagdayındı ait kelin
Buyırıkpen keldin bul cerge
Endi qamın kayt kelin

Tunık suday taza bop
Caksı coldı tap kelin
Boyındı kirsiz taza kıl
Cumırtkaday ak kelin

Caman coldan alıs bol
Sauıskanday sak kelin
Şın peyilinmen kızmet kıl
Ata enene cak kelin

Kelin keldi köriniz
Körimdigin beriniz
Berem dep boska cubatkay
Atın atap koyımız (Altay 1981, s. 327).

Türkiye Türkçesi ile,

Yüz açayım bismillah
Durumunu söyle gelin
Nasıple geldin buraya
Şimdi gamdan dön gelin(Çev. Halife Altay).

Duru su gibi temiz olup
İyi yolu bul gelin
Vücudünü kirsiz temiz tut
Yumurta gibi ak gelin(Çev. Halife Altay).

Öğüt şeklinde olan nazımlar söylendikten sonra, kayın babasına, kayın annesine, kayın ağalara ve bütün topluma ayrı ayrı selam verilir. Gelin damadın akrabalarına, arkadaşlarına, kayınanne ve babasına ve komşularına bile selam verir. Kendi isimlerini ya da gruplarını duyan kişiler “Çok yaşa, ömür-yaşın uzun olsun, çiftin ile beraber koca.” diyerek dualarda bulunurlar ve geline selam veren kişiler yanına gelip hediye ya da para bırakırlar. Betaşar bittikten sonra gelinin yüzünü açmaya kayın annesi gelir açar ve alınından öper. Kazakların geleneğine göre, gelin kayınbabasının ve akrabalarının, hatta mensup olduğu boydan herhangi birinin evine girdiğinde, daima kapı tarafında bir yerde oturur, çok ilerlemez ve kapıdan girdiğinde hep selam verir, bu bir saygı örneğidir. Gelinin uygulaması gereken diğer bir görenek “at tergeu”. Yani, kaynana, kayınbaba, kayınağa, kayınbiraderin gerçek isimlerinin söylenmesi çok ayıp bir şeydir. Onlar için kendisi bir isim bulmalıdır (Altay, 1981, s. 328). Anadolu Kazaklarında evlenme gelneği hemen hemen aynıdır. Anadolu kazaklarında hem kız uzatı oluyor, hem de kına gecesi. Düğünde ise gelinin belini kırmızı kemer bağlarlar, ve iki gencin boynuna para takarlar.

Ölünün ardından yapılacak merasimler; insanoğlunun hayatı boyunca sevinçlerinin yanısıra üzüntüleri de olmuştur. Kazaklarda defin merasimiyle ilgili de yapılan adetler az değildir. Kazaklarda ölünün arkasından birkaç hayvan kesilir. Geleneğe göre kesilen hayvanların yarısı eve gelen misafirlere, kalanı ise fakirlere dağıtılır ve dua edilir (Kazak SSR, 1992, s. 377).

Ölen kişi üzerine kilim örtülerek götürülür. Ölü yakınları tarafından kabre sadece erkekler giderler ve kabre konan cenazenin başı güney, ayağı kuzey, yüzü kible istikametine getirilir ve üzeri tahta ile kapatılır. Kabir başındakilerin hepsi sırayla bir parça toprak atar ve üzeri toprakla örtülür (Minjan, 1994, ss. 392-393). Mezar başında okunan Kur'an-ı Kerim'den sonra ölü çadırına dönülür. Cenazeye katılanlara çeşitli ikramlarda bulunulur.

Kazaklarda eski olan ve günümüzde pek çok kullanılmayan adet ise ağıt yakma “Joktau”dır. “Eski Türkçe’de sağı veya sav, matemname, mersiye” (Kustanayev, 1894,26-27) veya halk arasında ağıt olarak bilinen ölü ve ölümlle ilgili söz veya şiirlere, Kazaklar arasında joktau denir. Joktau kelime olarak eski Türklerde ölümlle ilgili tüm

tören, ziyafet ve kutlamaların ortak adı olan yog/yuğ kelimesinden türemiştir (İnan, 1986, s. 192).

Joktau geleneği eskiden birinci yıl dönümüne kadar sürdürülürdü. Günümüzde pek yapılmaz. Şimdi genelde ölünün hayata gözlerini yumduğu gün ve yedisine kadar yapılır. Bu gelenek iki çeşit uygulanır; birisi ölenin ailesi tarafından yüksek sesle söylenerek uygulanır, buna “köris” denir. İkinci coktau ise, özellikle belli başlı kişiler için söylenir. İki kadın tarafından kendine özgü bir şekilde söylenir ki buna “daus” denir ve bu sadece ölüye özgü olup eve bir kişi geldiği zaman ve cenaze merasimleri esnasında söylenir. (Altay, 1981, s. 330).

Günümüzde Altay Kazaklarında olsun, Anadolu ya da Kazakistan Kazaklarında olsun joktau söylemek için aralarından belli bir kişi seçilir ve her merasimde o kişi davet edilir.

Joktau, edebiyatta yeri olan sanatın bir parçasıdır. Mezar taşlarında edebi formatta ya ağıtlar yazılır, ya da hangi kabile mensubu olduğu yazılırdı. Kazaklarda joktau, ölen kişinin eşi ve çoğunlukla da yetişkin kızları ve gelinleri tarafından, bazen de meşhur akınlar tarafından söylenir ve ölümün birinci yıl dönümüne kadar devam ederdi (Radloff, 1994,s. 271). Joktaudan bazı örnekler,

Ailesi,

Bazardan kelgen alaşa⁴
Allahını isi tamaşa
İmandı bolgır coldasım
Ayrılıp kaldım kalaşa

Mingen atım sur kaska
Bolattay bol bolmaska
Ölgenmen birge ölmek çok
Birge şıkpas can baska (Altay , 1981, s. 334).
Türkiye Türkçesiyle,
Pazardan gelen kilim
Alahın işi acayıptır
İmanı olası yoldaşım
Ayrılıp kaldım nasıl olarak

Bindiğim atın alını ak, boz
Çelik gibi ol, olumsuz işe

⁴İlk mısralardaki “kilim”, “at” kelimeleri kafiye tutturmak için kullanılmıştır.

Ölenle birlikte ölmek yok
(Çünkü) Beraber çıkmaz can başka(Çev. Halife Altay).

“As” merasimi, “As” merasimi kişinin ölümünün yıl dönümünde yapılır. Aynı zamanda bu ölünün en son merasimi olup, büyük hayvanlardan genelde at kesilir ama at kesmeye gücü yetmeyen aileler, bir inek ya da birkaç tane koyun keserek geleneksel görevlerini yerine getirirler. Kazaklarda ölüm anından itibaren ölüyle ilgili yapılanların her aşamasında, bu türlü törenler eski Türk inanç ve İslam dininin karşılığında yapılmaktadır (Ünal, 2008, s. 105).

Naurız bayramı, Naurız bayramı tüm Türk Dünyasında ortak bir bayramdır. Eski Türk topluluklarının hesaplarına göre, Nevruz ayında gündüz ve gece vaktinin uzunluğu eşit olduğundaki günde düzenlenir. Naurız Türk geleneğinde bir bahar şenliğidir. Bayramda genç, ihtiyar herkes bütün köyü dolaşarak tebrikleşirler. Birbirlerini evlerine davet ederler, sofraya hazırlarlar ve birbirlerine öfkeli kişiler barışırlar. Bayram gösterileri çerçevesinde, çeşitli oyunlar eğlenceler yapılır. Geleneksel şiirlerine dayalı nevrüz şiirleri, "aytıs"lar okunur; yanıltmacalar, bilmeceler, sorular. Bunun dışında şarkılar söylenir; kıssalar anlatılır. Bazı yerlerdeki kadın-erkek güreşleri, halkın büyük ilgi duyduğu gösterilerdir (Altay , 1981, s. 337).

“Naurız” eğlenceleri geleneğe göre yılbaşından sonra 22 Martta yapılır. Herkes büyük kazanlarda bol bol sür et yani kuru etle birlikte, buğday ezmesi, “köce” (lapa) yaparlar. Bunun içine evde bulunan her türlü hububattan az miktarda katılır ve bir de “kurt” (kuru peynir) ezilerek ilave edilir, dolayısıyla çok lezzetli bir yemek olur. Buna “Naurız köce” yani Nevruz lapası denir. Nevruz adeta bir bayram gibi karşılanır. Evler ziyaret edilir, oyunlar oynanır, gece de evlerde toplanarak eğlenceler tertip edilir (Altay , 1981, s. 337).

Anadolu Kazaklarının mutfak kültüründe ne tür yiyecek ve içeceklerinin yer aldığına gelirse, göçün etkisiyle birlikte geçtikleri her bölgeden farklı lezzetler edinmişlerdir. Türk mutfağı ağırlıklı olmak üzere genel itibariyle et ağırlıklı bir sofraya sahiplerdir. Bunun yanı sıra Pakistan mutfağına has bazı lezzetler de bulunmaktadır. Âdetler hâlâ devam ettiği için çeşitli toplantılarda, düğünlerde Kazak mutfağına ait lezzetler hazırlanmaya devam ettirilmektedir.

Eski Kazak bayramları günümüzde Anadolu Kazakları tarafından pek kutlanmamaktadır. Mesela Nevruz bayramında Kazaklar bir araya gelmeye çalışmaktadırlar, ancak bu da eskisi gibi değildir, mesela Kımız Murındık⁵ artık kutlanmamaktadır.

Din meselesine gelirsek, Kazaklar Türk dünyası temsilcilerinin çoğu gibi İslam dinî, Hanefî mezhebine mensupturlar ve İslamiyetin beş şartına uyumaya çalışırlar. Çocuklarını ilk önce köy mollaları vasıtasıyla okuttuktan sonra, daha iyi yetişmelerini sağlamak için şehire gönderirler.

Anadolu Kazakları İstanbul'da Altay Kazakları Camisini yaptılar. İslam dinîni incelemek ve okutmak için Kuran kursları ve yataklı yurtlar da açıldı. Fakat Kazaklarda halen eskiden yani şamanizmden kalan gelenek- görenekler devam etmektedir.

“Baksılık” yani şamanlık,

Baksılık, Türk dünyasının en meşhur kahramanlarından biri olarak da kabul edilir. Baksı deyince, aklımıza kendinden geçen, sıradan olmayan, acayıp işleri yapan kişiler gelir. Baksının oynama usülleri değişiktir. Kimisi “dombıra” (tambura, saz), kimisi “kobız” (komuz, keman) çalarak, kimisi de kendi kendilerine uydurmuş oldukları bir takım kafiyeli sözleri yüksek sesle söyleyerek ya da mırıldanarak oynarlar. Bunlar genellikle “Korkıttın küyi” yani Korkut Dedenin Havası dedikleri havayı çalarlar. Baksılar bu tür oyunlarını, bir hastanın iyileşmesi için yaparlar. Bu oyundan sonra kimisi bayılır, kimisi yarı baygın halde hastaya kendilerine özgü tedavilerini uygularlar. Baksılar fal açmaya “kumalak aşu” yani tane halindeki koyun tersine kumalak denilmekte olup, kumalak salmak manasına gelir. Baksılar hem erkekler hem de kadınlar olabilir. Baksıların öldükleri zaman tek başına, yalnız olarak ayrı mezarlara gömüldükleri de söylenir (Türk Dünyası, 2007, s. 75).

İslam dinînin kurallarıyla eski şamanizm, ata ruhu beraber kullanılmaktadır. Mesela, ateşe saygı göstermek, ateşe tükürmemek, yeni gelin eve girerken saygı olarak ya da, kadınlara doğum esnasında kolaylık olsun diye ateşe biraz yağ dökmek veya yağ parçasını atmak, ateşin üç tarafından kül alarak hastaya üfleme, beşikteki çocuk rahat uyusun diye içinde çocuk bulunan beşiği iki elle tutarak ateşin üzerinden gezdirmek, yeni yapılmış olan beşiği yer yer kızgın demirle dağlamak, çocuğa göz değmesin diye

⁵Kımız Murındık: Kazaklarda Nevruz bayramı sırasında o yıl kımızın bol olması temennisiyle hazırlanan bir içecek.

puhu kuşunun tırnağını beşiğin üzerine takmak ve kurşun dökmek vs. gibi şeyler görmek mümkündür.

Kazaklar ata ruhuna çok inanırlar. Ruha da “aurak” derler. Aruakların her zaman hayatta olan akrabalarının yanında olduklarına ve onları desteklediklerine inanırlarlar. Kazaklar tanrı anlamına gelen “Huda” yerine “Kudai” derler. Kazaklarda ruhla ilgili şöyle bir deyim vardır, “Eki aruak bir Kudaiga tapsırdım” yani iki ruhu bir Tanrıya havale ettim derken iki kişi arasındaki bir işi ikimizin de büyüklerinin ruhları ile Tanrıya havale ettim anlamında söylenir. Bir de karşısındakini inandırmak için, “mine Kudai, mine aruak” yani işte ruh, işte Tanrı derler. “Aruakka şet boldı” (günahkâr oldu), “Aruak atkır” (ruh çarpsın), “Aruak koldasın” (ruh kollasın) gibi misallerden ruhperestlik inancı görülmektedir (Kenceahmetoglu, 1994, s. 45).

5. BÖLÜM

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN BULGU VE YORUMLAR

Katılımcılarla gerçekleştirdiğimiz nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine mülakat ve katılımlı gözlem aracılığıyla Anadolu'da yaşayan Kazakların sosyo-kültürel yapılarına ilişkin tespitler gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Buna göre Anadolu topraklarında yaşayan Kazakların yaşam tarzları, sosyo-kültürel hayatları, karşılaştıkları sorunları değerlendirmeye çalıştık.

Anadolu'ya ilk göç eden Kazaklar yaklaşık 2000 kişiydiler. Günümüzde Türkiye'de yaşayan Kazakların sayısı ise 20.000 civarındadır (Katılımcı 1). Kazakların Türkiye'ye ilk geldikleri dönemle, o zamanki ve günümüzdeki yaşam durumları karşılaştırılınca epey büyük farklılıklar söz konusudur. Kazaklarla yapılan mülakatlar; sosyo-demografik özellikler, sosyo-kültürel unsurlar, eğitim ve dil gibi konularla ilgili derinlemesine soruların açıklanmasında kullanılmıştır. Mülakatlar sadece Türkiye'de yaşayan değil, aynı zamanda Kazakistan'dan İsveç'e, Avustralya'dan, Fransa'ya varıncaya kadar pek çok farklı ülkede oturan Kazaklarla yapıldı. Yüz yüze görüşmenin mümkün olmadığı durumlarda e-posta aracılığıyla katılımcılarla yazışmalar yürütülmüş ve gelen cevaplar eldeki çalışmada kullanılmıştır. Böylelikle farklı coğrafyalarda yaşayan Kazakların sosyo-kültürel yapıları ile karşılaştıkları sorunların mukayesesini gerçekleştirmeye çalıştık.

Avrupa Kazakları Federasyonu yöneticisine göre Avrupa'da yaklaşık 15 bin Kazak yaşamaktadır. Almanya'daki Kazakların sayısı yaklaşık 1300-1500, yani 250 civarında ailedir. Bunların yaklaşık sayıları şöyledir: Münih'te 60 aile, Köln'de 90 aile, Hamburg'te 4 aile, Batı Berlin'de 20 aile, Heidelberg'te 2 aile, Mainz'da 2 aile, Frankfurt'ta 2 aile vb. İsveç'teki Kazakların sayısı yaklaşık 30'dur. Çoğu Stockholm'de, Vasteras ve Göteborg gibi yerlerde yaşamaktadır (Baymolda, 2015, s. 28). Avrupa'daki Kazak kültürel derneklerinin bulunduğu şehirler ve yöneticileri (Baymolda, 2015, s. 28) şöyledir:

Berlin: Yunus Toraman,

Köln: Abdurahman Çetin,

Münih: Alihan Canal Altay,

Fransa: Cengiz Oruç,

Hollanda: Merey Bodur,

Danimarka: Hacı Akbar Ayubi,

İngiltere: İsmail Kesici,

Avusturya: Akbar Keran,

İsveç: İbrahim Dinçtürk,

Norveç: Mahmut Baştaş

Alan araştırması için uygulanan derinlemesine görüşmelere toplam 30 kişi katılmıştır. Bunların %43,3 - kadın (13 kadın), %56,6(17 kişi) ise erkektir.

Tablo 3. Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Sayı	Yüzde
Kadın	13	43,3
Erkek	17	56,6
Toplam	30	100,0

Tablo 3'ten görüleceği gibi katılımcıların toplam sayısı 30'dur. Katılımcıların cinsiyetlerine göre dağılımına bakıldığında %43,3'lük bir kısmı kadın katılımcılardan oluşmakta iken %56,6'lük bir bölümü erkek katılımcılardan oluşmaktadır. Cinsiyet bakımından erkeklerin çoğunlukta olmasının sebebi araştırma yapılan bölgelerde erkek katılımcılarla görüşme olanaklarının daha elverişli olması ve kahvehane, cami vb. toplu alanlarda görüşmelerin gerçekleştirilmesi sonucudur.

Tablo 4. Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yaş	Kişi sayısı	Yüzde
18	1	3,3
20	1	3,3
21	3	10
23	3	10
25	3	10
27	2	6,6
28	1	3,3
29	1	3,3

30	1	3,3
31	2	6,6
35	2	6,6
40	1	3,3
42	1	3,3
43	1	3,3
47	2	6,6
48	1	3,3
52	1	3,3
55	1	3,3
60	1	3,3,
62	1	3,3
Toplam	30	100

Araştırmaya katılan göçmenlerin yaşları genellikle 21-27 grubuna aittir. Daha ileri yaş grubundaki kişiler araştırmaya katılmaktan kaçınmışlardır.

Katılımcıların doğum yerleri ile büyüdüğü yerleri bilmek, kimliklerinin oluşumları ile ilgili yorumlar gerçekleştirmekte katkısı olacaktır. Örneğin Salihli gibi çevresel olarak endüstri bakımından gelişmiş bir bölgede yaşayan Kazaklar ekonomik anlamda işçi bir çevrede yetişmektedir. Diğer bölgelerde ise böyle bir durum söz konusu değildir. Çalışma evrenine katılan göçmenlerin doğum yerleri farklıdır, ama ağırlıklı olarak araştırma örneğine tesadüfi örneklem yöntemi ile giren katılımcılar Altay köyü ve İstanbul doğumludur. Bununla birlikte Köln (Almanya), Ankara, Niğde, Salihli(Manisa) gibi il ve ilçelerde doğan katılımcılar bulunmaktadır. Ancak bunların önemli bir kısmı İstanbul'da yaşamaktadır.

Şehir	Kişi Sayısı	Yüzde
Altay Köyü - Ulukışla/Niğde	8	26,6
Ankara	1	3,3
İstanbul	15	50
Konya	1	3,3
Köln/Almanya	1	3,3
Manisa	1	3,3
Pekin/Çin	1	3,3
Salihli/Manisa	2	6,6
Toplam	30	100

Tablo 5. Katılımcıların doğum yerlerine göre dağılımı

Katılımcıların yaşadıkları şehirler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Buna göre araştırma örneğinin %50'si İstanbul'da yaşamaktadır. Kalan katılımcılar ise Hollanda,

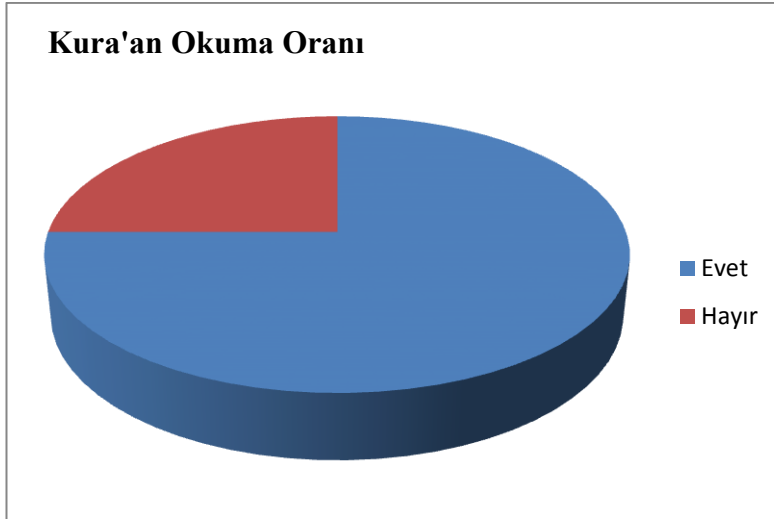
İngiltere, Fransa gibi farklı ülkelerin yanı sıra Ankara, Niğde gibi şehirlerde yaşamaktadır.

Şehir	Kişi Sayısı	Yüzde
Ankara	2	6,6
Hollanda	2	6,6
İngiltere	1	3,3
İstanbul	20	66,6
Niğde	3	10
Paris/Fransa	1	3,3
Avusturya	1	3,3
Toplam	30	100

Tablo 6. Katılımcıların yaşadıkları yerlere göre dağılımı

Dinî Durum: Katılımcıların tamamı mensup oldukları din bakımından “Müslümandır”. Müslüman-Sunni-Hanefi mezhebi. Erkekler Cuma namazına giderler. Kadınlar sık sık dinî sohbetlere giderler. Anadolu Kazaklarında din hayatın önemli bir aşamasındadır. Dinî yaşam da sosyal hayatta etkin bir rol oynamaktadır. Kazakların önemli bir kısmı dinî alanlara gittiklerini ifade etmektedirler. Camilerde sosyal yaşamın bir parçası olarak Kazak çevrelerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Bunun yanı sıra geleneklerine bağlı olmak dinî değerlere sahip çıkmakla eşdeğer olduğunu da belirten katılımcılar bulunmaktadır. Türkiye’deki Kazakların sosyal çevrelerinde dinî bakımdan zorlanmamalarındaki en önemli etken hiç kuşkusuz Türklerin de Müslüman olmalarıdır.

Kazakların Doğu Türkistan’dan göç nedenlerinin biri de din unsurlarının kaybedileceğinden korkmalarıdır. Çünkü, Çinliler tarafından gösterilen dinî baskıları, İslam dininin kaybolacağını sağlayacaktı. Türkiye’ye geldikleri ilk yıllarda bir evde toplanıp namazlarını cemaatle kılan Kazaklar, şimdi kendi camilerine inşa ederek, kadınlar sohbe gidererek, erkekeler de camilerde toplanarak ibadet ederler. Yani, hane reislerinin hemen hemen hepsi namaz kılmaktadır. Katılımcılara “Kur’an okumasını biliyor mu sunuz” sorusuna cevap verenler oranı:

Grafik 1. Kur'an Okuma Oranı

Ekonomik Durumları: Kazakların kendilerini sosyo-kültürel bakımdan hangi seviyede gördüklerini belirlemeye çalışmak, eldeki tezin önemli bir noktasını oluşturmaktadır. Kazakların göç sırasında çektikleri zorluklar, gerek can gerek de mal kayıpları Anadolu'ya geldiklerinde ekonomik durumlarını belirlemiştir. Bu bakımdan Kazaklar ekonomik anlamda son derece ciddi güçlükler çekmişlerdir. Kazaklar hayatın ekonomik anlamdaki her safhasına sıfırdan başlamak zorunda kaldılar. Bu da birçok güçlüğün aşılması için çeşitli zorlukları da beraberinde getirmiştir.

Kazaklar Türkiye'ye ilk geldiklerinde, Türkiye tarafından Kazaklara birçok yardım yapıldı. Türk hükümeti bu yardımlarını birçok imkânla desteklemiştir. Hatta yeni evlerin nerede yapılacağını bile Kazaklar kendileri seçmiştir. Her boya yaşayacakları yerleri seçme imkânı verildi. Herkes kendilerine göre, atayurtlarına benzeyen yerleri seçip yeni hayata başladılar.

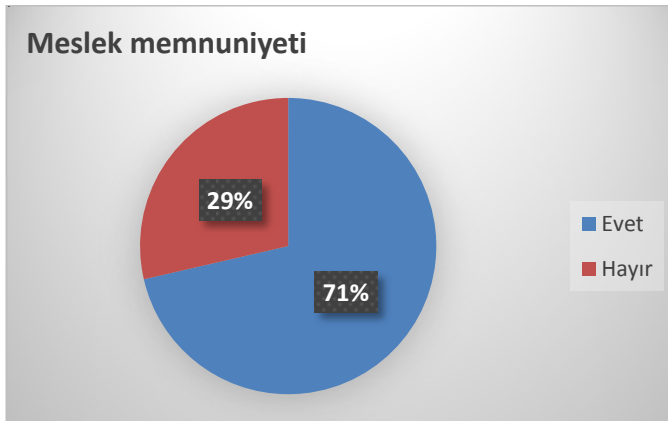
Günümüzde ise Anadolu Kazaklarının durumları geldikleri döneme göre daha iyidir. Gençler, büyük şehirlerde eğitim almaya, iş aramaya başlamışlardır. Böylelikle büyük şehirlere göç de artmaktadır. Bazıları yurtdışına gitme imkânını da bulmaktadır. Herkesin günlük ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde gelirleri bulunmaktadır. Görüşme yapılan katılımcıların bir kısmının da kendi özel iş yerlerinin bulunduğunu ve durumlarının iyi olduğunu ifade etmesi, Kazakların buldukları bölgedeki sosyal ve ticari yaşamla uyum sağladıklarının bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Katılımcıların meslek durumlarına göre dağılımları ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Buna göre katılımcılar ağırlıklı olarak özel sektörde çalışmaktadır. Bunların yanı sıra hizmet sektöründe de çalışan katılımcılar bulunmaktadır. Kadınların içerisindeki 4 katılımcı ise ev hanımıdır. Erkeklerin bir kısmı ise dericilik, terzi vb. olmak üzere ticaret ve zanaat ile uğraşmaktadır. Bunların yanı sıra öğrenci olan üç katılımcı bulunmaktadır.

Meslek	Sayı	Yüzde
Sanat yönetmenliği/İllüstratör	2	6,6
İnşaat mühendisi	3	10
Hemşire	1	3,3
Ev hanımı	4	13,3
Muhasebeci	1	3,3
Pazarlamacı	3	10
İşçi	1	3,3
Rehber	1	3,3
Dış ticaret uzmanı	1	3,3
Öğrenci	4	13,3
İnşaat teknikleri, çizim üzerine teknik ressam	2	6,6
Nakliyatçı	1	3,3
Türkolog	1	3,3
Ticaret	2	6,6
Terzi	3	10
Toplam	30	100

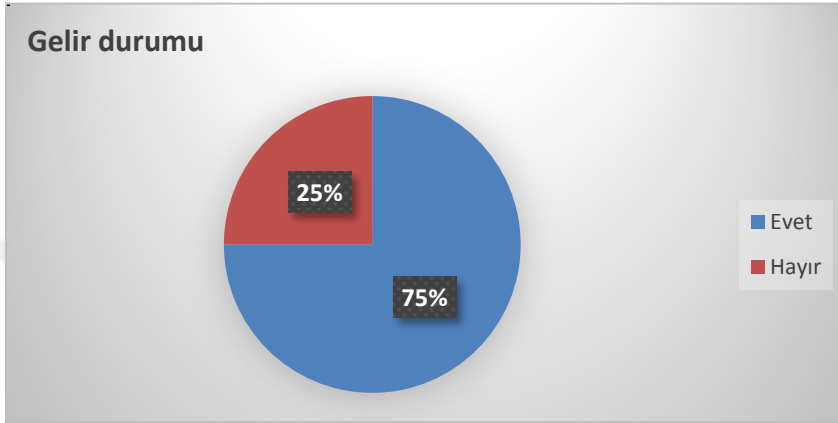
Tablo 7. Katılımcıların mesleklerine göre dağılımı

Görüşmelerde sorduğumuz “Çalışıyorsanız çalışma koşullarından memnunsunuz?” sorusuna “evet” diyenlerin oranı%71iken“hayır” diyenlerin oranı ise %29’dur. Buna göre Kazakların büyük bir bölümü çalıştıkları işlerden memnundur. Ancak zaman zaman gelir ve iş gücü arasındaki orantısızlıktan Kazaklar da şikâyet etmektedir. Özellikle katılımcı işçi ise karşılığını alamamaktan şikâyet etmektedir. (bk. Grafik 2)

Grafik 2. Katılımcıların meslek durumlarına ilişkin görüşleri

Geliriniz ihtiyaçları karşılayıp karşılamadığına ilişkin soruya katılımcıların %75'i evet karşılıyor derken % 25'i gelirinin yetersiz geldiğini ifade etmiştir. Bu oranla meslek memnuiyeti arasında doğru bir ilişki söz konusudur. Mesleğinden memnun olanlar bir bakıma ağırlıklı olarak gelirinden de memnundur ve mesleği aracılığıyla kazandıkları paranın ihtiyaçları karşılamada yeterli olduğunu ifade etmişlerdir (Grafik 3).

Grafik 3. Katılımcıların gelirlerinin ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadığı

Araştırma kapsamında örneklem içinde yer alan Kazak göçmenlerin meslek yapılarına bakıldığında çok farklı meslek grupları karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, mesleklerini ev hanımı olarak belirten kişilerin birçoğu ya emekli ya da ev içerisinde terzi olarak çalışmaktadır. Örneğin katılımcı 2 şunları ifade etmektedir:

“Ailem 1952’de Türkiye’ye gelmiş. Annem, babam, kardeşlerim, amcam ve amcamın ailesi. Köyde yaşadığımız için pek okul olmadı, fakat köy imamlarından, ailemden Kazakçayı öğrendim. Babam burada vefat etti, o zamanlar hepimiz için zor günler idi. Ufak-tefek işlerle uğraştık, çoğunlukla terzi olduk. Oğlum okul için İstanbul’a gitti, ben de yanına geldim, gençken uğraştığım dikiş nakış işlerini şimdi de yapıyorum”.(Katılımcı 2, 60 yaş, kadın)

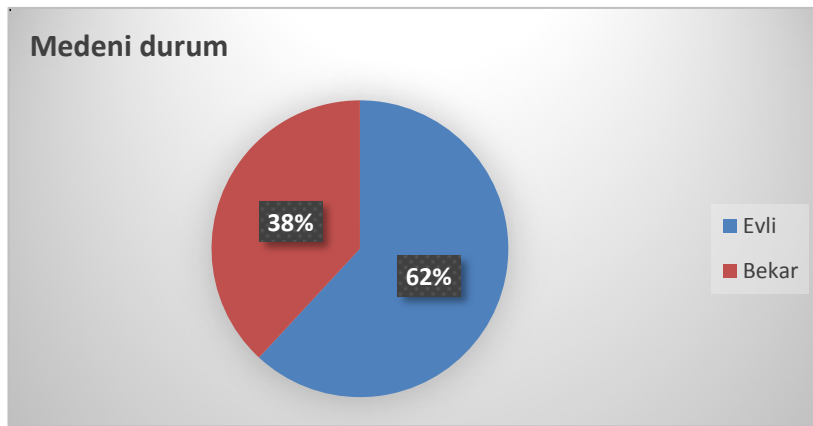
Aile Yapısı: “Kiminle yaşıyorsunuz?” sorusuna katılımcıların çoğu ailesiyle (anne-baba), ya da kendi ailesiyle (eşi-çocukları) birlikte yaşadığını ifade etmiştir. Bazıları ablasıyla, ya da abisiyle yaşadığını belirtmiştir. Bu bakımdan Kazak aile yapısı Türkiye’deki aile yapısı ile de benzerlik göstermektedir. İhtiyaç hâlinde anne ve baba ile evlatlarının aileleri de yaşayabilmektedir. Ancak büyük aile yapısında bir beraberlik ev içerisinde devam etmemektedir. Her aileye devlet tarafından sağlanan bir ev imkânının

sonucunda Kazak bozkırlarından devam edegelen büyük aile kavramı artık Anadolu’da unutulmuştur. Ancak yine de Kazaklar arasındaki akrabalık ilişkilerinin sağlam bir karakterde olduğunu ifade edebiliriz.

Anadolu Kazakları genellikle çok çocuklu ailelerden oluşuyor. Sorularımıza cevap veren kişilerin sadece birkaçı ailede tek çocuktur, sonra 1’den başlayarak ailede en çok çocuk sayısı 11’dir. Bu da Kazak ailelerinde çok çocuk sahibi olmanın benimsendiğini göstermektedir. Kazaklarda tek çocuklu aileler yok denecek kadar azdır.

Katılımcıların medeni durumlarına bakıldığında, %62 bekâr, %38 evli olduğu görülmektedir (bk. Grafik 4). Daha ileri yaş gruplarındaki katılımcılar kendilerinin daha erken yaşta evlendiklerini ifade etmişlerdir. Şimdiki gençlerin ise türlü bahanelerle evlilikten kaçtıklarını ya da evliliklerini daha ileri yaşlarda yaptıklarını ifade etmektedir. 20-30 yaş aralığındaki katılımcıların sayısının fazla olması ve bekâr katılımcı sayısının buna bağlı olarak yüksek çıkmasındaki temel gerekçe budur. Günümüzde Kazakistan’ın güney tarafında bu tür âdetler hâlâ devam etmektedir. 18-25 yaş aralığında evlenenler bir hayli fazladır. Kazakistan’ın kuzey tarafı ise biraz daha geç evlenmeyi tercih etmektedir. Türkiye Kazakları ise önce eğitimlerini tamamlayıp işe girerler; evlenmeyi ise biraz daha geç yaşa bırakırlar.

Grafik 4. Katılımcıların medeni durumu

Görüşmelerde evliyseniz “Eşiniz akraba çevresinden mi, aynı boydan mı?” sorusuna farklı cevaplar alınmıştır. Bazı katılımcılar eşinin Türk olduğunu, bazıları ise Kazak olduğunu, hatta akraba çevresinden olduğunu belirttiler. Yedi ata kuralını bir katılımcı çiğnemiştir. Yani hiçbir şekilde Kazaklarda görülmeyen akraba evliliği Türkiye’ye göç

etmiş bir Kazak ailesinde gerçekleştirilmiştir. Kuzenler birbirleriyle evlendirilmiştir. Bu durum Kazakların örf-adetlerinde bulunmayan daha çok bölgesel olarak Anadolu'da devam edegelen bir gelenektir. Bekar olanların çoğu ise Kazak ya da Türkiye Türkleriyle evlenmeyi tercih etmişlerdir. Sınırlı sayıda katılımcı farklı milletten biriyle evlenmeyi arzu ettiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda Kazakların evliliklerinin daha çok iç evlilikler olduğunu belirtebiliriz. Her ne kadar kültürel olarak buldukları bölgelerde kolay uyum sağlamış olsalar da Kazaklar evliliklerde görece tutucudur. Katılımcı 3 bu durumu aşağıdaki cümlelerle ifade etmektedir.

“Başka milletlere karşı ters bir bakışım yok, ama Kazakla evlenmek istiyorum.”
(Katılımcı 3, 23 yaş, kadın).

Kazakların dış evlilikleri: Bu bakımdan Kazakların önemli bir bölümü diğer etnik gruplara karşı olumsuz bir tutum içerisinde olmasalar da durum evliliğe geldiğinde farklılık arz etmektedir. Kendi vatanlarından uzakta olan Kazaklar bu tip etnik içi evliliklerle belki de kültürel kimliklerini devam ettirmeyi arzu etmektedirler. Her ne kadar bu durum genel için böyle olsa da Türklerle evlilik de yadırganmamaktadır. Bir Türkle evlenmekle bir Kazakla evlenmek arasında çok fazla bir farklılık bulunmamaktadır. Kazak katılımcıların geneli bu durumu ifade etmişlerdir. Bundaki temel etkenin ise Kazaklarla Türklerin etnik olarak çok da farklı görülmemesinden ileri gelmektedir.

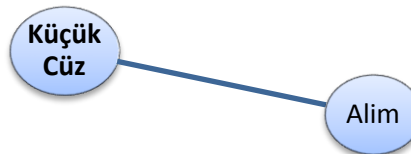
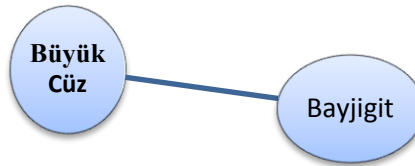
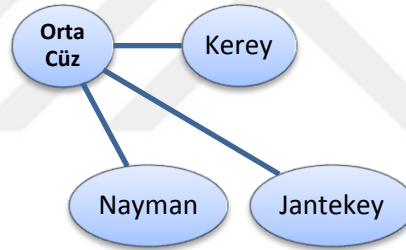
“Evliyim, eşim Türk, Ankaralı”.(Katılımcı 4, 21 yaş, kadın, ev hanımı).

“Evliyim, eşim Türk, Bir Kazakla bir Türk arasında çok fazla farklılık yok. Evlenirken herkes normal karşıladı.” (Katılımcı 6, 24 yaş, kadın, ev hanımı).

Kazakların Türklerle ya da başka bir milletle evlenmelerine ailelerin karşı olup olmadığını sorduğumuzda, katılımcıların geneli eskiden bu tür evliliklerin yadırgandığını ancak şimdi bu durumun son derece normal olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcı 6'nın da ifadeleri bu durumu destekler niteliktedir. Ayrıca, Güneşli'de Kazaklar hakkında bilgiler toplarken, bazı Kazakların fiziksel görünüşlerinin farklı olduğunu sorduğumuzda, katılımcılar göç sırasında Pakistan'da geçen süreçte bazı Kazak ailelerinin kızlarını yoksulluktan kurtarmak için, durumları iyi olan Pakistan erkekleriyle evlendirdiklerini, bu nedenle de bazılarının Pakistanlılara benzediğini ifade etmişlerdir.

Yedi Ata – Anadolu Kazaklarında genelde Yedi Göbek evlilik geleneği devam etmektedir. Aslında, Anadolu Kazaklarında bu tür geleneği devam ettirmek biraz zordur, çünkü buradaki Kazakların çoğu aynı boy, aynı sülâleden, özellikle Türkiye’ye ilk gelişlerinde nüfus azlığından dolayı bu geleneği devam ettirmeleri çok zordu. Şimdi ise nüfusun çoğalmasının sayesinde, Kazaklarda Yedi Göbek evlenme geleneği devam etmektedir. Örnek olarak şu olayı gösterebiliriz, buradaki Kazakların çoğu Orta boydandır. Çoğu Nayman, Kerey, onlar birbiriyle evlenirler, fakat ileride bu Yedi Ata geleneğinin bozulmaması için, her aile kendi yedi ata isimlerini bilmelidir, Yedi Ata isimleri aynı olmadıkları zaman, iki genin evlenmelerine izin verilir.

Boy ve Sülâle: “Kendinizi hangi kimlikle tanımlarsınız?” sorusuna yüzde %28 - Türk, %71 - ise Kazak olarak belirtti. Hangi boydan (rudan) ve sülâle (cüzden) mensup olduklarına gelirsek, çoğu orta cüz, kerey boyuna mensuptur. Aralarında çok az sayıda küçük cüz “âlim” temsilcileri vardır. Anketteki soruların cevaplarına göre boy çeşitlerini sırayabiliriz,

Grafik 5. Anadolu’da bulunan Kazak cüzleri ve ruları.

Anadolu Kazakları boy ve sülale geleneğini hala devam ettiriyor ve eski geleneksel kanun sayılan aynı boydan, sülaleden olanlarda kız alıp verme olayı yoktur.

Anket cevaplarına göre Türkiye’de Kazakların dernek ve sivil toplum kuruluşları şu şekildedir ve çoğu İstanbul’dadır.

Kazak Türkleri Vakfı, Kazak-Türk Eğitim Ve Araştırma Derneği, Doğu Türkistan Göçmenler Derneği, Altay Köy Kızları Derneği, Hoca Ahmet Yesevi İlim ve İrfan Vakfı, Korkıt Ata Derneği, Kazak Türkleri Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Derneği, Avrupa’da oturan Kazakların kendi dernekleri vardır. Mesela, Londra Kazak Derneği gibi vb.

Eğitim Durumları: Anadolu’ya ilk göç eden Kazakların çoğu, eski anavatanlarında medreselerde dinî eğitim görmüşler. İlk geldiklerinde maddi durumlarının müsait olmadığını ve bunun için yüksek seviyede eğitim alamadıklarını söylüyorlar.

Eğitim durumlarıyla ilgili sorusuna cevap verenlerin çoğu, yani % 61,9 üniversite, % 14,3 yüksek lisans bitirmişler, çoğu eğitim dilleri de ilk başta Türkçe, sonra İngilizce olarak gösterildi.

Bazıları Türkçe ve Kazakça isimlerinin farklı olduklarını söylüyor. Mesela, Bahaddir, Kazakçası Batır, ya da Burak, Kazakçası ise Barak.

Evde iki dil de konuşulduğunu yazıyorlar, ama kendilerini Türkçe daha kolay ifade ettiklerini söylüyorlar.

% 76,2 sı Kazakçayı aile ortamında öğrendiklerini söylüyor. Kirilce yazıp okuyabilenler ise azdır, ya Kazakistan’da eğitim almışlar ya da kendileri öğrenmiştir.

Günümüzde, Kazakça okulların açılmasına rağmen, tüm dersler Türkçe geçiyor. Kazak çocukları Türk çocuklarıyla birlikte aynı okullara gitmektedir, yani anaokulu, lise, üniversite vb. Aile içi eğitimleri ise dille bağlıdır. Kazakça ya aile içerisinde öğretilir ya da kurslarda öğrenilir, fakat genç Kazak kuşağı Kazakçayı çok düşük seviyede bilmektedir.

Kazak çocukları dinî eğitimin alınmasına da önem veriyor. Türkiye Kazaklarının belediye yardımıyla inşa ettikleri İstanbul’da, Güneşli’de camileri vardır. Tam karşısında ise dinî eğitim için Hoca Ahmet Yesevi medresesi açıldı. Türkiye Kazakları İslam dinine saygı duyar, farzlarını yapar, kadınlardan çoğu ise kapalıdır.

Atalarının Anadolu topraklarına nasıl geldiklerini, göç tarihini bilen gençlerin sayısı maalesef çok değildir.

Şimdiye kadar yaşadıkları ya da yaşamakta oldukları en önemli sorunları belirtmelerini istediğimizde, ilk olarak işsizlik, sonra Kazakların kendi aralarındaki dayanışma, örgütlenme eksikliği, ekonomik ve eğitim sorunları belirtildi.

Görüşmeye katılan Kazaklara Türkiye’den başka bir ülkeye taşınmayı isteyip istemediklerini sorduğumuzda katılımcıların çoğu istemediklerini belirtmiştir. Bazıları kendilerinin istemediklerini, fakat çocuklarının Kazakistan’a gidip eğitim almalarını, orada kalıp işe girmelerini istediklerini belirtmişlerdir. Katılımcılardan sadece bir kişi maddiyata dayalı sorun nedeniyle Avrupa’ya gitmek istediğini belirtmiştir.

2015 yılının 30 Mayıs günü Altay Köyü Yaz Şenliğinde yapılan görüşme sırasında, Altay Köyünde yaşayan, fakat çocuklarıyla sonradan Almanya’ya taşınan bir katılımcının (Katılımcı 10) anlattıkları Kazakların göç dolu hikâyelerinin bir parçasıdır. 1951 yılında doğan Katılımcı 10 ailesiyle birlikte Türkiye’ye geldiğinde çok küçükmüş. Altay köyünde yaşamış. Büyük oğlu okul için İstanbul’a gitmiş ve üniversiteden mezun olduktan sonra iş için Almanya’ya kabul edilmiştir. Almanya’ya yerleştikten sonra, Türkiye’de kalan annesini, ailesini götürüp tamamen Almanya’ya taşımıştır. Fakat özlediklerinde sık sık Türkiye’yi ziyarete gelmektedirler.

Katılımcı 5 de Türkiyede yaşamaktan memnun olduğu şu şekilde belirtmiştir: “Türkiye’de yaşamaktan memnunuz, hiç bir yere taşınmak istemiyoruz. İstanbul’da yaşadığım bir apartman, satın aldığım ve şimdilik kiraya verdiğim iki dairem vardır. Halimize çok şükür. Bir oğlum Burak, bir Büşra adlı kızım vardır. Eşim Mine kendisi İzmirli, ben de Niğdeliyim. Oğlum üniversiteyi Kazakistan’dan bitirdi, Türkiye’ye tekrar gelip, şimdi askerliğini yapıyor.” (Katılımcı 5, 48 yaş, erkek).

Katılımcı 6 da gelecekte Kazakistan’a taşınmayı düşünse de Türkiyeye çok alıştığını söylemektedir. Katılımcı 6, köyde iş bulamadığından dolayı, annesiyle İstanbul’a, Güneşli’ye, yani Eskiden Kazakkent’e taşınıyorlar. Kazakistan’ı sık sık ziyaret ediyor, orada işe başlamış, Rusçayı ve Kirilceyi de orada öğrenmiş. İngilizce, Türkçe, Kazakça, Rusça çok iyi seviyede konuşuyor. İleride Kazakistan’a taşınmayı düşünüyor, ama ailesi Türkiye’ye alıştıklarından dolayı yakın gelecekte başka ülkeye taşınmayacaklarmış. Kendisinin Türkçe ve Kazakça iki farklı ismi var. Kazakçayı yaşlılardan öğrenmiş.

Ailede iki dili de kullanıyor. (Katılımcı 6 erkek, yaşı 31, doğum yeri Altay Köy-Ulukışla/Niğde. Yaşadığı ve çalıştığı yer Güneşli/İstanbul, mesleği sanat yönetmenliği/i llüstratör, geliri ihtiyaçlarını karşılıyor, evde tek çocuk, bekar.)

Türkiye Kazaklarından görüşme yaptığımız katılımcılardan bazıları da şu bilgileri vermişlerdir:

“Adım Elif, yaşı 25’te, tüm evraklarda adım Elif olarak geçiyor, fakat evde Kazakça Elizat derler bana. Anne-babam Türkiye’ye geldiklerinde soyadları olmamıştır, nüfus müdürlüğüne kayıt yaptırdıklarında soyadın olması şarttı ve herkes kendilerine göre soyad seçmişler”. (Bayan, 25 yaşında, Hemşire).

Katılımcı 7, kadın, yaşı 25, doğum yeri İstanbul, Zeytinburnu, mesleği hemşire, medeni durumu evli ve eşi akraba çevresinden, kendisi orta boy, Şakabay ruından, Türkçe, İngilizce, Almanca biliyor, ana dili olarak Türkçeyi seçti, Kazakçayı öğrenememiş.

Katılımcı 8, kadın, yaşı 21, doğum yeri İstanbul, Bahçelievler, ev hanımı, evli, eşi Türk. Kendisi orta boy, Nayman sülalesinden (ru), eğitim durumu lise mezunu, Kazakça ve Türkçe biliyor, Kazakçayı aile ortamında öğrendi, şehirde yaşasa da köyü var, atalarının Anadolu topraklarına nasıl geldiğini duymuş, ama pek bilmiyor.

Kazakistan’la İlişkiler: Anadolu Kazaklarının çoğu Kazakistan’a taşınmak istemiyorlar. Nedenleri de, yeniden hayata başlamak: ev, eğitim, iş, topluma karışma, dil, yeni zihniyet gibi şeylerden kaçınıyorlar. Kazaklar artık burada doğup, burada büyümüşler ve artık anavatan olarak Türkiye’yi görmektedirler. Kazakistan 2009 yılında “Nurlı Köş” Kazak göçmenleri için bir projeyi başlatmış, yani Kazakistan nüfusunun çoğalması için ve uzaktaki Kazakların vatanlarına geri dönmeleri için bu proje başlatılmıştır. 1996’lı yıllarda Türkiye’den birçok Kazak iş amacıyla Kazakistan’a gitmiştir. Günümüzde, Kazakistan’da, özellikle Almatı’nın büyük mağaza, pazarlarında Türkiye’den gelen tüccarlar vardır, çoğu giyim sanayiinde uğraşüyor. Bazıları iş amacıyla oralarda kalıyor, fakat Türkiye’ye sık sık gidip geliyorlarmış.

Anadolu Kazakları’nın Kazakistan’da eğitim almaları için de fırsatlar yaratılmıştır, Mesela her sene belli bir sayıda Türkiye Kazakları Türkistan’daki Ahmet Yesevi Üniversitesine, Almatı’daki Kazak Milli Üniversitesine öğrenci değişim programıyla eğitim almaya geliyorlar. Kazakistan Kazakları sosyal-medya da kendi sayfalarını açarak, Kazakistan’la medya aracılığıyla ilişkide bulunmaktadır. Anadolu Kazakları Kirilce

bilmediklerinden dolayı, orijinal Kazak dilinde yazılan kitapları okuyamıyorlar, çevirilen kitapları okuyorlar. Kazakistan Kazakları için de, Türkiye'ye gelmelerine, Kazak semtlerinde kalmalarına, dinî kurslara katılmalarına da günümüzde fırsatlar bulunmaktadır.

Türkiye'de iki ayda bir yayımlanan "Kazak Eli" dergisi Kazakistan ve Türkiye arasında bir köprü görevi görmektedir. Yayın yeri İstanbul'dur, fakat iki ülkede olan haberleri her iki dilde de paylaşıyor. Kirilce bilenlerin çoğu ya Kazakistan'da okumuşlar, ya da çalışmış kişilerdir.

Toplum İle Bütünleşme: Kazak göçmenlerine neden göç etmeye Türkiye'yi seçtiniz sorusuna Kazaklar ilk önce soyumuz, dilimiz, dinimiz bir olduğu için dediler, üstelik gidecekleri başka bir ülkeyi ekonomik açıdan, zihniyet açısından uygun görmedikleri için Anadolu'ya gelmeyi tercih etmişler ve bu kararda hiç pişman olmadıklarını söylüyorlar. Zaten Rusya tarafından baskı altına alınan Kazakistan'a göç edemezlerdi, Çin'e geri dönüş zaten yoktu, Hindistan'da ya da Pakistan'da kalırlarsa, milli kimliklerini tamamen kaybedeceklerdi, ondan dolayı her yönden uygun gördükleri memleket Türkiye idi.

Türkiye'ye ilk geldiklerinde Türkler tarafından çok iyi karşılanmışlardı, ilk gelişlerinden itibaren iâşe yardımları yürütülmüştür, yerleştikleri yerde de komşular tarafından iyi karşılanmışlardı. Çoğu tam olarak hangi milletten olduklarını çıkaramadılar, fakat müslüman, Türk deyince herkes yardımda bulundu diyorlar. Farklı inanca ve ideolojik görüşe sahip olanların Kazaklara "Göçmen" demeleri, Kazaklara kimliğini hatırlatmaktadır ve bu toprakta yabancı olduklarını belirtmektedir. Ama buna benzer olaylar çok azdır. Kazakları önceden görmeyenler ya da tanımayanlar, onlara Japon ya da Çinli diyorlarmış. Kazaklar artık diğer göçmenlerle aynı mahallede oturduklarından dolayı artık kendilerini hiç yabancı hissetmiyorlar.

Birbirlerini her türlü etkinliklerde destekleyen Kazaklar, birbirlerine çok düşkünlerdir. Boy ya da Sülale arasında Kazakistan'daki gibi ayrımcılık yoktur. Düğün zamanında, ya da cenazede herkes tarafından desteklenerek, mahalle olarak düzenlenir. Türkiye Kazakları Zeytinburnu/İstanbul'da Kazak Vakfını kurdular. İstanbul Büyükşehir Belediyesi vakıf için yer tahsis etmiştir. Vakıf başkanları Kazakçayı öğretmeye çalışıyor, İstanbul Kazaklarının Kazakistan kültür ve sanat adamlarıyla görüşme yapmalarını

sağlıyor. Vakfı Kazakistan Cumhuriyeti Meclisi milletvekilleri ziyaret ederler. Vakıf odalarında Kazak halkını temsil eden eşyalar ve Kazak edebiyatı eserleri toplanıp çeşitli etkinliklerde, buluşmalarda, konserlerde gösterilmektedir. Vakıfta çocuk dans grubu kuruldu ve her türlü konserde performans sergiliyorlar. Ayrıca Kazak halk enstrümanı dombıra kursları da açılmıştır.

Ramazan ayında, oruç zamanında Kazaklar sırayla birbirlerini iftara davet ediyorlar. Düğünlere hem Kazaklar, hem Türkler davet edilir. Düğünlerde Kazakça şarkılarıyla yanyana Türk şarkıları da çalınır ve çoğunukla Türk şarkıları daha sık tercih edilmektedir.

Kazaklar ilk gelişlerinde, Türkiye Türkleriyle kaynaşmalarında dil, eğitim ve zihniyet açısından pek zorluk çekmediler. İlk gelişlerinde Kazaklar için yerleştikleri yerlerde Türkçe dil kursları açıldı ve Türkçe öğretilmeye başlandı. İleri yaştaki kişiler yeni bir zihniyeti kabullenmekte zorlandılar. Göçmenlerin Türk toplumu ile tamamen bütünleşip kaynaşmasına “engel” olan şeylerden biri de, dil olduğu söylendi. Bütün bunlara rağmen üçüncü nesilden sonrakilerin eğitim, çalışma ve gelişme sonucu, toplumla bütünleşme ve kaynaşma sürecinin daha da hız aldığı görülmektedir.

Arkadaşlık, çevre, iş, eğitim düzeyi, eş seçme gibi yönlerin sayesinde toplumla kaynaşma oranı daha da yükselecektir.

Kazaklar sadece Türkiye Türkleriyle değil, komşu diğer göçmenlerle de kaynaşmışlardır. Başka ülkelerden kazaklarla, özbeklerle, uygurlarla, türkmenlerle, kırgızlarla aynı çevreyi, dili, görüşleri paylaşmaktadır. Göçmenlerin çoğu İstanbul’da aynı mahallede oturmaktadır. Türkiye’de Kazak kadınları evlendikten sonra hem dinî kurallara uygun, hem de mahalle baskısı sayesinde kapanırlar. İlkokul, lise ve üniversitede eğitim görenlerin ise çoğu açıktır.

Anadolu Kazaklarını bir arada toplamak için, Kazak dernekleri ve vakıfları tarafından her sene farklı etkinlikler düzenlenmektedir. Mesela Kazaklar her sene futbol maçları düzenliyorlar ve her sene farklı kültürel etkinliklerde toplanmaya çalışıyorlar. Kazakistan da, farklı ülkelerde yaşayan Kazakları toplamak amacıyla, sık sık toplantılar düzenliyorlar. Son yıllarda, Kazakistan ve Türkiye Kazakları arasında yapılan ortak faaliyetler de çoğalmaktadır.

SONUÇ

Doğu Türkistan, köklü bir tarih ve kültür birikimine sahip bir coğrafya ve Türklüğün anayurdudur. Doğu Türkistan toprağı her zaman Çin ve Rusya ortasındaki bir kavga noktasıdır. Çin ve Rusya baskılarına dayanamayan Türkler 1911 yılından itibaren isyanlara, ayaklanmalara başlıyorlar. Çin'in ve Sovyetler Birliğı'nin Türk halklarına uyguladığı insani olmayan baskı ve zulümleri, hukuk dışı uygulamaları ve topraklarını nasıl işgal ettiğini bu çalışmada göstermeye çalıştık.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz, Kazak Türklerinin Türkiye'ye göçü üç dalga halinde gerçekleşmiştir. Birinci dalgayı, Sheng Shi Tsai yönetimindeki Doğu Türkistan'ın Barköl, Kumul ve Altay bölgelerindeki Kazakların Türkiye'ye gelmesidir. 1930'lu yılların ortasında başlayan göç 17 yıl sürdü. İkinci göç dalgası ise, 1949 yılında Çin'de yeni siyasi sistemin oluşması, bu yeni rejim tarafından yapılan adaletsizlikleri benimsemeyen Kazakların ikinci göçüdür. Daha sonra bu iki göç dalgasındakiler, 1952'de Hindistan ve Pakistan'dan Türkiye göçmen olarak aynı yılı kabul edildiler. Üçüncü göç dalgasını İran'da ve Afganistan'dan gelen Kazaklar Türkiye'ye göçleri ile gerçekleştirmiş, sayılmaktadır (Bekmurzayeva, 2012, s. 7).

Bu üç göç dalgasının ortak özelliğı olarak, göç edilecek ülkenin Türkiye olarak seçilmesini gösterebiliriz. Çünkü, bu tercih tesadüfi değil, bilhassa bilinçli bir tercihtir. Çünkü, Türkiye onların o dönemde milli kimlikleri ile rahat yaşayabilecekleri tek ülke konumundaydı. SSCB içindeki Kazakistan maalesef o dönemde göç edenler için çok sıkıntılı bir yer konumundaydı. Bugün, Kazakistan'ın bağımsızlığına kavuşmasından sonra, bazı Kazak aileler anavatanlarına geri göçmektedir, bazıları ise yenilikleri kabul edemeyenler geri Türkiye'ye dönmüler. Bekmurzayev'ya göre, Kazakistan, sayıları beş milyonu bulan yurt dışındaki soydaşlarını anavatana yerleştirmek için özel göçmen politikası izlemektedir (Bekmurzayeva, 2012, s. 10).

Göç sırasında Kazaklara yardımcı olan bir sürü ülke temsilcisi vardı. Onların içinde ABD'li siyaset adamı ve diplomat Adlay Ewing Stevenson da vardı. Adlai Stevenson, Kızıl Haç gemileriyle Kazakların Hindistan'dan taşınmasına yardım etmiş. Türkiye'ye gelen Kazaklara kapılarını açan, Kazakların hayatını kurtaran Türkiye

Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile Başbakanı Adnan Menderes efendilerdir.

Türkiye'ye göç eden Kazakların çoğu kerey'dir. Yani giriş bölümünde bahsedildiği gibi Kazaklar üç gruba ayırıyorlar, bu üç grup (cüz) daha bir kaç gruplara bölünüyor. Türkiye'ye göç edenlerin 100'de 90'ı Orta boydan. Yani, Orta Cüz Kerey Abah. 2-3 aile de Küçük Cüz (aday) temsilcileridir.

İstanbul'da yapılan araştırma sırasında göçle ilgili olarak, Altayla ilgili o zamanlara ait şarkı ve şiirleri de toplayabildik. Mesela "Agajay, Altayday jer kayda" şarkısı yaklaşık XIX-XX asırda yazılmış, ama yazarı belli değilmiş. Bu şarkı günümüzde hala sahnelerde söylenmektedir ve artık eski Türkülerden biri olarak sayılır. Halife Altay'ın "Esteliklerim" adlı kitabı tamamen şiir şeklinde göçü anlatmıştır. Osman Batur ve Böke Batur hakkında da yazılan destanlar ve öyküler vardır. "Kara taudın basın köş keledi", yani "Karadığın başından göç geliyor" şarkısı da o zamanlarda bu işkence dolu göçü anlatan bir eserdir.

İstanbul'da iken yapılan görüşmelerde Kazakların nerede olursa olsunlar, misafirperverliklerinden ve kültürlerinden hiç uzaklaşmadıklarını anladım. Aralarında yaşadığım birkaç ay içerisinde Anadolu Kazaklarının, Kazakistan Kazaklarından ne kadar farklı ve ne kadar aynı olduklarını farkettim. İstanbul'da Zeytinburnunda kaldığım Kazak ailesi beni evlerinde çok güzel ağırlamışlardı. Evde 4 kişi yaşamakta olup, sadece ikisi Kazakçayı %70 biliyordu. Öbür iki kişi ise Kazakçayı az çok anlıyorlardı ama cevaplamaya Kazakçaları yetmiyordu. Yemek kültürü ve gelenek-görenek kültürleri ise iki milletin (Kazak, Türk) özellikleriyle birbirine kaynaşmıştır. Mesela sütlü çay içme kültürü Türkler için gariptir, ama sütlü çay geleneği Kazaklarda eski zamandan itibaren devam ediyor. Fakat, sütlü çay içme kültürünün Anadolu Kazaklarında, Kazakistan Kazaklarına göre kendine has özellikleri varmış. Tibet'te geçirdikleri yıllarda sütlü çaya tuz ve yağ katmayı öğrenmişler, başka Kazaklar için bu bir gariptir. Anadolu Kazaklarının sofrasında Kazakistan'da görebileceğiniz geleneksel Kazak yemekleri, Orta Asya yemekleriyle beraber Türk mutfağına ait olan Türk kahvaltıları, ana yemekleri de sofrada bulunur. Düğünlerde de iki halkın yemek çeşitleri bulunur. Türkiye'de Kazaklar az olduklarından dolayı birbirlerine bağlı oluyorlar. Genelde Kazaklar birbirine komşu yaşıyorlar. Eğer, komşulardan birinin

düğünü varsa bütün Kazak semti olarak düğüne hazırlıklar yaparlar. Eskiden kanımız karışmasın diye Türkiye Türklerine kız verilmezdi ve alınmazdı. Zaman değişti ve artık herkes istediği kişilerle evlenip, yuva kuruyorlar. Bir Kazak Türkle evlenirse, önce Kazak düğünü oluyor (kız uzatu), sonra da Türk geleneğine ait olan düğün yapılıyor.

Anadolu Kazaklarının giyinme tarzı Türk geleneğine daha yakındır. Gördüğüm bütün 50 yaş üstü kadınlar kapalıdır, Kazakistan'da bu gelenek türü olsa da, Türkiye'deki gibi yaygın değildir.

Kazakistan'a eğitim görmeye giden bir çok kişi var ama orada kalmaya herkesin imkânı yetmiyor. Genelde Türkiye'deki Kazakların maddi durumları iyidir. Her ailenin evi vardır. Genelde kadınlar evde otururlar, dikimle ve ev işleriyle uğraşırlar.

Türkiye Kazaklarında Türkiye toplumuyla kaynaşmalarının sonucunda bazı gelenekler ya kaybolmuştur, ya da bazı değişikliklere uğramışlardır. Özellikle düğün adetlerinde. Anadolu Kazaklarında hem kız uzatu yapılır, hem de kına gecesi. Gelinin elbisesine kırmızı kemerin bağlanması, düğünlerde Türk müziklerinin çalınması, Kazak ve Türk yemeklerinin, hatta bazen Hint yemeklerinin aynı sofrada bulunması, çocuk oyunlarında değişiklikler gibi farklılıklar bulunmaktadır. Kazakistan Kazakları ve Türkiye kazakları arasındaki daha büyük bir fark bu, hayatını kaybeden insanı camiye götürüp, orada o kişinin ismi söylenerek, cenaze okunuyormuş. Kazakistan Kazakları arasında bu tür gelenek yoktur. Evde 7 gün kara gün sayılır ve yemek pişirilmez, o günleri sadece kadınlar gelerek yemek, su veriyorlar. Yedisi, kırkı verilerek kuran okunur. Burdaki Kazakların ayrı bir mezarlığı bulunmamaktadır, Türkiye Türkleri ile birlikte aynı yerlere konur.

Bazı mezar taşlarında yedi ataların adının da yazıldığını öğrendik. Mesela, Hasan Oraltayın söylediğine göre, babası Kalıbek Rayımbekulı Hakim Türkiyenin Salihli kasabasındaki mezar taşında şunlar yazılıdır: Türk-Kazak-Orta Boy-Baylau-Kerey-Jantekey-Suinbay-Samembet-Esentay-Barkı-Bögenbay-Kataş-Şöti-Kocalak-Rayımbek-Kalıbek Rayımbekulı Hakim.

Anadolu Kazaklarının Kazakça bilme oranı %15'tir. Yaşlı kişilerden bilenler varsa da, küçükler ve gençler çok az anlarlar, ya da hiç bilmezler. Özel Kazakça kursları yoktur, ama Kazakların yaşadığı bazı semtlerde okullarda Kazakça seçmeli ders olarak veriliyormuş (Gayretullah 1977, s. 114).

Türkiye'deki Kazak diasporası, geçen yüzyılın 50'li yıllarında Şinjan Uygur Özerk Bölgesinde Altay'dan ("Altay Kazakları") giden ve 21'inci yüzyılın 80'li yıllarında Afganistan ve İran'dan göçmen olarak taşınan Kazaklardan oluşmaktadır. İstanbul konsolosluk bölgesinde Altay (3450 aile) ve Afgan (740 aile) Kazakları oturmaktadır. Türkiye'de yaşayan Kazaklar toplu olarak yerleşmektedir. 1972 yılında onlar Türk Hükümetine ricada bulduktan sonra İstanbul'dan satın almak ve inşaat için Türkiye Kazaklarına yer verildi. Bu ilçeye "Kazakkent" adı verildi, şimdi ise "Güneşli" denmektedir, Türkçe'de "Güneş ışığı" demektir. Kazaklar İstanbul'un başka bölgelerinde de oturmaktadır (örneğin, Zeytinburnu, Küçük Çekmece, Safraköy, Örnektepe), buna rağmen hepsi birlikte olmaya çalışıyorlar. Türkiye'de yaşayan Kazakların sayısı hakkında bilgiler farklıdır, sayı değişiklikleri de farklıdır. Bilgilere göre 19.000'den 25.000'ne kadar sayılar söylenmektedir. Örneğin, Sailau Batırşaulının bilgilerine göre, Türkiye Cumhuriyetindeki diaspora temsilcilerinin sayısı 2003 yılında 19.000 insan olmaktadır. 2005 yılı bilgilerine göre ise 25.000 olarak sayılmış (Doğru 2008, s. 137).

Kazak'ların çoğu (2750 aile) Marmara denizinin kıyısında, İstanbul'un "Zeytinburnu" ilçesinde toplanmaktadır, 120 aile – Ege denizinin kıyısında (İzmir vilayeti), yaklaşık 80 aile Niğde ilçesinde, 60 aile Ankara'da ve başka bölgelerde yaşamaktadır. G.Mendikulova'nın fikrince çoğunlukla Kazak topluluğu, Kazak diasporalarına iyi bir örnektir. Bu Kazakların sadece cesareti sayesinde değil, Türk Hükümetinin anlayışlı davranmasının sayesinde de mümkün oldu (Mendikulova 1997, s. 127). Üstelik bunun sayesinde Şinjan'dan göçen Kazaklar burada ikinci vatanını buldular. 1970li yıllarda Kazakların kendi etnik eşitliklerini sağlamak sürecinde bunun gibi anıları var. 1960'lı yıllarda Kazaklar şehrin çeşitli bölgelerine yerleştiler, onların çocukları Türk okullarına gitmeye başladı, bu ise Kazak eşitliğini saklamakta yardımcı olmadı, tersine Kazak gençlerinin bir kısmı "Türkleşme" sürecinden etkilendi ve buna Kazak aksakalları karşı oldu. Kazaklar "Türkleşme" sürecini durdurmak maksadıyla Kazak ilk ve ortaokulu açmak için toplum olarak bir ilçeye taşınmayı düşündüler. İstanbul'un Güneşli ilçesindeki "Kazakkent" böylece meydana geldi. Kentin resmi açılışı 1973 yılının 15 Temmuzunda oldu. İlk evler vatanın hatırası olarak "Altay" sokağında inşa edildi. 1986 yılında Almatı'daki Aralık ayındaki olayları dolayısıyla Türkiye Kazakları tarafından "Vakıf" medeni-eğitilmiş topluluğu kuruldu. Bu topluluğun kurucuları 10 insandı ve ilk

başkanı olarak Toktoubai Toplu seçildi. 1988 yılın Mart ayından başlayarak “Türkiye Kazakları topluluğunun bülteni” çıkmaya başladı. “Bültenin” sadece iki sayısı çıktı. Bu “Bültenlerde” etnografya ve Kazak halkının tarihi, Türkiye ve Batı Avrupa’daki Kazak topluluklarının hayatı hakkında makaleler yazılmaktaydı ve Kazak diasporalarından çıkan ünlü devlet adamları ve iş adamlarıyla sohbetler yayımlanmaktaydı (Doğru 2008, s. 139).

Diasporaya sosyal ve ekonomik yardım etmek suretiyle “Türkiye Kazakları topluluğu” çalışıyor. Bu milli-medeni merkez statüsüne sahiptir. Türkiye’de başka sosyal kurumlar da çalışmaktadır, “Türkiye Kazaklarının sosyal ve kültürel gelişmesini destekleyen vakıf”, “Dede Korkut Vakfı”, “Doğu Türkistan Kurumu”, ve “Ahmet Yesevi” vakfı. 1991 yılından başlayarak Türkiye Kazakları ve Kazakistan Cumhuriyeti arasında yakın değişik yönlü ilişkiler geliştirilmektedir. Türkiye’de yaşayan Kazaklar için önemli olaylardan biri de 1997 yılının Mart ayında Küçük Kurultay düzenlenmesidir. Hem Türkiye’nin Kazak topluluklarında ayrılıkçılık yer almıyor hem de ülkedeki halkla, hükümetle ve yerli yönetim kurulu ile iyi bir ilişkide bulunuluyor.

Türkiye dinsel ve dilsel açıdan yakın bir ülkedir. Avrupa’da yaşayan Kazak diasporalarının Türkiye ile ilişkileri şimdiye kadar iyi olmaktadır. Aslında Avrupalı diasporalar Türkiye’den taşınanlardır. Bu, günlük hayatta insanlar arasındaki ilişkilerden, çocuklarına Türk isimlerini vermelerinden anlaşılıyor. Çünkü Türkiye’de uzun zaman yaşamak Kazakların medeniyetine etki etti. Avrupa ve Türkiye Kazaklarının akrabalık ilişkileri Kazakistan Kazaklarından daha sıklıdır. Onların akrabalarından çoğu Türkiye’de, Çin’de, Altay’da yaşamaktadır.

Kazak diasporaları Kazakistan Büyükelçiliği ile çok iyi bir ilişkide bulunuyorlar. Genelde Türkiye’de Kazaklar deri işlerini yapar ve kendi işlerini geliştirirler. İş, vergi ve rekabette hiçbir problem yoktur. Yerli işçilerin söylediklerine göre, Kazaklara insan severlikleri ve sorumlulukları için ortak olarak saygı duyuyorlar. Kazakistan piyasasına çalışan işyerleri vardır. Mesela, Almatı’da 13, Şımkent’te yaklaşık 30 mağaza açılmaktadır. Fakat bunlar azdır ve sayısı çoğaltılmalıdır (Doğru 2008, 146).

Zulümden kaçarak anavatanlarını terk etmek zorunda kalan Altay Kazakları için artık Türkiye anavatan durumundadır. Ekonomik ve sosyo-kültürel yönden birçok aşamayı

geçerek varlıklarını sürdüren Türkiye Kazaklarının Anadolu Türkleri ile bütünleşmelerinde de herhangi bir sıkıntı yaşanmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Abulaiti, S. (2009). *Çin'de Azınlıklar ve Azınlık Eğitimi*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç, Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İBÜY.
- Adıbelli, B. (2008). *Doğu Türkistan*. İstanbul: İQ Kültür sanat yayıncılık.
- Adıbelli, B. (2007). *Osmanlıdan Günümüze Türk-Çin İlişkileri*. İstanbul: IQ Yayıncılık.
- Alimkulov B., Abdıramanov E. (1994). *Edebi-etnografikalık tanım*. Almatı.
- Altay, H. (1977). *Kazak Türklerine Aid Şecer*. İstanbul.
- Altay, H. (1981). *Anayurttan Anadolu'ya*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Altay, H.(2000). *Altaydan Avған El*. Almatı: Atajurt Yay.
- Alptekin, İ.Y. (1992). *Doğu Türkistan Davası*, İstanbul.
- Bhattacharya, A. (2003). *Conceptualising Uyghur Separatism in Chinese Nationalism, Strategic Analysis*, Vol. 27, No. 3, Jul-Sep 2003, Makale 19. Mayıs 2016 tarihinde http://www.idsa.in/system/files/strategicanalysis_abhattacharya_0903.pdf&a=bi&pagenumber=1&w=100 web adresinden erişildi.
- Bugay, N. (2004). *Deportaciya Narodov. Nauchno-prosvetitel'skii jurnal "Skepsis"*, Moskva: Nauka.
- Bekmurzayeva, Z. (2012). *Yurtdışı Kazakların Kazakistan'a Yeniden Yerleştirmeleri*. İstanbul.
- Cakıp, B.Ö. (2011). *Kazak Ensiklopediyası*. Almatı .
- Dauliatova, Ş. (2007). *Çin'in Doğu Türkistan Politikası*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Divayev, E. (1927). *Kazak Makaldarı*. Taşkent.
- Dmitriyev, S. V. ve Kuzmin S. L. (2012). *İstoriya Ponyatii Chto Takoe Kitay? Sredinnoe Gosudarstvo v Istoricheskom Mife I Realnoy Politike*. Moskva.

- Dorais, M. A. (2005). *The Go West Campaign in Xinjiang Uyghur Autonomous Region, People's Republic of China, Water Scarcity and Economic Growth*. 2 Ocak 2016 tarihinde http://enviro.lclark.edu/students/theses/2005_2006/MarissaDoraisThesis.pdf adresinden erişildi.
- Doğu Türkistan (1984). *Aylık Siyasi Kültür Dergisi*, Cilt 4, sayı 52. İstanbul.
- Doğu Türkistan/Uygur Özerk Bölgesi. 25 Mart 2016 tarihinde <http://turk-dunyasi.cokbilgi.com/dogu-turkistan-nufusu/> adresinden erişildi.
- Doğru, Ş. (2008). *Türkistan'a Doğru* (Türkistan, Türkiye, Kazakistan Arasında Anılar, Düşünceler, Bilgi ve Belgeler). İzmir.
- Edebiyat 6, *Jalpi bilim beretin mekteptin 6-sınıbına arnalgan okuluk* (2006). Almatı: Atamura Yayınevi.
- Ezhenhanulı, B. (2009). *Sing Devleti, 1644-1911 y.y.* Almatı: Madeni Mura Yayınevi.
- Entseklopedia Britannica (2007). Tablo 19 Şubat 2016 tarihinde <http://www.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/8136043.stm> adresinden erişildi.
- Galiyev, B. B. (1995). *Baratolinskii Protokol 1882 g. Kak İstochnik po formirovaniu kazasko-kitayskoi granısı*. Almatı: Nac. Akademii nauk Respubliki Kazakhstan. №2.
- Gayretullah, H. (1977). *Altaylarda Kanlı Günler*. İstanbul: Ahmet Sait Matbaası.
- Gül, K.O. (2007). *Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye Hazin Bir Göç Hikayesi*. Turkish Studies Volume 2 /1 Winter 2007.
- Hayit, B. (1987). *Sovyetler Birliğinde Türklüğün ve İslam'ın Bazı Meseleleri*. İstanbul.
- Hayit, B. (1975). *Turkestan zwiirschen Russland und China* (A. Sadak, Çev.). İstanbul: Otağ Yayınevi.
- İnayet, A. (2010). *Bir Medeniyet Havzası Olarak Doğu Türkistan*. Hür Doğu Türkistan Sempozyumu 17 Ocak 2016 tarihinde <http://www.doguturkistansempozyumu.com> adresinden erişildi.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm. Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: TTK Yayınları.

- John, M. G. (2004). *Negotiating Diaspora, Jewish Strategies in the Roman Empire*, Continuum International Publishing Group.UK.
- Kara, A. (2013). Kazakların Altaylardan Anadolu'ya Uzanan Göçü. *Türkistan Gazetesi* , 27 Mart 2016 tarihinde <http://www.turkystan.kz/kz/articles/view/31202#comments> erişildi.
- Kara, İ. (2004).1911-1955 yılları arasında Doğu Türkistan ayaklanmaları. *Gökbayrak Dergisi*, 57. Sayı, Ocak - Şubat 2004.
- Kalkan, M. (2006). *Kırgızlar ve Kazaklar*. İstanbul.
- Kalkan, M. (2007). *Sovyetler döneminde Kazakların göç hareketleri*. Ankara: TÜBAR-XXI.
- Kasımbayev, J. (2001). *Tauelsizdik Demi nemese Tarihtan Tagılım*. Almatı: Egemen Kazakistan, 12 Aralık .
- Karpat, K.H. (2003). *Türkiye ve Orta Asya* (H. Gür, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Kara, A. (2012). *Kazakların Altaylardan Anadolu'ya Uzanan Göçü*. 17 Temmuz <http://www.abdulvahapkara.com/page/25/> web adresinden erişildi.
- Kenceahmetoglu, S. (1994). *Kazaktın Salt-Dastürleri Men Adet Gruptarı*. Almatı: Ana Tili.
- Kazak Ensiklopediyası (1990). *Abay Ensiklopediyası*. Almatı: Atamura Yayınevi.
- Kazak Ensiklopediyası (2006). Almatı: Atamura Yayınevi
- Kazak SSR Tarihi (1992). *Köne Zamannan Buginge Deyin* (1982). Almatı: Kazak SSR Gılım Akademiyası Yayınları
- Kartayev, T. (2014). Sır Bölgesi Kazaklarının Evlilik Törenleri Üzerine Bir Değerlendirme (19 y.y. – 20. y.y. başları). *Millî Folklor*, 26, Sayı 104.
- Karakurt, D. (2011). *Türk Söylence Sözlüğü*. E-kitap: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/34/Turk_Soylence_Sozlugu.pdf adresinden 21.04.2016 tarihinde erişildi.

- Khazanov, A. (1994). *Under-development and Ethnic Relations in Central Asia, Central Asia in Historical Perspective*. Ed.by. Beatrice Manz. Boulder: Westview Press.
- Kazakistan Haber Ajansı. *Kazak akparat*. 07.09.2016 tarihinde <http://turkkazak.com/site/> adresinden erişildi.
- Klıbayev, T. (2007). *Ruhaniyat – Kazakı ruhani bilim esigi*. №31.
- Kırım, A. *Türkiye'ye yerleşen göçmenler*, bilgi 24 Mayıs 2016 tarihinde <http://www.balkanlar.net/forum/index.php?topic=23358.0;wap2> adresinden erişildi.
- Kustanayev, H. (1894). *Etnografiçeskie oçerki kirgiz Perobskogo i Kazalinskogo uezdov*. Taşkent, Tipo-Litografiya Br. Pertsebıh.
- Kurban, İ. (1992). *Şarki Türkistan Cumhuriyeti (1944 - 1949)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kurbanali, H.H. (1910). *Tevarih-i Hamse-i Şarki*. Kazan: Örnek Matbaası.
- Köse, N. (2001). *Kazakların Gelenek-Görenekleri ile İnanç ve Pratikleri*. Ankara.
- Kalimolla, M. (2004). *Kıtay Kazaktar Tarihinin Özindik Ereşelikleri*. Pavlodar.
- Lahanov, N. (2016). *Kazahi Evropy*, 21 Ocak 2017 tarihinde <http://Rus.azattyq.org/a/Kazakhi-v-mire-yazyk-kultura-sokhraneniye-diaspora/27496902.html> adresinden erişildi.
- Madanov, H.(1995). *Kazak Halkının Arğı-Bergi Tarihi*. Almatı: Kmebi Basması.
- Makovetskiy, P.E. (1886). *Materialy dlya izucheniya yuridicheskikh obychaev Kirgizov*. Omsk
- Mendikulova, G. (1997). *İstoricheskiye Sudbi Kazakhskoy Diaspory, Proishojedenie i Razvitie*. Almatı.
- Mirovskaya, R.A. (1999). *Kitayskaya gosudarstvennost i sovetskayapolitika v Kitae*. Moskva.
- Myasnikov, B.S. (1958). *Russko-Kitayskiye otnowenşya 1689-1916*. Moskva: Politiçeskaya Literatura Yaymevi.

- Minjan. N.(1994). *Kazaktın Kısaça Tarihi* (Köşirgen, M. Kani). Almatı: Jalın Yayınları.
- Minjan, N. (1984). *Kazakların Damga ve Parolaları Konusunda Araştırmalar*. Büyük Türkeli.
- Muhtarova, G. (1999). *Proishojdeniye etnosa*. Seriya gumanitarnih nauk. N6.
- Nısanbayev, A. (1998). *Kazakistan, Ulttik ensoklopediyası*. Almatı: Madeni Mura.
- Oraltay, H. (1991). *Hürriyet Uğruna Doğu Türkistan Kazak Türkleri*. İzmir: İstiklâl Matbaası, 1961.
- Oğan, S. (2009). Doğu Türkistan, 22 Temmuz 2016 tarihinde www.turksam.org adresinden erişildi.
- Önel, M. (2005). *Çin'in Etnik Politikaları Çerçevesinde Doğu Türkistan Sorunu*, Editör,
- Polyan, P.M. (2005). *Deportasiya i etniçnost 1928-1953*. Moskva: Materik.
- Rayimbekov, K.C., Baygabılov K.T. (2011). *Tanımdık Ensiklopedia*. Almatı: Aruna Yayınevi.
- Radloff, W. (1885). *Proben der Volkslitteratur der Nördlichen Türkischen Stamme*. V. Theil: Der Dialect der kara-Kirgisen. St. Petersburg. Leipzig.
- Radloff, W. (1994). *Sibirya'dan*, II, Çev. Ahmet Temir, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Samıtulı, J. (2000). *Kitaydağı Kazaktar*. Almatı: Düniye juzi Kazaktardın kaumdadığı.
- Samıtulı, J. (2007). *Kaharlı Altay* (M. H. Kazakkızı, Çev.). Ankara: Bengü Yayınları.
- Tayjanova, G.E. (1995). *Kazahi; İstoriko-Etnografiçeskoe İssledovanie*. Almatı: Kazahstan Yayınevi.
- Tigin, B. (2007). Terörist Sheng Shih-Tsai'in 1933-1944 Yılları Arasında Katlettiği Doğu Türkistan Türkleri. *Gökbayrak Dergisi*, 80. Sayı, Kasım - Aralık 2007.
- Toktabayeva, Ş.J. (1997). *Kazakskoye prikladnoy ikskustva istoriya isselovadaniya Kultırı Kazakstana*. Almatı.
- Türköz, A. (2010). *Doğu Türkistan'da İnsan Hakları*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınevi.

Uçar, İ., Doğruer, N. (2016). Kazak Türkçesinde Aile Bireyleri ile İlgili Atasözleri Üzerine Bir Çalışma. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(1), 94-107.

Ünal, F.(2008). KazakTürklerinde Defin Merasimi ve Aş Verme Geleneği. *Bilig*, Bahar / 2008, sayı 4.

Zhao, H. (2007). *Central Asia in China's Diplomacy*, N.Y., M.E. Sharpe, s. 139.

EKLER

EK 1. FOTOĞRAFLAR

Resim 12. Türkiye'ye gelen Kazak kadınları (Altay, 1981, s. 112)

Resim 13. Alibek Hakim'in yol esnasında çizdiği harita

Resim 14. Altay Hıret kız kur'an kursu (21.09.2016)

Resim 15. Anadolu'ya göç eden Kazak önderleri anıtı, Güneşli, İstanbul, 21.09.2016.

Resim 16. Kazaklara özel yapılan ev şekli (21.09.2016)

Resim 17. İstanbul, Güneşli’de oturan bir kazak kadını, Niğde, Yaz Şenliği (20.09.2016)

Resim 18.Altay Köy, Niğde, Yaz Şenliği (15.06.2015)

Resim 19. Altay Köy, Yaz Şenliği (15.06.2015)

Resim 20. Altay Köy, Yaş Şenliği, A. Sultanbekov'un performansı (15.06.2015)

Resim 21. Kazak sofrası, Güneşli, İstanbul (20.03.2016)

Resim 22. Zeytinburnu, İstanbul (19.09.2016)

Resim 23. İstanbul, Güneşli (Kazakkent)

Resim 24. Kazaklar, Zeytinburnu (19.09.2016)

Resim 25. Kazak Türkleri Vakfı, İstanbul (18.09.2016)

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 05/06/2017

Tez Başlığı / Konusu: ALTAYLAR'DAN ANADOLU'YA GÖÇ EDEN KAZAK TÜRKLERİNDE SOSYO-KÜLTÜREL YAPI

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

05.06.2017

Adı Soyadı: Saya GABBASOVA
Öğrenci No: N14129033
Anabilim Dalı: Türkiyat Araştırmaları
Programı: Türkiyat Arştırmaları
Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Etik kurul onayı gerek yoktur.

(Doç. Dr. Bülent GÜL)

Telefon: 0-312-2976771

Faks: 0-3122977171

E-posta: turkiyat@hacettepe.edu.tr

**HACETTEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF TURKISH STUDIES
ETHICS BOARD WAIVER FORM FOR THESIS WORK**

**HACETTEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF TURKISH STUDIES
TO THE DEPARTMENT PRESIDENCY**

Date: 05/06/2017

Thesis Title / Topic: THE SOCIO-CULTURAL STRUCTURE OF KAZAKH TURKS FROM ALTAYS TO ANATOLIA

My thesis work related to the title/topic above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

05/06/2017

Name Surname: Saya GABBASOVA
Student No: N14129033
Department: TURKISH STUDIES
Program: TURKISH STUDIES
Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

(Assoc. Prof. Dr. Bülent GÜL)

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 02/06/2017

Tez Başlığı / Konusu: ALTAYLAR'DAN ANADOLU'YA GÖÇ EDEN KAZAK TÜRKLERİNDE SOSYO-KÜLTÜREL YAPI

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 96 sayfalık kısmına ilişkin, 02/06/2017 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 4'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

02/06/2017

Adı Soyadı: Saya GABBASOVA
Öğrenci No: N14129033
Anabilim Dalı: Türkiyat Araştırmaları
Programı: Türkiyat Araştırmaları
Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR

Doç. Dr. Bülent GÜL

**HACETTEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF TURKISH STUDIES
THESIS/DISSERTATION ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF TURKISH STUDIES
TO THE DEPARTMENT OF TURKISH STUDIES**

Date: 02/06/2017

Thesis Title / Topic: THE SOCIO-CULTURAL STURCTURE OF KAZAKH TURKS FROM ALTAYS TO ANATOLIA

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options stated below on 02/06/2017 for the total of 96 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 4 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Decleration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Turkish Studies Institute Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

02/06/2017

Name Surname: Saya GABBASOVA

Student No: N14129033

Department: Turkish Studies

Program: Turkish Studies

Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Assoc. Prof. Dr. Bülent GÜL

EK 4. BENZERLİK ENDEKSİ

ALTAYLAR'DAN ANADOLU'YA GÖÇ EDEN KAZAK TÜRKLERİNDE SOSYO-KÜLTÜREL YAPI

ORIJINALLIK RAPORU

% 4	% 3	% 1	% 1
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	abduvahapkara.com İnternet Kaynağı	% 1
2	Submitted to Bahcesehir University Öğrenci Ödevi	% 1
3	pt.scribd.com İnternet Kaynağı	% 1
4	turk-dunyasi.cokbilgi.com İnternet Kaynağı	<% 1
5	www.seyitahmetli.com İnternet Kaynağı	<% 1
6	www.tarihtarih.com İnternet Kaynağı	<% 1
7	abdullahabdurrahman.wordpress.com İnternet Kaynağı	<% 1
8	hasan-oraltay.hayatikimdir.com İnternet Kaynağı	<% 1
9	www.avrasyasporbirligi.com İnternet Kaynağı	<% 1

